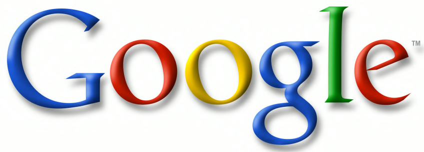
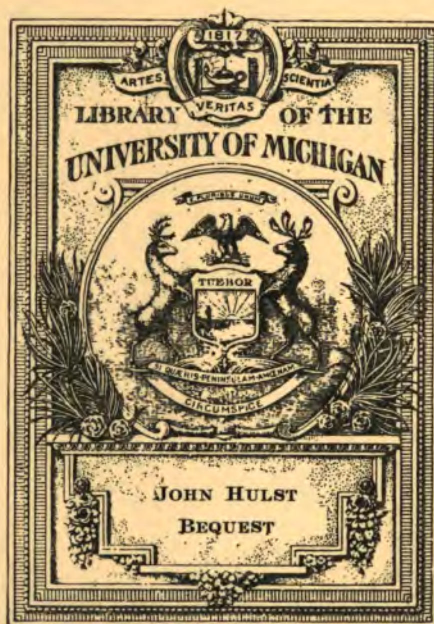
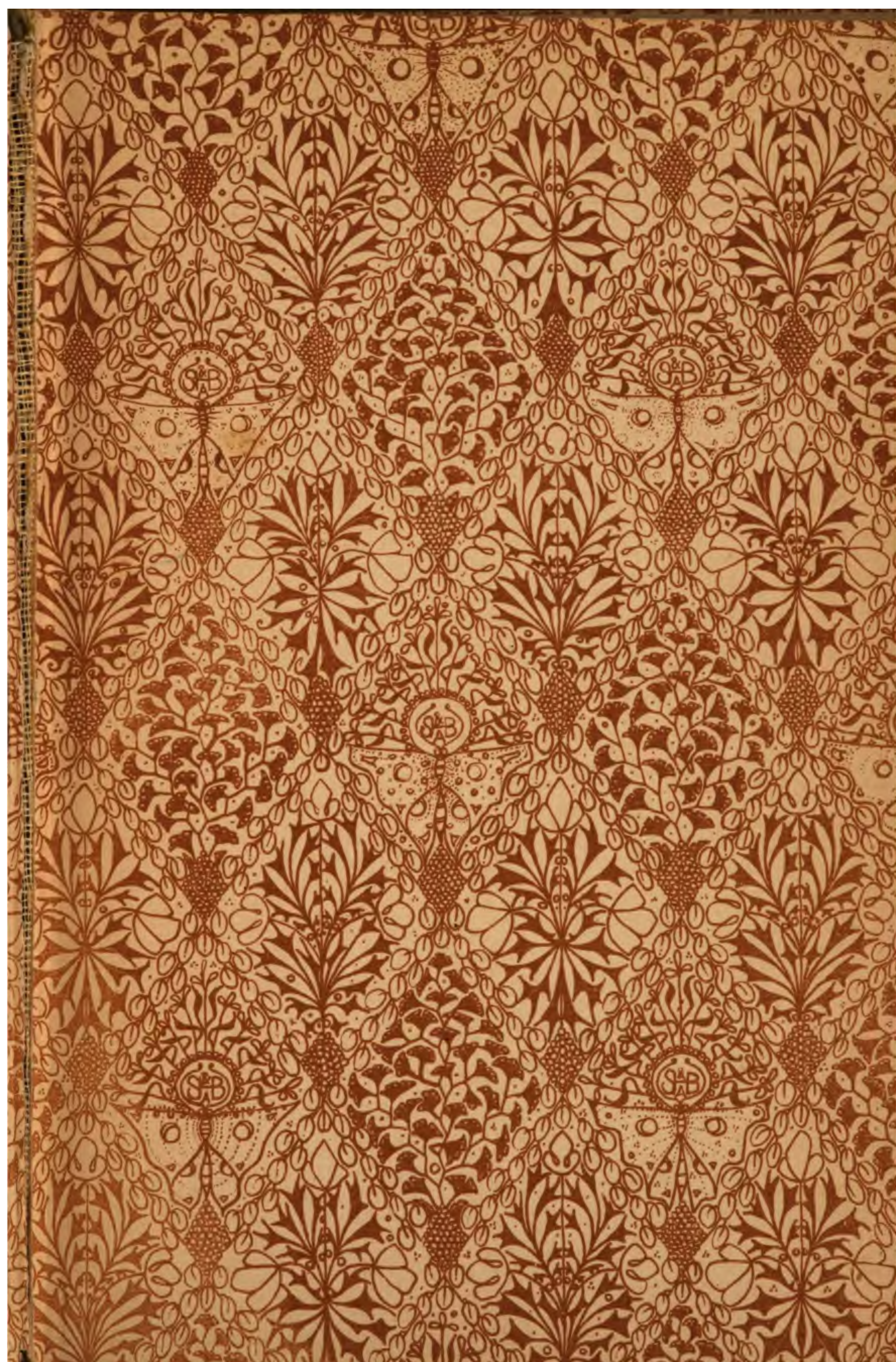

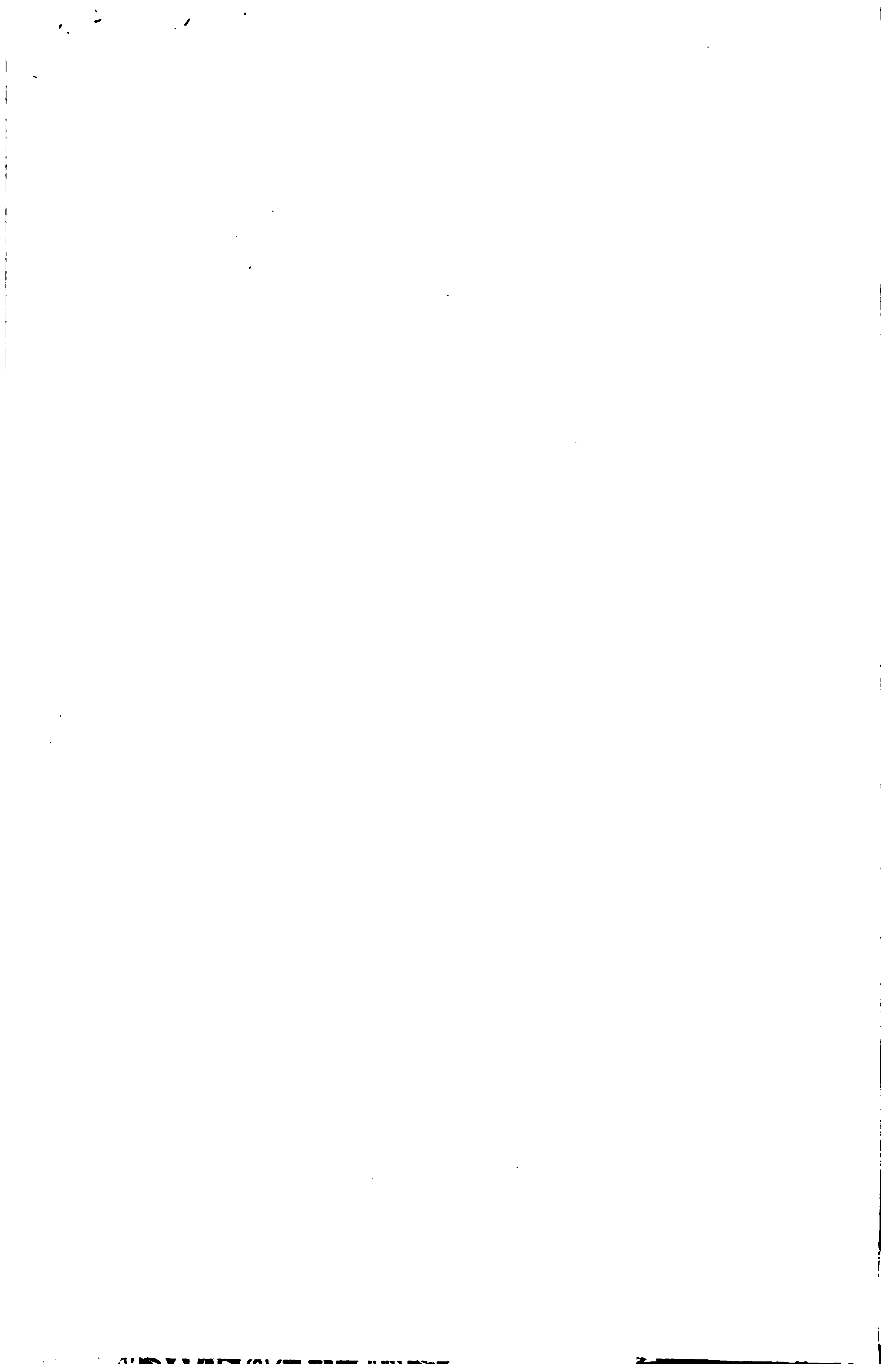
L. VAN DEYSSEL
ZESDE BUNDEL
VERZAMELDE OPSTELLEN

UITGEGEVEN TE AMSTERDAM DOOR SCHELTEMA
EN HOLKEMA'S BOEKHANDEL MCMI

1817
ARTES
VERITAS
SCIENTIA
LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF MICHIGAN
TUEBOR
CIRCUMSPICE
JOHN HULST
BEQUEST

ZESDE BUNDEL

VERZAMELDE OPSTELLEN

ZESDE BUNDEL

VERZAMELDE OPSTELLEN

Amst. Boek- en Steendrukkerij v./h. Ellerman, Harms & Co.

INHOUDSOPGAVE.

KORTE STUKKEN VAN VERSCHILLENDEN AARD.

I. Kritiek en Causerie.

II. Lyriek en Beschouwing.

VERHALEND PROZA.

KORTE STUKKEN
VAN VERSCHILLENDEN AARD.

I. KRITIEK EN CAUSERIE.

KRITIEK EN CAUSERIE.

EEN KLEIN VERZET.

In het nummer van 1 Januari 1899 van het Weekblad *De Amsterdammer* wordt een artikel aangetroffen, onderteekend door den Heer Mr. F. Erens.

Het zal velen verheugen den Heer Erens, den fijnen stylist, den uitnemenden kunstenaar, weder nu en dan eens het woord te zien nemen, al ziet men hem dan ook liever in aanraking met een goed Fransch schrijver als Gustave Kahn, gelijk in een vorig weekblad het geval was, dan met den onbeduidenden Nederlandsch-Indischen journalist, — auteur eener leesbare causerie over Chineesch Tooneel en wellicht van enkele getrouwe vertalingen, maar die met onze dicht- en proza-KUNST niets te maken heeft, — dien hij thands wel te woord wil staan.

In-tusschen, wanneer de Heer Erens iets te zeggen heeft, komt het er in der daad minder op aan, wat daartoe de aanleiding is.

Over de Fransche en Nederlandsche letterkunde, over Vondel en Brederô, geeft de Heer Erens opmerkelijke meeningen.

Eene daarvan luidt, dat, hoe fraai de tegenwoordige stand der Nederlandsche literatuur ook zij, „Vondel nog niet is herboren".

Dit wordt nu niet betwist en over een halve eeuw

zal er wellicht gelegenheid zijn omtrent dit onderwerp nog eens van gedachten te wisselen. Ik heb wel eens gehoord, dat Vondel zijn beste werk heeft gemaakt toen hij om-en-bij de tachtig jaar oud was, en onze dichters hebben — zoo als de Heer Erens zelf ook niet ontkent — hier en daar in hun werk toch reeds een aardige hoogte bereikt.

De groote zaak schijnt mij echter dat onze literatuur gezegd kan worden de tegenwoordige Europeesche literatuur te hebben overtroffen, — behalve dan het Belgische symbolisme misschien.

Dit is gebeurd ondanks veel tegenspoeden in den loopbaan onzer literatoren — ook heeft de mislukking van het Fransche symbolisme er toe bijgedragen; maar, — door welke oorzaken dan ook — feitelijk is het toch gebeurd.

Wij beschikken over een groot aantal goede artiesten, wier werk meer door hoedanigheid dan door hoeveelheid uitmunt. Maar de hoeveelheid doet er, schijnt mij, weinig toe. Vele namen uit de wereldgeschiedenis zouden te noemen zijn, van auteurs, die door slechts één boekje, ja, door een hand-vol sonnetten, zich onvergankelijk hebben gemaakt. Eenigen van die, hebben, behalve het eene werkje of bundeltje, een groote hoeveelheid anderen arbeid nagelaten. Maar die had even goed achterwege kunnen blijven.

De gelegenheid is wellicht niet kwaad hier even de vraag tusschen te voegen, — die zich echter geenszins tot den Heer Erens richt — of het niet tijd wordt het verwijt aan onze artiesten te eindigen, dat zij „kleinwerk" leveren.

Immers bevindt zich de grootheid van kunstwerk niet in den omvang maar in de hoedanigheid.

Het verschil tusschen kunstwerk, dat groot van hoedanigheid en tevens groot van omvang is, èn dat,

hetwelk alléen groot van hoedanigheid is, is bijna oneindig kleiner dan het verschil tusschen werk dat groot van hoedanigheid en werk dat gering van hoedanigheid is.

Indien Michael-Angelo, Shakespeare, Goethe en Wagner gezegd kunnen worden véel uitmuntend werk te hebben gemaakt, en Petrarca, Thomas à Kempis, Shelley en Thys Maris weínig, maar ook uitmuntend, werk, dan staan deze laatsten in waarde daarom toch niet achter bij de eersten.

Wat wordt eigenlijk verstaan onder klein werk? Eerste-rangs-goudsmeden, kasuifelmakers, etsers, maken van zelf steeds „klein" werk. De grootste schilderijen van Rembrandt zijn nog klein te vergelijken bij de tien of dertig meter lange prullen van een bataille- of panoramaschilder.

Maar, om tot het artikel van den heer Erens weder te keeren,: hij had de goedheid schrijver dezer regelen met waardeering daarin te noemen, doch één keer diens naam in verband te brengen met den naam van Dr. H. Gorter, den dichter, op eene wijze, die het moeilijk maakt een klein verzet te verzwijgen.

Het dichterlijk leven van Herman Gorter is in drie tijdperken te verdeelen.

In het eerste tijdperk ontstond het gedicht MEI.

In het tweede de sensitivistische gedichten.

In het derde die gedichten, welke voor een deel onder invloed der beoefening van Spinoza's wijsbegeerte opkwamen.

Met de gedichten uit het eerste en derde tijdperk, staat het werk van schrijver dezes in niet het geringste verband en het is bezwaarlijk in te zien waarom de heer Erens, met zijn fijne literatuurkennis, aan dezen arbeid van Gorter, den onverwelkbaren kunstenaar, minder oorspronkelijkheid zoude toekennen dan aan de werken van anderen.

Met de gedichten uit Gorter's tweede tijdperk staat een deel van mijn werk in-der-daad in een voor dat werk zeer vereerend verband. Maar niet meer dan b.v. de schilderijen van Isaäc Israëls en Breitner met alle voortbrengselen der impressionistische schilderschool in verband staan. En niemand zou immers Vincent van Gogh minder oorspronkelijk noemen, wijl er meer verband is tusschen hem en Manet dan tusschen hem en Alma Tadema? Niemant Frans Hals minder oorspronkelijk wijl die meer overeenkomst heeft met Gerard Dou dan hij heeft met Rafaël?

De dichter Gorter heeft zich, in zijn tweede periode, tot werk van mij willen wenden, — waarvoor ik nimmer zal ophouden hem dankbaar te zijn. Mijne pogingen heeft hij overtroffen, de kunst, waarnaar ik streefde, heeft hij gegeven in een vorm, beter niet alleen dan ik voor mij bereikbaar hield, maar beter dan ik theoretiesch dacht dat voor die kunst mogelijk was, en den roem, dien ik voor dit werk van mij het liefst hoop, is dat het de aanleiding genoemd worde tot het ontstaan van iets zóó verrukkelijks als de gedichten van Gorter's tweede periode.

Het zal mij zeer aangenaam zijn indien de hooggeschatte heer Erens dit een en ander ter overweging van mij aan wil nemen.

Aanteekeningen bij Maeterlinck.

Aglavaine et Sélysette. —

In Maeterlinck's drama *Aglavaine et Sélysette*[1]) kon de plastiek niet aangewend worden, om dat de bewegingen te hoog, en te verfijnd waren, en de symbolische plastiek *uiteraard* alleen enkele en groot duidelijke moevementen kan afbeelden: de liefde, den dood, de haat, de onschuld, enz.

Uiteraard, om dat zij zelve een doel, een uiterste, is.
Met de schepping van het symbool is het uiterste van die *lijn van Kunst-verlangen* bereikt, het symbool is de bloem aan den stengel van het schoonheidsverlangen.
Het plastiesch-symboliesch afbeelden der verfijningen zoû zijn alsof uit de bloem weêr samen-gestelde stengeltjes van bloem-materie groeiden, *verbrekend dus het wezen* der bloem.

Nu weer uit een andere streek bezien, is het ook de vraag of ziele-werkingen, in deze beteekenis, plastiesch-symboliesch afbeeldbaar zijn. Want hier wordt de ziel begrepen als een sfeer van abstraktie buiten het zintuigelijk en geestelijk leven, niet als de dat leven doordringende of omwazende innigste levensadem.

---

1) Paris, 1896.

Het verduidelijken van zielewerkingen door de Heilige Teresia is eene allegorische beschrijving, geenszins eene symbolische afbeelding daarvan. Het zijn ver van het voorwerp verwijderde, verstandelijke vergelijkingen, geenszins met het voorwerp verbondene doorvoelde verbeeldingen. Geenszins zijn het beelden, waarin het voorwerp zelf zich tot plastiesch leven stolt.

Het ligt in het wezen dezer konceptie van de ziel dat haar leven niet afbeeldbaar is. Want dan immers zoû zij in de kunst, die de weêrspiegeling van het leven is, doen, juist wat, volgends dit begrip, haar kenmerk is van in het leven na te laten, namelijk: als een levensadem met het zichtbare beeld vereenigd zijn.

MAETERLINCK. — PLASTIEK.

Hoe komt het, dat de enkele woorden: „Un coq saute sur l'appui de la fenêtre et chante", aan 't slot van Maeterlinck's drama „La Princesse Maleine" [1]), een dieper indruk in de verbeelding achter laten, een feller en helderder beeld vormen, dan de meest uitvoerige, kleuren en klanken precizeerende, beschrijving van dit geval misschien zoû doen?

De oorzaak is niet zoo zeer dat ons verbeeldingsvermogen, door het opnemen van al het voor-af-gaande in zoo krachtige werking is gezet, dat in die hitte elk ontmoet beeld een buitengewone intensiteit van leven verkrijgt; de oorzaak is ook niet de uiterlijke tegenstelling tusschen dit frissche en vroolijk kleurig gebeurtenisje en de zwarte verschrikkingen, die er onmiddellijk aan voorafgaan [2]); maar de oorzaak is onze (onbewuste) gevoelswetenschap, dat die haan eene zinnebeeldige beteekenis heeft, wij voelen dien haan dadelijk, *niet als het onderdeel*, maar als *den vertegenwoordiger*, van het lichte, blijde gewone-leven, dat weer doorgaat.

Is het niet belangrijk! Het is een der belangrijkste vraagstukken der analytische experimenteele æsthetika, —:

Indien wij in b.v. een nieuwsbladverslag van een gevogelte-verkooping de woorden lazen: „Un coq saute

1) Bruxelles, 1892.

2) Zie het paragraafje over „La Princesse Maleine", verderop in deze bladzijden.

sur l'appui de la fenêtre et chante", zouden wij die woorden onbeduidend vinden en er *niets bij zien*; — lazen wij daarentegen in een novelle van een kleurgevoeligen artiest de uitvoerige beschrijving van dit geval, met dàt over het kammenrood, dàt over het oogengefonkel, dàt weêr over de rood en zwart gespikkelde oranje vleugelen van den haan, weêr iets anders over den staalblauw-glansig zwarten, trots òpstaanden vederstaart, over het trekken van den nerveuzen hals, het openen van het puntig bekje, en zoo voort, — dan zouden wij daarin een eminente bekoring en streeling van onzen aandacht vinden; is het dan niet uiterst belang-rijk, dat *de zelfde woorden*, die in het dagbladbericht ons geheel onopgemerkt voorbijgingen, nu zij *hier* staan eene voorstelling bij ons te weeg brengen, waarin het geval van den haan zich voltrekt met zulke diepe kleuren en in een zóo fellen luister van gulden-ochtend-tinteling, dat het ons misschien een dieper indringende genieting geeft dan de naauwkeurige kleur-gevoelige beschrijving deed, niet alleen; maar dat wij ook beseffen, dat elke nadere aanduiding, elke onderdeel-vermelding, aan de gaafheid van het rijke beeld in ons zoû schaden?

Het geval van den haan, in verband met zijn omgeving hier, treft een dieper gelegen deel van ons wezen dan getroffen wordt door de gevoelige beschrijving der uiterlijkheid van het geval.

Het is de beteekenis, de *verstandelijk verklaarbare* beteekenis, die *ons gemoed* treft. Wij geven ons daarvan echter, op het oogenblik der aandoening, geen rekenschap. Men zoû kunnen zeggen, dat het in onze onbewustheid geschiedt. Maar dit diepe treffen slaat onmiddellijk te-rug in de verbeelding en korrespondeert daar met de plaats (om het zoo maar uit te drukken), waar de voorstellingen hun diepste intensiteit verkrijgen.

Zoo dat door een enkelen stoot in de diepere streken van ons wezen, een licht ontspringt, dat helderder *het voorwerp waaraan wij denken* verlicht, dan het veelvuldig illumineeren der meer aan de oppervlakte gelegen streken doet.

Zoo-genaamd impressionisme kan daarom toch even goed en zelfs beter dan zoo-genaamd symbolisme zijn. Het komt maar op de mate van talent van den kunstenaar aan.

MAETERLINCK IN 'T ALGEMEEN. —

De aard van Maeterlinck, zijn stand in het geestelijk leven, wordt aangegeven door die karaktertrekken, welke alle, of welke de voornaamste, werken gemeen hebben.

En een van die is dat hij het psychische heeft binnengeleid als hoogere plaatsvervanger van het psychologische [1]).

De psychologie benadert van de fyzieke observatie uit het wezen en de werkingen van het zieleleven.

De psychie gaat uit van de ziel en verklaart de door de uiterlijke waarneming of de introspektie gevonden verschijnselen van boven af.

Het verschijnsel van een zeker koelheids-gevoel in ons tegenover groote ongelukken, die ons overkomen, zoû de psychologie b. v. verklaren uit de vermeerderde werking van het observatie-vermogen, die geen plaats laat voor de werking der affektie of emotie.

Maar de psychie ziet er een onmiddellijke manifestatie van het ziele-bestaan in en ontdekt er door de waarheid, „que les plus grands malheurs ne nous arrivent qu'en apparence". (Voorrede van Maeterlinck bij Mauclair over Laforgue).

De kern van Maeterlincks levensbeschouwing is aangeraakt in zijn opstel „Le Réveil de l'âme" [2]). Hij drukt

1) Zie de studies „Het schoone Beeld" in den IVn bundel „Verzamelde Opstellen".

2) Le Trésor des Humbles, 3ème éd., pag. 31.

daar woordelijk uit wat wij altijd hebben gekend als de meening dezer literatuur en der paralelle schilderschool.

In het leven der Menschheid, zegt hij, heeft de ziel zich slechts in sommige tijdperken vertoond (en een dier tijdperken schijnt thans weder te zijn begonnen). Wat wij van het oude Egypte weten, veroorlooft de veronderstelling, dat zij eene dier geestelijke (of liever ziele-) perioden doormaakte. Op een zeer ver verwijderd tijdstip der geschiedenis van Indië is de ziel de oppervlakte van het Leven genaderd tot een hoogte, die zij nooit meer bereikte. Voorts vinden wij haar openbaringen in Perzië, Alexandrië en de twee mystieke midden-eeuwen.

Daarentegen, zegt hij, *zijn er volmaakte eeuwen*, *waar het verstand en de schoonheid zeer zuiver heerschen*, *maar waar de ziel zich geheel niet vertoont.*

Zoo, *is zij zeer ver van Griekenland en Rome*, van de Fransche 17e en 18e eeuw.

En verder: „Het is moeilijk dit met woorden uit te drukken en te zeggen om welke redenen *de dampkring van goddelijkheid en noodlottigheid*, *die de Grieksche dramaas omringt*, *niet* de werkelijke dampkring der ziel schijnt te zijn. Men ontdekt aan het verschiet dier bewonderenswaardige treurspelen een even zeer voortdurende en eerwaardige geheimenis; maar het is niet het verteederde, broederlijke en zoo diep bedrijvige mysterie, dat wij in menig minder groot en mooi werk vinden".

Deze vergelijking en tegen-stelling nu, die de centrale vitale plaats van het geestelijk leven betreft, lijkt met dit niets verklarende trekje van losse gevoeligheid, over het „verteederde, broederlijke, diep bedrijvige", volkomen onvoldoende aangegeven.

Het vraagstuk van den mysterieuzen achtergrond

der Grieksche treurspelen, en dat der Grieksche mystiek in 't algemeen, het vraagstuk van Maeterlincks mogelijke meening-verandering tusschen deze uiting en die in de voorreden tot Ruysbroeck, waar hij diens gedachte telkens tegelijk noemt met de Aziatische èn met de Platonische, deze vraagstukken ter zijde gelaten en de Indiesch-Egyptiesch-middeneeuwsche geestesrichting zóo begrepen, dat wij haar tegenover de Grieksch-Romeinsche mogen stellen, — blijkt, dat Maeterlinck geheel heeft nagelaten dit probleem een toonbare diepte van het gevoelig-verstand binnen te voeren.

LA PRINCESSE MALEINE. —

Het aanbrengen der motieven uit het gewoon-doorgaande dagelijksch-leven aan het einde van „La Princesse Maleine", waartegen, in de eerste plaats, de nacht-verschrikkingen des te heviger moeten uitkomen, of die, in de tweede plaats, op zich zelf vreeselijk moeten zijn in hun onnoozelheid, als een kind, dat zonder het te weten een ontzettende mededeeling doet, — hebben niet geheel de bedoelde uitwerking. Zij klinken verwonderend en zijn bijna lachwekkend. Zij hebben niet den schendenden klank van den eersten lach in huis na de begrafenis van een geliefden doode.

Waarschijnlijk om dat zij te fel van effect zijn en de zwarte en helle misdaad-nacht hier eerder den zachten weemoed van het gewone dagleven tot naklank vroeg, indien hij dan al niet, zoo als in „Pelléas et Mélisande", in zich zelf uitliep.

Zoo als een zacht kontrast zoû doen, versterken zij niet hetgeen waarmee zij kontrasteeren, maar door hun felheid vernietigen zij het. Zij zijn nu als een vaas voor een ruiker chrysanten en anemonen, die zelf met tulpen en purpre rozen beschilderd zou zijn, als een schel gouden lijst om een onweer-nacht-schilderij.

In plaats van dat zij denken doen — zoo als de visie wil dat zij zouden doen denken — „hoe vreeselijk is 't"! — komen zij uit op: „het is zoo vreeselijk niet".

Het is of de broeikas van des kunstenaars verbeelding, nu eenmaal tot zoo hooge hitte gestookt, ook

in het blanke en guldene slechts sterk gekleurde monsterbloemen kon doen ontspruiten.

Als een vioolbespeler, zoo opgegaan in zijner speling dracht, dat bij de laatste streken van zijn muziekpenceel zijn spel niet daalt en rondend zacht versterft, maar opslaat in wel schoone tonen, doch die 't Geheel van 't werk verbreken.

Ook deze motieven, die hier dan mogen schaden aan de volkomenheid van 't werk, doen overigens de groote kracht van deze visie weder blijken [1]).

Het is de werkelijkheid van den levensdag gezien in de felle duidelijkheid van het droomgezicht [2]).

Het ander werk van dit eerste tijdperk — „Pelléas et Mélisande", „Alladine et Palomides" — is mooyer, edeler en fijner; maar in geen der werken rees een hartstocht-vaart zóo hoog en werd zoo lang in een gang opgehouden als in den 4den en 5den akte van 't machtig Drama „La Princesse Maleine".

---

1) Zie het paragraafje over Plastiek hier-vóor.
2) Ary Prins sprak reeds van „droom-duidelijk".

REPRODUCTIE IN ONS VAN DES SCHRIJVERS GEESTESLEVEN.

De zaak is niet: *op te merken* (van buiten af) dat het voor-gevoelen door Alladine van Palomides komst [1]) en het schrikken van Golaud's paard op 't oogenblik dat Mélisande's ring verloren gaat, okkulte, dus met hun grof-groot effekt inferieure, motieven zijn; maar de zaak is *achter* het gevoel van den schrijver te komen zoodat men het *door en door* ziet en dus te weten komt hóe hij die motieven toch tot harmoniëuze deelen in het geheel zijner poëtische visie heeft weten in te lijven.

De schrijver leeft met zijn gevoel of bewustzijn in een wereld, waar ook zulke motieven, al zijn het niet de fijnste bloemen der gaarde, *van zelf* te huis behooren. Er is niets oppervlakkigs of geforceerds in de wijze waarop hij die gebruikt. En, — om daarop te-rug te komen — het *opmerken* der aanwezigheid dier motieven zoû even zoo geschieden indien zij voorkwamen in geheel foutief en abjekt-oppervlakkig werk.

Het *vatten van den geest*, of het zelf in zich *tot leven* weten te brengen van het gevoel des schrijvers, is dus *het eenige* waar het op aankomt. Het eenige, omdat ook men natuurlijk *van daar uit* alle onderdeelen het best ziet.

1) In het drama „Alladine et Palomides".

MAETERLINCK'S VERZEN „SERRES CHAUDES" [1]).

De Poëzie moet wel iets heel bizonders zijn als wij verklaren mogen, dat in de „Serres chaudes" bijna geen poëzie wordt aangetroffen.

Die Serres chaudes zijn een verzameling van uitgezochte en felle zeldzaamheden. In de scherpste kleuren staan de bontste beeldenvondsten er naast elkaâr. Een onuitputbare val van antithesen, in schelle aandacht-spanning uitgebroeid, rijst voor ons op als golven kleurige lava uit een kunstmatig vuurspuwenden berg.

De taal is rijkelijk kunstig zonder wedergâ, nagenoeg ieder woord staat vol beteekenis naast de andere. Een beurtelings kwijnende, diep-ingaande, of voorname klankverbinding, die de woorden tot zinnen en strofen maakt, is ook niet te miskennen.

Behalve dat is niets hier enkel uiterlijk of voor verciering, maar alles is verbeelding van toestanden van 't innerlijk wezen.

't Is zoo vernuftig, kunstig, diep bedacht, dat men verrast en belanghebbend tuurt en speurt; maar 't is geen poëzie.

Er is een strofe, die hierop bijna uitzondering maakt, de eerste van het gedicht „Oraison" op bladzijde 45:

Mon âme a peur comme une femme,
Voyez ce que j'ai fait, Seigneur,
De mes mains, les lys de mon âme,
De mes yeux, les cieux de mon cœur!

---

1) Bruxelles, 1890.

De vergissing van Maeterlinck is. overigens deze: Hij heeft gemeend eene dichtkunst te geven, bij welke de realistische en gemoeds-stemmingen wedergevende oppervlakkig werd, door, in plaats van *harts*-tochten en -ontroeringen in beeldspraak aan het intiem-omgevende dagelijksch leven ontleend en in een als losse bloemslinger-bochten hangenden rhythmekadans, te geven *ziele*-bewegingen of -toestanden in naauw saâmgedrongene, zware vreemde beelden naast elkaâr. En welke nu ook de verhouding tusschen de figuren der plastiek en dier samenstelling èn het sentiment moge wezen — zéker is, dat hij niet heeft bedacht, dat in de eerste plaats het sentiment aanwezig moet zijn.

Poëzie is tot klank-expressie geworden sentiment. Dát is te schrijven en dáarnaar regelt zich van zelve de plastiek. Om dus te doen wat hij wilde, had het sentiment (gemoeds-staat of -stemming) zich moeten verdiepen tot ziele-staat, hetgeen naar buiten zich zou uiten door de klank-expressie zich verdiepend tot accent, en uit die innerlijke werking zoû van zelf de andere plastiek moeten ontstaan.

Nú is hij, — dit *blijkt* uit de overvloedige aanwezigheid van plastiek zonder sentiment — *van buiten af* de begeerde gebeurtenis van het scheppen dezer kunst genaderd en heeft haar gemist.

Volgens de bedoeling van Maeterlinck zoude, indien een realistiesch stemming-versje van Verlaine, waarin hij zich over eene ontrouwe minnares beklaagt, mij eene aandoening geeft, een ziele-gedicht van Maeterlinck, waarin zijne ziel klaagt tot haar God, mij een grootere aandoening moeten geven.

Maar het omgekeerde geschiedt en dit is de toets voor het zoo even betoogde.

TEXT-KRITIEK (AGLAVAINE ET SÉLYSETTE).

Het slot van het 1e bedrijf is wankel van houding. Men kan in Aglavaine's laatste zeggen daar de taal volgen van volzin op volzin, om te zien hoe, door de aansluiting van den eenen, met zijn bijna holle mysteriëusheid, aan den anderen, die geforceerde vriendelijkheid voor hoog-natuurlijke liefderijkheid geeft, de penibele vraag ontstaat: waarom die „mevrouw" Aglavaine zulke vreemde dingen zegt.

Aglavaine en Méléandre spreken over de stilte.

Aglavaine zegt: „nous nous sommes dit les petits mots timides que disent les étrangers qui se rencontrent, et cependant, qui sait tout ce qui vient de se passer entre nous trois; et si tout ce qui doit nous arriver ne s'est pas décidé sous une de ces paroles.... Existe-t-il une destinée que des paroles n'aîent jamais effleurée? *Mais ce que je sais, en tout cas, c'est que notre silence m'a prédit* que j'allais aimer Sélysette comme une petite sœur...."

Men bespeurt hier duidelijk hoe de laatste volzin in zijn tóon wan-klinkt tegen den vorigen aan, hoe in den toon van dezen volzin bijna een eigen-wijze scherts met het voorafgaande ligt, vooral door het zeer hinderlijk luchtige „en tout cas", als zeide Aglavaine: „wát er van al dat diepzinnig gezeur over de stilte ook áan mag zijn, — ík heb in dien tijd bedacht, dat ik van Sélysette recht hartelijk houden ga". Ja, „recht hartelijk" is het woord.

KRITIEK.

De kritiek zoude een werk moeten *be*-grijpen, *be*-schouwen, dat is rijzen er boven en het over-schouwen; en het dóor-voelen, dat is zich begeven in het leven van den mensch, wiens openbaring het is, en zich daarvan doordringen tot ons leven en het zijne één leven zijn; zoo dat de kritiekschrijver er één meê is en het voelt met zijn gemoed gelijk zijn eigen leven en toch er van verscheiden is en het ziet met zijn geest als het leven van een ander.

GEVOEL EN VERSTAND IN DE KRITIEK.

Indien van een werk verschillende verklaringen kunnen worden gegeven, bewijst dit niets er tegen.

Het bewijst juist de deugdelijkheid er van mids aan éene voorwaarde voldaan zij.

Die voorwaarde is, dat de door ons ontvangen, onontleden, gevoels-indruk van het werk sterk en zéker zij.

Alleen met ons gevoel kunnen wij omtrent een werk iets absoluut zeker weten.

Indien een werk niet zondigt tegen de logika *van ons gevoel*, dwaalt ons verstand als het meent te bespeuren, dat het tegen zíjn logika strijdt.

Dan is de oorzaak der bevreemding van ons verstand eenvoudig dat het er niet bij kan.

Alle vloeyingen en zwevingen van gevoel behoeven niet vatbaar te zijn in stoltingen van verstandelijke formuleering.

Over de fijnste dingen kan dikwijls alleen stamelend en voor derden onverstaanbaar worden gesproken.

AGLAVAINE ET SÉLYSETTE

Beroemde liefdesdialogen of -monologen als die tusschen Romeo en Julia, als de Galathea van Hooft of sommige verzen van Verlaine, hebben, door hun klankexpressie, meer poëzie-gehalte dan de dialoog tusschen Aglavaine en Méléandre, in het eerste Tooneel van het tweede Bedrijf.

Deze dialoog beweegt zich echter in een hoogere levens-sfeer dan vele der betere doen.

Zoo dat iets bizonder goeds ware bereikt en een hooge poëzie indien deze hoogte van levens-sfeer met de klank-expressie vereenigd werd, zoo dat de muziek der sfeeren niet in zich zelve alleen maar als de lichtkring om de gemoedsmuziek heen aanwezig ware.

Het „Eeuwige" en het „Eeuwig-Menschelijke".

Iets geheel anders dan het ontijdelijke of Eeuwige is het eeuwig-menschelijke of het aan alle tijden toebehoorende, dat, naar men wel zegt, de eigenschap van sommige kunstwerken is.

Indien iemand in een tragedie of roman een hartstocht zóo in de vaste hoofdlijnen van zijn wezen weet af te beelden, dat, in weêrwil van het verschil in uiting van den hartstocht, door de zoo zeer verschillende beschavingstoestanden bepaald, Achilles zoowel als een negentiende-eeuwsche fabrieksdirekteur zijn eigen hartstocht in het beeld herkennen zoû, — dan draagt die tragedie of roman het kenmerk van algemeene menschelijkheid en behoort tot alle tijden.

Het Eeuwige of Goddelijke is echter niet het tot alle tijden behoorende maar, integendeel, het tot geen tijden behoorende, het ontijdelijke of boventijdelijke.

Het eeuwig-menschelijke in een kunstwerk komt dus voort uit de innige kracht, waarmede de maker het essentiëel menschelijke heeft gevoeld en in de figuren heeft weten te leggen.

Het Eeuwige of Goddelijke in een kunstwerk ontstaat door dat de auteur zijn figuren heeft gezien en gemaakt *van uit* het licht der boven-tijdelijkheid.

DROOM-ONTLEDING (LA PRINCESSE MALEINE).

Het is opmerkelijk, hoe het sentiment der maneschijnscène tusschen Hjalmar en Maleine, in onmiddellijk verband met het gegeven, over-een-komt met het sentiment van zekere droomen, die, zoo als een vriend mij eens zeide, als waardemeter voor genegenheden gebezigd kunnen worden.

Deze scène gelijkt naauwkeurig op een droom, waarin Hjalmar, zelf nog niet zeker wetend of hij Maleine meer bemint dan Uglyane (zoo als in het boek ook het gevàl is: hij weet dat hij Uglyane naauwlijks of niet bemint, maar hij weet niet dat hij Maleine wèl bemint. Dit blijkt uit zijn woorden tot Angus, waar hij slechts spreekt van haar „vreemden blik") — tot de ontdekking komt dat hij Maleine bemint en niet Uglyane. En dit laatste ware hij, door de indrukken van zijn leven, dat tot een huwelijk met Uglyane leidt, bijna gaan gelooven.

In der daad, juist zóo zoude het in een droom gebeuren. De, oppervlakkige, indrukken van zijn leven der laatste dagen zouden hem doen droomen, dat hij een bijeenkomst heeft met Uglyane, haar in zijn arm neemt *maar haar nog niet ziet.* Langzaam zoude hij aanvoelen, dat het Uglyane niet is, tot hij eindelijk, in een uitwelling van zoet gevoel, zoude zien, dat het is Maleine.

Deze bewust-wording van liefden in den droom behoort tot het diepste en zoetste gebeuren in ons wezen.

Het verloop is dan zoo: voort-werkend op de opper-

[illegible]

[illegible]

[illegible]

Over Proza en Poëzie.

Artisticiteit.

Heerlijk is het genoegen dat een dichter [1]) een regel doet schrijven als deze, namelijk nu er geen enkel leesteeken in staat:

> In 't land der droomen in het droomenland

Dit is het pure kunstpleizier, de lichte dansende liefde tot den klank. Het is gewaagd, het is op 't randje van niets te beteekenen. Maar daarom heeft het ook een fijne zuiverheid als van zeker vroeg ochtendlicht en ochtendlucht.

Hieraan herkent men den echten kunstenaar.

Deze regel is de eerste van het magnifieke gedicht „Aan Zee", waarvan de eerste strophe luidt:

> In 't land der droomen in het droomenland,
> het is als kindren badend in de zee,
> met het gekniel van lichtvrouw in gebee,
> de lichte armen hoog op de zee, want
>
> er is gezweef van bove' en van de kant
> ruischt donkere muziek in om de vree
> der wereld, der zonneberuischte steê,
> en maakt het een verward doorzocht droomland.

Tot de zelfde beweging als de eerste regel hiervan, hoewel weer heel anders, behoort het zeggen tot de Godheid:

> , o allergrootste Sire [2])

---

1) Gorter, *De School der Poëzie*, Amsterdam, 1897, blz. 158.
2) Id., blz. 190.

I

van dien de geest het meest weet, komt mij *dáárom* onjuist voor, *om dat* in de onmiddellijke nabijheid der beste gevoeligheids-toestanden, die een dichter zoeken of wenschen kan — zich de toestand van den geest bevindt, in welken het onderscheid tusschen verbeeldde ontmoetingen en zoogenaamd werkelijke ontmoetingen vervalt.

Het is de toestand van den geest, in welken het onderscheid tusschen de waarnemingen in den nacht-droom en die van het lichamelijk oog over-dag wáárlijk al minder en minder beseft wordt, en waarin het voorkomen der „werkelijkheid" meer en meer ophoudt een karakter van objektiviteit te hebben maar blijkt zich te wijzigen al naar de bewegingen der ziel, — zoo dat — voor het hoogere besef aller-waarlijkst, — dat gene, wat bij lagere waarneming een bosch wordt genoemd eene menschenmenigte wordt en omgekeerd en zoo dat het met open oog gade geslagen wordt.

Proza en Poëzie.

Mijn, helaas jong overleden, vriend U. kwam er maar altijd op terug, dat het er in dichtkunst om te doen was een muzikaal schema, zoo als hij het, meen ik, noemde, te verwerkelijken, — dat de dichter uitging van een geluids-schema, — in tegenstelling tot den prozaschrijver, die met eene waarneming begon — dat het muzikale of het geluid het eigenlijke van de kunst was.

Wanneer hij iemant prozaschrijver noemde, in onderscheiding van een ander, die een „dichter" was, — vroeg ik mij vaak af welk onderwerp wij toch wel

Nicolaas Beets was een dichter. Uit het gedicht Minone blijkt zoo zeer als maar iets blijken kan, dat daar met muziek gewerkt is. Bij het eindigen der lezing bemerkt men van muziek te scheiden. Het is dan als wanneer na vioolspel de lucht weêr stil en leêg wordt in de straat. Er heeft iets afzonderlijks regelmatig gebeefd in onzen aandacht.

Maar naast onze waarneming van muziek, is er zoo weinig in ons aangedaan, al wat hier drijft op het muzikale vermogen is zoo zwak en leelijk, dat wij een goede bladzijde proza mooier en dus dichterlijker zouden noemen.

Over de vrije versmaat.

Afgescheiden van filosofische, historische en induktief aesthetische bedenkingen, mag aangenomen worden, dat wellicht de gedichten van goede schrijvers, die in vrije versmaat geschreven hebben, nog beter zouden zijn indien zij in de van ouds bekende maten geschreven waren.

Het is zelfs waarschijnlijk dat deze samenkoming van het gevoelsrhythme van den enkele met den algemeenen vorm door de besten van voorheen gevonden, de hoogste, in kunst te bereiken, Eenheid samen-stelt.

Het leven van den enkele wordt dan volkomen door te gelijk zich zelf te blijven èn samen te gaan met het al-gemeene leven.

Maar, deze is niet de stelling van de vraag.

De vraag is: welke van zekere gegeven gedichten, waarvan eenige in de van ouds aangenomen versmaat

Maar laat ons beginnen met het vraagstuk te stellen, dat ons bezig hield.

Ik meen dat wij het eens zijn in de bewering aangaande P.

Ook achten wij beiden sommig proza iets beters dan sommige gedichten.

Dat de muzikaliteit de essentiëele eigenschap van een gedicht is, dat, m. a. w., iets niet een gedicht genoemd moet worden ten zij er muziek in is, — deze overweging verliest haar gewicht waar wij eenmaal aannemen dat sommig proza iets beters is dan sommige gedichten.

Wij kunnen den man, die in literatuur met „muziek" werkt, een dichter noemen, den ander een prozaschrijver.

Hier is alleen tegen, dat wel eens traditioneel het woord dichter iets edelers aanduidt dan het woord prozaschrijver, zoo dat, wanneer men zegt: Hugo was een dichter, De Stendhal een prozaschrijver, de toegesprokene het werk van Hugo voor beter zoû houden dan dat van De Stendhal.

Het is niet ten onrechte dat de mindere man Andersen, de prozaschrijver, een sprookjes-dichter zal noemen en Baudelaire, zelf toch tevens dichter in de andere beteekenis, een deel van zijn werk met den, indien wij dichterschap en prozaschrijver-schap voor twee in wezen verscheiden dingen houden, volkomen met zich zelf in tegenspraak zijnden titel: „petits poèmes en prose" noemt.

Het schijnt dat wij moeten kiezen en het woord dichter bezigen als soortnaam, die niet van zelf iets edels aanduidt; òf: het woord dichter toepassen op hen, die het dichtst ons Ideaal van Waarheid en Schoonheid genaderd zijn, onverschillig of zij met muziek gewerkt hebben of niet.

Nicolaas Beets was een dichter. Uit het gedicht Minone blijkt zoo zeer als maar iets blijken kan, dat daar met muziek gewerkt is. Bij het eindigen der lezing bemerkt men van muziek te scheiden. Het is dan als wanneer na vioolspel de lucht weêr stil en leêg wordt in de straat. Er heeft iets afzonderlijks regelmatig gebeefd in onzen aandacht.

Maar naast onze waarneming van muziek, is er zoo weinig in ons aangedaan, al wat hier drijft op het muzikale vermogen is zoo zwak en leelijk, dat wij een goede bladzijde proza mooier en dus dichterlijker zouden noemen.

Over de vrije versmaat.

Afgescheiden van filosofische, historische en induktief aesthetische bedenkingen, mag aangenomen worden, dat wellicht de gedichten van goede schrijvers, die in vrije versmaat geschreven hebben, nog beter zouden zijn indien zij in de van ouds bekende maten geschreven waren.

Het is zelfs waarschijnlijk dat deze samenkoming van het gevoelsrhythme van den enkele met den algemeenen vorm door de besten van voorheen gevonden, de hoogste, in kunst te bereiken, Eenheid samen-stelt.

Het leven van den enkele wordt dan volkomen door te gelijk zich zelf te blijven èn samen te gaan met het al-gemeene leven.

Maar, deze is niet de stelling van de vraag.

De vraag is: welke van zekere gegeven gedichten, waarvan eenige in de van ouds aangenomen versmaat

en andere in vrije versmaat geschreven, de bèste zijn.
En om deze te beantwoorden moet het gedicht naar zijn innerlijke eigenschappen en niet naar de fatsoenlijkheid van zijn uiterlijk worden gekeurd.

Noem een vrij gedicht desnoods niet een gedicht, en noem het proza. Maar bedenk daarbij dat vrij wat proza beter is dan heel wat poëzie.

* * *

De groote eigenschap, het merk der volkomen zuiverheid, dat sommige gedichten van den tegenwoordigen tijd, die in vrije maat geschreven zijn, hebben, wordt veroorzaakt door het inhouden van den schrijver zoodra hij bemerkt dat de gedachte-gang onzuiver of oppervlakkig zoû worden om den wille der afronding van het gedicht.

Bij naauwkeurige weging zal de onderzoeker bespeuren dat naauwlijks enkele gedichten van den tegenwoordigen tijd, die in reeds bekende maten zijn geschreven, volkomen zuiver van aan-een-gesloten beweging zijn. Dikwijls beweegt een halve arabesk in de diepte en de andere helft, geheel daarvan los, ergends aan de oppervlakte.

Bij den dichter Gorter, die de meeste verzen in vrije maat geschreven heeft, is duidelijk de toepassing dezer leer waar te nemen. Het is hem niet in de eerste plaats te doen om een gedicht in zekeren vorm te maken; maar om zoo naauwkeurig mogelijk te zeggen iets moois, dat hij gewaar wordt. Nu schrijft hij dus, bij voorbeeld, een woord of zes. Hij ziet, dat indien hij er nog zes andere bij voegde hij een quatrijn zoû hebben geschreven. Reeds bieden zij zich aan met de verlokking hunner melodie.

Maar neen, denkt hij, het zal niet gebeuren. En hij

houdt de leidsels in. Want de voltooying der melodie kwam van buiten en de melodie moet van binnen komen of anders dan maar niet.

„Zoo doende, wordt het geen vers". Goed, beter is het een kleine zuivere mooiheid te hebben geschreven, dan iets dat wel fraayer klinkt, maar bij precieze toetsing gelijmd blijkt met een stuk, dat er niet aan behoort.

Beter een gaaf stukje naïef gevormde edelsteen dan een kunstige beker met valsche stukken er in.

AANTEEKENINGEN BIJ HET LEZEN.

BOURGES.

Elemir Bourges, *Les oiseaux s'envolent et les fleurs tombent.* — Dit is slecht werk. Villiers de l'Isle Adam, in *Akëdysséril*, overtreft het ver in zuiverheid van visie, in kompositie, vooral in het prachtig rhythme. Hoewel de manier van Maeterlinck op 't oogenblik liever hebbend dan die van Zola, — tusschen welke beide in, of in de vereeniging van welke beide, Bourges' bedoeling zich beweegt — is het goede werk van Zola mij veel meer waard dan het werk van Bourges. En ook het slechte, dat wel leelijk, maar ten minste meer dòr leelijk en niet schrééuwend leelijk is, als dat van Bourges.

De bij Maeterlinck tot leven gekomen motieven, komen hier voor als kletterend dekoratief.

Ook gelijkt het werk van Bourges meer naar het minder goede van Villiers, dan naar zijn *Akëdysséril.*

Ook de *Diaboliques* van Barbey d'Aurevilly zijn veel zuiverder dan Bourges.

Men gevoelt achter Bourges wel een hevige verheffing; doch zij is in plaats van heldere extaze troebele exaltatie.

Het is niet als Shakespeare; maar het is Shakespeare begrepen door holle décadence van romantiek.

Alleen het uiterlijk van Shakespeare, in den schouwburg door slechte tooneelspelers vertoond gezien, is hier gereproduceerd.

Er zijn wel goede beschrijvingen, prachtige beelden en aardige stukjes in; maar de schijnbaar sublime momenten zijn geheel gemankeerd.

DICKENS.

Dickens behoort tot de auteurs die een massa hebben geschreven en op enkele, weinige, plaatsen iets moois of fijns hebben.

Het begin van „David Copperfield" is vol fijne gevoeligheid. Ook in „Our mutual Friend" is fijn gemoed (de verhouding en het gedrag van dien ouden heer tot Dame Durden), maar het ligt meest verdronken in een vreeselijke soep.

GIDE.

André Gide. — Ik lees Novalis, Gide, met minder of meer belangstelling, Maeterlinck met bewondering.

De „Voyage d'Urien" van Gide is mislukt, nog meer dan de „Couronne de clarté" van Mauclair, beide om dat zij zich met een onderwerp bezig hielden dat zij niet onder de knie hadden. Het is geen valsche „überschwängliche" lyriek, maar kunstmatige en daarom dorre intellektueele sensitiviteit.

Maar Gide is goed in de „Cahiers d'André Walter" en in de „Nourritures terrestres".

't Is niet mooi, maar fijngevoelig en interessant.

Gide heeft veel begrepen, maar hij boekt zijn gewaarwordingen niet lyriesch maar als interessante verschijnselen. Daarom is hij niet iemant „om van te houden".

Het op die wijze naauwkeurig waarnemen der gewaarwordingen is de eene helft der poezie; de andere en meerdere: in verband met die gewaarwordingen gevoel te doen werken.

Het groote poëtische meesterschap is willekeurig de verschillende geestelijke krachten te kunnen aan 't werk stellen.

Les nourritures terrestres. — In 't begin is dit boek goed; maar weldra gaat het schrift in een weeke lyriek van geringe qualiteit over en blijft daarin tot het einde.

Het zou aardiger zijn indien de schrijver over al die plaatsen, die hij op zijn reizen bezocht heeft, schreef *zonder* er geweest te zijn. De reden van bestaan zijner

gezegden over die plaatsen toch, ligt niet in het de plaatsen karakteriseerende en op zoo fijne wijze karakteriseerende dat het alleen ten gevolge van eigen aanschouwing mogelijk was; — maar de reden van bestaan ligt in de aanteekening van den gemoedsindruk die even goed overal elders of door lektuur over die plaatsen had kunnen ontstaan.

In dit boek ligt weêr open een poëtische aard, die het niet tot poëzie heeft gebracht.

Het is poëzie in embryonairen toestand.

Nu denk ik niet: o, dan lees ik liever Aicard, die geeft ten minste vol-slagen of vol-dragen verzen.

Maar ik denk: het is voor mij belangrijker kennis te maken met het embryo dezer hoogere poëzie, dan met de voldragen verzen van Aicard, die ik overzie als laag werk en van luttel waarde.

In-tusschen is het zeer treurig voor Frankrijk. Want wat ís dat krachteloos werk.

Een groot verschil is op te merken tusschen het embryonaire van deze poëzie en het weinig uitgedijde van sommige kleinere stukjes van Gorter.

Terwijl dit werk als 't ware te zien geeft een geheel mensch in on-vol-vormden toestand, is elk der kleine stukjes van Gorter een vól-maakten arm of vinger.

Elk der kleine stukjes van Gorter is in zich zelf geheel af. Het zoude ook de aanloop tot iets grooters hebben kunnen zijn, maar toch is het op zich zelf iets afs.

Men kan het ook bij goud vergelijken.

De kleine stukjes van Gorter zijn geen groote voorwerpen of gebeeldhouwde stoelen van goud; maar heele kleine, voltooide, gouden voorwerpjes; en het werk van Gide is ongevormd en nog in vloeibaren toestand verkeerend goud. —

Het werk van Gide kan ook genoemd worden: de Duitsche gedachte van het begin dezer eeuw, in staat

van ontbinding. Het is niet brengen tot nieuw en hooger leven; maar het is flaauw nabauwen. (Hierbij altijd in aanmerking genomen dat dit heel in 't groot bedoeld wordt en dúsdanig nabauwen iets veel edelers is dan het beste wat b.v. Engeland of Rusland op 't oogenblik aan literatuur voortbrengt).

GOETHE.

Goethe, *Wahrheit und Dichtung*, 1e en 2e boek. — De realistische vertelling is heel aardig. Echter niet *mooi.* Het heeft iets droogs in zijn, nergends even bevende, gracelijkheid.

Toch gevoelt men de grootte der persoonlijkheid en iets als sobere menschenliefde in de erbarming, welke deze voortdurende lichte ironie kenmerkt.

Er is echter meer gelatenheid dan Bewondering en Schoonheid achter.

Het is tòch het Individu *tegenover* de Menschheid, nu niet die hatend, maar stil lachend medelijden met haar hebbend, haar niet au sérieux nemend.

De indruk is: een zachte Reus, met de menschheid als een troep kinderen om hem heen.

Dus: tegen-stelling. Dus niet: vereenzelviging met de menschheid.

Het sprookje „Der neue Paris" is wel aardig. Het is mooi, gelijkmatig geschreven. Het heeft een sobere bekoorlijkheid, raadselachtig om dat het toch zoo dun is. In elk geval vind ik Andersen mooyer en Novalis veel grooter en dieper. Dit sprookje, dat het warme leven en de sublime natuur der ware sprookjes mist, is mij niet begrijpelijk Ik zie er niets in dan aardig fantazie-spelen zonder meer. De heerlijkheid van het met soldaatjes spelen op de brug is een aardig detail uit het kinder-paradijs. Dat het geschiedt op een bevende gouden brug is een zeer suggestive bizonder-

heid. Maar dat is evenwel volstrekt niet doorvoeld als zinnebeeld.

In het slot, met de verklaring omtrent de noteboomen enz. steekt de sleutel tot de geesteswerking, die dit voortbracht.

Het is puike stijl, maar tot nu toe is andere mij liever.

De Confessions van Rousseau vind ik b. v. mooyer dan het realisme in Wahrheit und Dichtung.

REMY DE GOURMONT.

Le Songe d'une Femme. Mercure de France, Okt.— Nov. 1899. — Leesbaar proza, maar middelmatig. Nu en dan tonig; maar over 't algemeen grof en zonder beste elementen.

Dit is nu het beste van Remy de Gourmont, hier ziet men wat hij kan (Zijn *Histoires Magiques*, etc. is natuurlijk alles niets) en wat hij kan is niet veel.

Het heeft iets 18de-eeuwsch als proza en door zijne wellustigheid.

Men vindt er in: Rousseau en 18de-eeuwsche mémoires en correspondances; maar óok Maeterlinck (alléen-uiterlijk en flauw nagebootst, „elle était toute de lumière" of iets dergelijks.) Ik verfoei den geest er van, zoo-als die hier en daar is.

HENRI DE RÉGNIER.

Gedistingeerd, lezens-waard, proza (en verzen.) Zie zijn *le Signe de la Clef et de la Croix*, Mercure, N°. 94.

Zijn *La Côte Verte ou Anselme et Coryse*, Mercure, N°. 101, is echter veel beter nog. Dit is bepaald *heel mooi* proza. Dit is iets om nog eens te herlezen, iets dat een „stemming", bijna een lichaamstoestand, te weeg brengt.

Ik geloof niet dat ik dit zóo mooi vind als het goede in Maeterlinck; maar het is bepaald héel bizonder mooi, edeler van gehalte dan Dujardin in de eerste 2 gedeelten, die tevens de eenig goede zijn, van zijn *Initiation au Péché et à l'Amour*, zeer veel edeler dan Hugues Rebell, etc.

Vergeleken bij de geposeerdheid der symbolische motieven in Maeterlinck is dit maar bleek, ook is er geen spoor van Maeterlincks *felle* verrukking; maar er is hierin een reserve, en een gemoedsbewegen, die toch ook héél edel, héél hoog zijn.

Het heeft een charme, die heel bezwaarlijk te definiëeren is, en dáárin schijnt juist haar qualiteit te zijn.

Het is héél bijzonder; om te proeven, woord voor woord.

Het is opmerkelijk dat in *La Côte Verte* rhythme, *in den zin van een zekeren dreun*, ontbreekt. Geen woord is om den kadans geschreven (zoo als b.v. Akëdysséril).

De dichterlijkheid er in doet zich voor als aldoor maar opploffende blank gouden lichtmist. Hierop of hierin vertoonen zich de symbolische motieven zeer dun en los.

MADME. DE RÉMUSAT.

Mémoires, 1802—1808 (Paris 1881):
Een gedeelte hiervan heb ik gelezen, maar kan er moeilijk verder in komen, wijl het onleesbaar zeurderig en nog beneden de grofste middelmatigheid is.

Een groot man (Napoleon I) beschreven door een *niets begrijpende* suffe kamenier of dergelijke.

ROUSSEAU — CONFESSIONS.

De geest van Rousseau is leelijk, nurksch.

Den geest leert men kennen door een soort van fijne uitwaseming zijner schrijfwijze.

Veel trekjes, zoo als van het „adieu, rôti" [1]) en veel staaltjes van zijne bloôheid zijn bekoorlijk, ook de felle honger naar een weinig geluk, die hem doet wenschen een gouden hekwerk te zien opgericht op de plaats waar hij madame de Warens het eerst ontmoette; maar doorloopend ontwaart men een 1°. niet eerste-rangschen en 2°. een antipathieken geest.

1) „Je ne puis me rappeler sans rire qu'un soir chez mon père, étant condamné pour quelque espièglerie à m'aller coucher sans souper, et passant par la cuisine avec mon triste morceau de pain, je vis et flairai le rôti tourant à la broche. On était autour du feu; il fallut en passant saluer tout le monde. Quand la route fut faite, lorgnant du coin de l'œil ce rôti qui avait si bonne mine et qui sentait si bon, je ne pus m'abstenir de lui faire aussi la révérence, et de lui dire d'un ton piteux: *Adieu, rôti!* Cette saillie de naïveté parut si plaisante, qu'on me fit rester à souper". — *Confessions*, éd. Charpentier. Paris. Blz. 28.

De bekoorlijkheid van het „adieu rôti" en dergelijke blijft als 't ware afgezonderd, op zich zelf, en daarom koud. De gevoelens, zoo als bij het begin van zijn zwerftocht waar hij denkt nu onmiddellijk alom de grootste heerlijkheden te zullen ontmoeten, zijn aller-aardigst, maar de wijze van mededeeling doet ze minder bekoorlijk zijn dan zoû moeten.

De verdienste van Rousseau is de natuur, de „waarheid" te hebben gezien, „ontdekt" zelfs, in tegen-stelling tot het doode klassicisme (of liever akademisme) van Voltaire, enz. Maar hij zoû pas „groot" worden indien hij, bij een gelijken graad van oprechtheid of waarheid, tot de hoogere zijnswijzen ware gestegen.

Het is opmerkelijk dat zoowel Stendhal als Nietzsche den geest van Rousseau gispen.

Stendhal (in „le Rouge et le Noir") zegt, dat Rousseau de groote-wereld met den blik van een lakei heeft bekeken.

Nietzsche kenschetst hem als zijnde vol „ressentiment".

Het is opmerkelijk, dat Stendhal, de drooge, materialistische, constateerder, niet antipathiek, of althands veel minder antipathiek, is dan Rousseau.

Dat komt wijl hij, voor zoover dat van zijne levensbeschouwing uit mogelijk was, het groote heeft begrepen.

In Julien Sorel is het begrip van het groote [1]).

Er is iets dat mij in het sensueele aan Casanova [2]) de voorkeur doet geven boven Rousseau, (hoewel ik op andere punten Rousseau weêr verkies).

Het is die soort vereeniging van sensualiteit met sentimentaliteit, die bij Rousseau wordt aangetroffen, die daarvan de oorzaak is.

1) Zie over de Stendhal verder-op in deze bladzijden.
2) Mémoires. Paris, Garnier Frères.

De uitmuntendheid van Rousseau zijn stijl ligt hieraan, dat hij op eenvoudige wijze zeer fijne dingen zegt, dat hij dus fijne dingen zegt zonder daarvan den schijn te hebben. Men bespeurt dat hij er meer van weet dan hij zegt en dus aldoor boven zijn onderwerp blijft.

Zijn opmerking dat hij bij zijn eerste bezoek aan madame de Warens dadelijk *op zijn gemak* was en te gelijk dat hij niet kon eten aan den maaltijd, is heerlijk van inhoud.

Dit is de natuur bemerkt zoo als alleen de uitgelezenen het kunnen, om dat het beteekent dat men eerst op zijn gemak is in de vervoering.

Het moet echter niet zijn: natuur; het moet zijn: natuur en stijl.

Ik moet niet alleen een uiterst gevoelig en bewust mensch zijn, dat óók maar dáárbíj moet ik zijn: monumentaal.

Ik heb ook gelezen *la Nouvelle Heloïse*, maar vind de *Confessions* mooyer.

Zoowel de filosofie, met toepassing op de maatschappij enz. als de literatuur van Rousseau, het is alles van minderen rang.

Tot op blz. 319 is het tweede gedeelte der Confessions aanmerkelijk minder dan het eerste. Het wordt een levendig en oprecht geschreven en daarom prettig leesbaar dagboek, maar de fijnere trekjes komen bijna niet voor.

De beste dingen zijn nog wat hij ondervindt met die vrouw te Venetië, zijn ontwaken in de opera bij „engelachtige" muziek, etc. Het is echter niets dan een magazijn van fijne verschijnselen. Rousseau is een fijne en rijke oppervlakkige natuur, zonder stijl.

Het voorlaatste gedeelte van de *Confessions* geeft den indruk van door een aan vervolgingswaanzin lijdende geschreven te zijn.

Het is kuriëus dat dit opvalt ofschoon de vervolging tevens feitelijk plaats had.

Dat is om dat het al of niet plaats hebben der vervolging met den vervolgingswaanzin niets te maken heeft.

Het is de wijze waarop R. over het duistere en onbegrijpelijke in de vervolging spreekt, de geheele manier van haar op te nemen, die een lichten graad van vervolgingswaan aantoonen.

Opmerkelijk zijn de verschillende schakeeringen van wellust en liefde in zijne betrekkingen tot madame de Warens, madame de Larnage, Thérèse Le Vasseur en madame d' Houdetot.

Ten eerste is dat echter, zoo als het medegedeeld wordt, niet: poëzie; ten tweede, worden die zaken vermeld in hun hoedanigheid van oppervlakkig natuurverschijnsel, zonder diepere ontleding.

Tal van bizonderheden, zoo als het reeds vermeldde ontwaken onder schouwburg-muziek, zouden in Shakespeare prachtig zijn.

Dat hij het opmerkte als iets bizonders, als iets heerlijks, bewijst zijn aanraking met het verschijnsel. Maar nu staat het daar als „aardige bizonderheid uit het daaglijksch leven van een gevoelig, of liever aandoenlijk, mensch"; nu is het niets.

Dat Casanova nu en dan sympathieker lijkt dan Rousseau komt door dat deze een eenvoudige onbewuste was, een jolig dier. Bij hem geen strijd tusschen Wellust en „Liefde", want afwezigheid van Liefde. En de strijd is het onsympathieke.

SULLY PRUDHOMME.

Tot de wetenschap der dichtkunst behoort het gedicht van Verlaine „Ecoutez la chanson bien douce" en dat van Sully Prudhomme „Les Yeux" naast elkander te stellen om dan AAN TE TOONEN *uit het verschil in beweging van den volzin* waarom het eene zoo veel beter is dan het andere.

Dit is juist de kennis der dichtkunst: het inzicht van het *groot* verschil in waarde tusschen deze twee, het inzicht dat de vondst van een regel, van een rijm, bij Sully Prudhomme de goede uitkomst van een min beleid is, het bewijs van het geringe dat slag van iets te hebben is, terwijl bij Verlaine regels, rijmen, de rezultanten zijn van een van zelf aanwezigen diepen toon.

Het werk van Sully Prudhomme is zeer geringe, keurig schoolmeesterlijke, arbeid, voorbeeld van nietige netheid.

STENDHAL

(„Le Rouge et le Noir").

Er zijn bestand-deelen van letterkunde, die ons het werk, waarin wij ze aantreffen, dááróm werk van den eersten rang doen noemen.

Tot dit soort behoort niet Le Rouge et le Noir[1]) van Stendhal.

Ons begrip bevindt zich duidelijk en vast boven dit werk, wij overzien het en waardeeren het.

Er is geen sprake van twijfel aan het gehalte van het boek. Het komt niet vreemd voor, wij zien goed zijne meerderheid. Er is geen sprake van aarzelend en veelbeteekenend elkanders aandacht te vestigen op de fijnheden, waarvan het boek wemelt. Wij zien die fijnheden en erkennen ze.

Het uitmuntende is, dat wij, de meerderheid van het verhaal inziende en de fijnheden genietende, toch zeer zeker weten, dat het niet van den eersten rang is en dat de schrijver geen der hoogere geestelijke zijnswijzen of stroomingen kent.

Dit verhaal gaat van een bepaald levens-inzicht of levens-stelsel uit, dat er onophoudelijk op verschillende

---

1) Uitgave: Paris, 1886.

wijze duidelijk in waar te nemen is. Nu is de zaak niet, dat wij dat inzicht of stelsel tegen-over-gesteld of vijandig aan het onze achten; want dat doen wij niet zoo zeer; wij zien hoofdzakelijk dat het mínder is en prijzen er de betrekkelijke, zeer groote, verdiensten van.

Het is zoo belangrijk uit dit boek den geest van Stendhal te leeren kennen om dat wij dan met-een kunnen overdenken hoe een geest, die alleen over déze middelen beschikte, kwam te oordeelen over de Grieken en Romeinen, de mannen der Renaissance, en de 18e — begin-19e-eeuwsche muziek, zoo als Stendhal oordeelde.

Men zoû uit L e R o u g e e t l e N o i r kunnen opmaken, dat Stendhal het geestelijke leven gekend heeft zóó zeer als het van den grondslag der bij benadering materialistiesch te noemen zienswijze gekend worden kán.

Zoo zeer als de zaken van het ziele-leven, de Liefde, de Heldenmoed, het Zelf-bewustzijn, van den materialistischen grondslag uit te kennen zijn, zóó zeer hééft Stendhal die gekend.

Want Stendhal is hoofdzakelijk een kunstenaar-kènner.

Alle speling voor andere omschrijving open latende, kunnen wij nu eens zeggen, dat de twee hoofdzakelijke deelen der beste letterkundige kunst zijn: stelligheid en zwier.

Nu, van zwier, in de voordracht, in de uitdrukking, bij Stendhal niets te bemerken. Zijn buitengewone meerderheid bevindt zich in zijne fijne stelligheid, en zijn werk is proza in merg en been.

Hij is een kunstenaar, en niet een filozoof in de engere en aan het kunstenaar-zijn tegen-over-gestelde beteekenis, wijl hij arbeidt niet door wetenschap uit de boeken, ook niet door redeneerende koude gedachte, maar alleen door eigen gemoeds-ervaring.

Maar op het plan van dat kunstenaar-zijn, is hij vooral een kènner. Wat hij door gemoedservaring is te weten gekomen, tracht hij niet tot *iets moois* om te zetten, maar hij geeft dat als zoodanig, als een vondst, als een bizonder feit ten bate van de (gevoels-)wetenschap van den menschengeest.

Zoo als Le Rouge et le Noir met zijn drie bestanddeelen, — welke zijn: (vijandelijke) nauwkeurige beschrijving der Fransche samenleving (van 1830), daarin van den strijd tusschen enkele door Eerzucht en Liefde buitengewone menschen-karakters, en eindelijk, hoewel weinig, een zeker behagen in, alleen uiterlijk, romanesk dekor, — zoo als Le Rouge et le Noir zich na de lezing even als een geheel voordoet, gelijkt het iets als een schema voor een Shakespeariaansch drama.

Het is niet zoo goed als de dramaas uit dien grooten Elisabeth-tijd, in hoofdzaak wijl de auteur de hoogere geestelijke zijnswijzen niet kent en zijn werk daarin dus niet heeft kunnen drenken. Daarom is het, zoo als wij gezien hebben, niet eerste rang. En dan nog is het in bizonderheden niet zoo goed wijl het, in zijn eigen sfeer, hier en daar aanmerkelijke zwakheden en onduidelijkheden bevat.

Maar het is beter dan eenig naar Shakespeariaansch model gemaakt dichtwerk, waarvan de makers alleen door redeneering en nagedachte zekere motieven der hoogere zielkunde hebben begrepen en die daarom levenloos in hun werk gekomen zijn; dit Rouge et Noir is beter wijl het onmiskenbaar ras-werk is en de auteur wat hij zegt *door zich zelf weet.*

Dit is een der aandoenlijkste eigenschappen van dicht- en prozawerk, dat het onvermijdelijk is wat het is en voor den kenner door geen schijn zich redden kan. Al verheugt gij u in nòg zulk een mate van bewustheid, — datgene waardoor uw gedicht of ver-

haal goed en echt wordt, komt er toch steeds in door een kracht, die gij niet beheerschen en niet zien kunt.

Bestudeer vrij de beste woordkunst van alle tijden en ken haar, niet slechts in haar uiterlijke eigenaardigheden en algemeene bedoelingen, maar ken de innigste eigenlijkheden van haar wezen — toch zult gij geen zweem van iets waarachtigs maken, indien gij, bij manier van spreken, de hartelap der goden nu eenmaal niet zijt.

Dicht- en prozawerk is onveranderlijk wat het is, en is daaròm dikwijls van zijn maker het leelijkst denkbaar *enfant terrible*. Want niet slechts ziet de kenner dat het slecht is als dat zoo is, maar hij ziet hoe de maker dacht iets fraais te geven, in plaats daarvan iets afschuwelijks geeft en dat niet weet en het voor fraai blijft houden.

Wij moeten de laatste elf hoofdstukken van Le Rouge et le Noir wegdenken, op 't oogenblik niet onderzoeken welke redenen de auteur gehad heeft dit slot aan zijn roman te maken en waarom Hoofdstuk LXIV het laatste niet kon zijn, en alleen vast stellen, dat het laatste gedeelte nu veel minder is dan het voorafgaande, wijl de groote wending, die het verhaal daar plotseling neemt, niet redelijk voortkomt uit de omstandigheden, die wij zoo redelijk hadden bereikt, en, hiermede samen, het karakteristieke zijn groote houding verliest, de fijne opmerkingen wegblijven en het behagen in het romaneske overheerschend wordt.

Wij moeten niet alleen de laatste elf hoofdstukken wegdenken, maar ook om de beschrijving der samenleving van 1830 en van de invloeden, welke die beheerschen, — de trots van den adel, de ijdelheid van den grooten burgerstand, de eerzucht en listigheid

der geestelijkheid, de uitsluitende eerbied voor het geld van den kleinen burger- en boerenstand — niet geven, want de mededeelingen daaromtrent, hoe scherp oprecht en volledig ook, hebben slechts oppervlakkige geschied- of zedekundige waarde.

De hoofdzákelijke waarde van het boek is, ten eerste, in het *begrip* van het karakter van Julien Sorel, den held, en in de verwerkelijking van dat begrip in de praktijk van het leven; ten tweede, in de aanrakingen en in den strijd der verschillende groote neigingen en hartstochten — Vroomheid of Godsdienstigheid, Eerzucht, Liefde, Trots — in de betrokken personen; ten derde, in de fijne bespieding der *kleine* gemoedsbewegingen bij den held en de anderen.

De hoofdzakelijke superioriteit van het boek, — waardoor de auteur de hoogere zielkunde heeft bereikt voor zoover dit van zijne levensbeschouwing uit mogelijk was, of den onderkant der hoogere zielkunde eigenlijk, wier bovenzijde zich in de domeinen der hem onbekende hoogere geestelijke zijnswijzen bevindt — die superioriteit wordt bewezen door onzen indruk van Julien Sorel, welke ons het karakter van dezen essentieëlen huichelaar en komediespeler doet *bewonderen.*

Julien Sorel is een huichelaar zoo als ook de *Tartuffe* van Molière een huichelaar is. In Molières *Tartuffe* behaagt ons de kunst van den maker, doch dáárover spreken wij nu niet. *Tartuffe*, als karakter, is alleen weêrzin-wekkend en lach-wekkend. Niemant denkt hierbij aan ziele-grootheid. Julien Sorel daarentegen is *bewonderens*-waardig. Deze huichelarij is ziele-grootheid.

Indien onze bewondering koud blijft, ligt dat weder hieraan dat de auteur zijn held slechts van onder-op of schematiesch heeft begrepen. Maar in elk geval beseffen wij hier in aanraking te zijn met iets *groots*, terwijl toch Julien's leven niets is dan huichelarij en

komediespelen en dat nog wel zonder blijk van hetgeen men gemeenlijk een „edel doel" noemt.

Dit is de reden waarom Molières begrip en werk slechts kinderspel is, — en inderdaad veel fraayer gestyleerd kinderspel — te vergelijken met het begrip en werk van Stendhal.

Het is niet toevallig of bevreemdend dat de huichelaar of komediespeler Julien Sorel zulk een liefhebber is van gevaarlijke en moed-vereischende daden, en dat hij sterven wil, en gevoelt het te zullen kunnen, zonder te verbleeken. Want de heldenmoed is gelegen in de onmiddellijke nabijheid der ziele-streek, waar het voortdurend en noodzakelijk komediespelen van Julien ontspringt.

Hij leeft namelijk in een graad van zelf-bewustzijn, die van zelf alle handelingen tot komediespel maakt.

PARIJS,

DOOR X [1]).

Wij kwamen dan in de Avenue des Champs Elysées, waar een lekker koeltje blies. Hier besloten wij een rijtuig te huren om een toertje door het Bois de Boulogne te maken.

Dit streed tegen onze beginselen, maar zelden maar in 't leven kan een mensch zijn beginselen altijd en overal doorvoeren.

Dit streed tegen onze beginselen, want een huurrijtuig is iets, waarin men zich niet kan vertoonen.

Wij zouden wel geen kennissen tegenkomen, maar aan de menschen, die ons als vreemdelingen zouden zien, zouden wij op dat oogenblik toch een leugenachtig denkbeeld verschaffen. Wij waren edele menschen-organismen, — edeler dan de meesten, die ons in equipages voorbij reden, want wij hadden allerlei gedachten over de Letterkunde, de Geschiedenis, het Leven, en zoo meer, en een soort van scherpe opmerkingsgave en spotvermogen, dat zij, die alleen een grof en gemeenplaatsig zinnenleven leidden, misten.

---

1) Zie IVen en Ven Bundel Verzamelde Opstellen door L. van Deyssel. Er wordt aan herinnerd, dat de schrijver dezer bladzijden niet zich zelf opvoert maar een fiktieve persoon, die spreekt als „Ik" enz. —

Gingen wij dus in een huurrijtuig, dan zouden de lieden, in wier blik wij telkens geraakten, ons voor minder aanzien dan de in equipages gezetenen hun leken, en wij zouden dus de oorzaak zijn dier zeer vele, zich telkens voor even vormende, onware voorstellingen.

Bovendien zouden wij telkens zien wáarvoor de menschen — te recht, want zij hadden geen ander keurmiddel dan de oogenblikkelijke uiterlijke indruk — ons hielden en dit zoû ons een onafzienbare hoeveelheid onvermijdbare onaangename oogenblikken bezorgen.

Niet uit eene belachlijke ijdelheid kwam deze bedenking voort, maar uit zin voor het redelijke en billijke.

Er geschiedt iets verkeerds in de wereld telkens, wanneer iemant ons, edeler menschenorganismen dan graaf Salm-Salm en bank-gouverneur Biniel, aanziet voor eerste bedienden uit een manufaktuurwinkel te Amiens, die inderdáad minder edel zijn dan de graaf en de bankgouverneur, wijl, in geval van een gelijke hoeveelheid vriendelijkheid en vakkennis, de graaf en de gouverneur *bovendien* door fraayer weefsels zijn omkleed en beter geschoren zijn. De graaf en de gouverneur zien er fraayer uit en *zijn* daarom edeler evenals cactussen en orchideën edeler zijn dan paardebloemen en brem.

Men, — de „men", waartoe wij ons met schertsenden ernst steeds rekenden — kan zich dus niet in een huurrijtuig vertoonen. Veel beter *te-voet*. Men wordt geächt altijd zijn rijtuig bij zich te hebben. Wordt men dus te-voet gezien, dan „is" het zoo: dat men, om de een of andere reden, — of zonder reden en alleen door een gril, dit kan ook zeer goed — *even* zijn rijtuig verlaten heeft. Ieder-een, die ons ziet, ziet ons slechts gedurende den tijd dat hij en wij elkaâr voorbijgaan. Niemant kan aan ons zien hoe lang wij reeds geloopen hebben of hoe lang wij nog zullen loopen. Ieder-een kan dus denken, dat hij ons juist op

dat oogenblik ziet, dat wij even ons rijtuig verlaten hebben.

Wij kunnen dezen indruk bij de voorbijgangers bevorderen door, bijna als in een danspas en met wijde stappen gaande, alleen met het voorste gedeelte onzer voeten den grond te raken, — zóó, in een woord, als iemant loopen zal, die uit een rijtuig komende een modderig trottoir oversteekt om even een winkel binnen te gaan voor hij naar een diner van diplomaten rijdt.

Men behoort altijd min of meer op zijn teenen te loopen, niet zoo zeer uit behoedzaamheid ten opzichte van de algemeene straat, maar uit schoonheidszin om dat men wéét dat het loopen tot de danskunst behoort en op deze wijze het loopen het meest het dansen nabijkomt, en uit prinselijkheidszin om dat men geächt wordt zijn leven grootendeels tusschen vrouwen-balsleepen te slijten.

Immers is men, of, zoo niet, wordt dan toch geächt te zijn, iederen dag op een dansfeest.

De wereld is een goed geordend geheel. Men behoort tot de bovenste lagen daarvan, wier taak het is fraai te zijn, eene fraaiheid uit te maken.

Het leven is als een boom, waarvan zekere menschensoorten de wortels zijn, andere stam en schors, andere de takken en de bladen, en wij zijn er de bloesems van. Wij hebben fraai te zijn, te behagen en het leven te laten gaan wanneer het zich in en door ons verheugt.

Het dansen is de uiting der levensvreugde bij uitnemendheid. Het leven beweegt zich tot een fraayen stijl en komt tot een edeleren, meer geordenden vorm.

Het dansen is het eigenlijke samenleven. Ons loopen, ons handen-geven moet daarom zooveel mogelijk gestyleerd zijn, om min of meer reeds tot den dans te behooren.

Om dat men altijd geächt wordt zijn rijtuig bij zich te hebben, mag men ook niet met een paraplui worden gezien. Maar als men er een heel dunne heeft en met een niet opzichtigen en zeer edelen steel, kan dit door de volgende verklaring verontschuldigd worden: men is op weg naar het bosch of park buiten de stad, waar men buiten het rijtuig wat wandelen wil, wijl er toevallig een bezwaar is tegen massage, tennis of paardrit. Nu is men onderweg even uitgestapt en heeft de paraplui in de hand medegenomen...

Eerder nog dan per huurrijtuig kan men per tram of omnibus gaan, evenals men op den spoorweg eerder in de derde dan in de tweede klasse reizen kan. Men is dan als 't ware onzichtbaar en heeft zich opgelost in de menigte. Bovendien doet men iets buitensporig grilligs. Men is als een prinses die van geblaseerdheid met een kermisreiziger vlucht.

Juist de grilligheid, in haar ideale waarde, was het trouwens, die telkens de, voor ons gevoel redelijke, verbinding vormde tusschen ons zelf-bewustzijn en de schijnbaar daaraan niet passende handelingen. Ten slotte bleef er niets over wat wij *niet* mochten doen, want vroegen wij ons af: „doet zoo wel een prins?", — dan antwoordden wij: ja, want een prins is grillig en doet de minst passende handelingen uit grilligheid, die een bestanddeel is zijner prinselijkheid.

Het was een genot te weten dat als wij ons in het leven gedroegen zóo, dat de burgerlieden ons voor verschrikkelijke ploerten moesten houden, of wij gingen eens over straat gekleed zóo, dat de leden der aristokratische societeiten achter hun vensters ons als burgerlijke jongelieden moesten schatten, — het was een genot dan te wéten dat het héel anders wás, dat wij prinsen wáren, die uit opperste prinselijkheid zich

[illegible]

Ik ben er echter geheel ongeschikt voor. Gelukt mij dus eens iets, waarin het „Leven van de Daad", op hoe kleine schaal ook, vertegenwoordigd is, — dan pleiziert mij dat.

Deze verklaring bevredigt mij echter sedert lang niet meer.

Ik meen opgemerkt te hebben dat als ik in een koffiehuis om een glas bier vraag, zonder er vooraf over gedacht te hebben hoe ik dat zeggen zoû, het dán het best gaat.

Maar het schijnt dat hoe verlegener men is, hoe moeilijker het is niet vooraf te denken aan hetgeen men zeggen gaat.

Dikwijls, wanneer ik nu een glas bier heb gevraagd, „mag ik een glas bier?" — andwoordt de kellner: „zééé—ker, meneer", op een verwonderde en geruststellende manier, waaraan ik bespeur dat ik mijn vraag gedaan heb zoo als een bedeesd kind een van buiten geleerd verjaarfeest-versje opzegt en als vroeg ik iets héél moeilijks waaromtrent het erg te betwijfelen was of er aan voldaan zoû worden.

Uitmuntend en reeds eenigszins ingewikkeld wordt het geval, als ik, van te voren boos om het malle gebeurtenisje dat zich nu weêr zoû voordoen, besluit de zaken te bruuskeeren en, onverschillig voor de gevolgen, op manlijke wijze een glas bier te bestellen, ten einde in géén geval weer het „zéééé—ker" te vernemen als andwoord op mijn aarzelende toespraak. Dan zeg ik: „een glas bier!" maar noodzakelijk nu snáuwender wijs. Want om het aarzelende te vermijden moet ik den toon forceeren en spreek nu als een generaal tot een weêrspannigen rekruut. De kellner antwoordt nu: „zeker, meneer!" zóó alsof hij zeide: „nou, maak daar maar zoo'n koüe drukte niet over. Wie legt je wat in den weg?"

Een aanbevelenswaardige variëteit is eveneens als ik het over den boeg van het vriendelijke gooi. Om de zelfde reden, waarom ik bij het voorgenomen manlijke barsch word, word ik bij het voorgenomen vriendelijke overdréven of valsch vriendelijk en deze zoetsappigheid komt den kellner dan *verdacht* voor. Vraag ik met èen lieven lach „mag ik een glas bier van je?" dan neemt zíjn gelaat óok eene milde uitdrukking aan: „'k zal 't u brengen, meneer", — maar terwijl hij weggaande zich rekenschap geeft, zie ik hem een schuinen blik naar den horizon richten vol spottende verdenking. Als hij terug komt is hij eenigszins.... gereserveerd, als moest hij zich lichtelijk voor iets in acht nemen.

Ik geloof dat mijn verlegenheid verband houdt met het latente besef, dat er eene valsche verhouding tusschen den kellner en mij gedurende den tijd van mijn verblijf in het koffiehuis móét bestaan. Want: òf hij weet wie ik ben, òf ik ben heel en al vreemd voor hem.

Als ik vreemd voor hem ben, beöordeelt hij mij alleen naar mijn uiterlijk en denkt dus: „de een of andere meneer, stijf, raar en leelijk". Als hij weet wie ik ben, denkt hij: „die meneer, die daar ginds in dat kleine oude huis in die nauwe straat woont, van wien ook niet verteld wordt dat hij uit gierigheid zoo leeft, en die dus zooveel minder is dan meneer Die en meneer Die, die hieromheen in die groote huizen wonen".

In beide gevallen vergist hij zich. Feitelijk is mijn geest mooyer dan de geest der andere in het koffiehuis tegenwoordigen. Feitelijk ook ben ik méér dan de meneeren, die in de fraayere huizen wonen (omdat ik verhevener en geestiger van aard ben! hihi!)

Bespeur ik dus aan zijn manier van doen in den kellner eene mindere achting jegens mij dan hij jegens

de materieel rijkere meneeren zoû toonen, — dan ben ik een deel van iets onredelijks, iets leelijks dat in het Heelal geschiedt, en wel van iets onredelijks in iets zóó belangrijks als de ontmoeting en het met-elkaâr-in-betrekking-zijn van twee Menschen is.

Met den barbier heb ik ook jaren lang in een reeks zeer bezwaarlijke gevallen van dien aard verkeerd. Zijn naam was Lachraaf en mijne bedoeling was in eene verhouding van eenvoud, vriendelijkheid en redelijkheid tot hem te staan.

Ik was wat men noemt „arm", woonde daarom in een armoedige woning en, om in over-een-stemming met mijne woning en met het denkbeeld, dat „de menschen" van mij moesten hebben, te blijven, kleedde ik mij armoedig ofschoon ik aanzienlijke kleederen tot mijne beschikking had.

Om nu met Lachraaf niet in verwarring te geraken en om hem niet te doen denken, dat ik iemand was die „verbeelding op zijn lijf heeft", wilde ik hem toespreken als de persoon, die hij noodzakelijk in mij zien moest, namelijk een soort van muziekmeester, schoolmeester of ander soort kleine lesgever, kopiïst of iets anders van dien aard, in stand met hem gelijk.

Ik zei daarom tegen hem, niet: „Lachraaf", maar: „meneer Lachraaf".

Om gewichtige redenen, had ik mij later eens in mijne aanzienlijke kleederen gestoken, was dus ook aanzienlijk van tred, gebaar en verdere innerlijke en uiterlijke houding en moest aldus Lachraaf's winkel betreden. Nu was ik dus een ander soort mensch en ik zag onmiddellijk in, ook met behulp der voorbeelden, die mijne herinnering aanbracht, dat dit soort mensch zonderling doet indien hij zegt: „meneer Lachraaf", en integendeel gewóon door te zeggen: „Lachraaf".

Lachraaf was daarentegen gewend mij hem „meneer Lachraaf" te hooren noemen.

Ik trachtte mij toen maar uit deze van twee zijden grijnzende moeilijkheden te redden door het woord „meneer" voor drie vierde in te slikken, zoo dat hij kon hooren dat ik er „meneer" bij zei en ik toch met mijn pols, manchet en arm, die ik zag en die mij dus de aanzienlijkheid van mijn daar tegenwoordig wezen gedachtig deden zijn, in overeenstemming bleef door mij veel hoofdzakelijker „Lachraaf" dan „meneer" te hooren zeggen.

Er zijn weinig dingen in het leven, waarin ik zooveel belang stel als in dit vraagstuk tusschen den barbier en mij. Want ik geloof dat dit geval een kleine uitlooper is van de gewichtigste wijsgeerige problemen, die er bestaan.

Bij het huren van het rijtuig waren wij *vreeselijk bang*:

dat de koetsier er niet min of meer „korrekt" zoû uitzien; korrekt beteekende niet zoo zeer met héèle en vlekkeloze kleêren, maar korrektheid beteekende een soort van koelen ernst in statige zwierigheid;

dat de koetsier erg vriendelijk zoû zijn, en ons beet nemen. Beet nemen is: naar een roovershol of een oplichtersverblijf in deze groote en vreemde stad brengen, of, ten minste, geld afzetten;

dat het paard een oude knol zoû zijn en de koetsier aldoor razend en tierend rechtop op den bok zoû moeten staan, terwijl zijn zweep, de lucht doorklievend, ons, achter hem, telkens aan oogen en neus gevoelig zoû raken, zoo dat wij een paar gesarde en geranselde menschen-uit-de-provincie werden, die toch maar bleven zitten uit angst voor hevige ruzie en verbijstering;

maar vooral waren wij bang, dat de koetsier, zoo niet dronken, of misschien wel krankzinnig, — dan toch een weinig norsch zoû zijn.

Wij zijn zulke verschrikkelijke gevoelige menschen, dat, evenals de minste vriendelijkheid ons bizonder verheugt, de minste norschheid ons een ontzachlijk leed veroorzaakt. Bij de minste norschheid van iemant, is het of een zware, loodkleurige lucht laag over ons neer komt hangen, terwijl, van een ijzig witten gezichteinder komend, een bittere koude ons omgeeft. Bij de minste vriendelijkheid komt er warme blauwe zomer en licht zonnegoud om ons heen. Den minste vriendelijkheid betooner zouden wij willen kussen, te voet vallen en gelukkig maken, terwijl wij den ons norschheid aandoener in het gelaat zouden wenschen te krabben en hem een dolk door het hart priemen.

Wij waren eveneens bevreesd, dat wij een rijtuig zouden nemen, dat onder-weg in elkaâr zoû zakken. Gesteld, dat de achterwielen los raakten en het rijtuig zóo viel, dat de koetsier, — een vreemdeling, dien wij even te voren nog nimmer hadden gezien — blootshoofds achterover over ons heen tuimelend, een oogenblik met zijn gezicht vlak aan het onze kwam te liggen, terwijl onze beenen zoo als die van een als kunstje dood-liggenden hond boven ons waren op straat, — wat ware zulks eene benarde omstandigheid.

Wij slenterden dus langs de rijtuigenrij en bekeken de rijtuigen en paarden. Een enkele maal raakten wij een rijtuig aan, drukkend met de hand op de zitting of even sjorrend aan de veêren om de stevigheid te beproeven.

De koetsiers, die ons eerst gevraagd hadden, of wij wilden rijden en ontwijkende andwoorden gekregen hadden, waren op een afstand tot een groep gaan

staan. Zij hadden zware en harde oude blauwe jassen aan, van den hals tot de teenen, en heel kleine kale hoedjes boven heel dikke hoofden, met groote roode wangdikten, raauw roode malsche lippen, purperen neusknollen en door hun lachen over ons in het vette vleesch bijna verdwijnende kleine blauwe oogjes.

Telkens kwam er een voorbijganger, die, den aangeloopen koetsier iets zeggend, in een rijtuig wipte en vlug heenreed.

Voor wij met onze beraadslagingen gereed waren, verdween aldus het laatste rijtuig.

Wij hielden ons toen goed, onverschillig naar den gezichteinder turend over de hoofden der voorbijgangers heen, om te voorkomen dat zij ons lotgeval gewaar werden; en om ten minste zéker zelf niet te zien, dat zij het gezien hadden.

Het doet er weinig toe of de voorbijganger mij zwijgend minacht of bespot, als het, door dat ik hem niet aanzie, door míj maar niet bemerkt wordt.

II. LYRIEK EN BESCHOUWING.

Uit een Dagboek.

„O, Vader, ga niet dood". —

(Lyriesch prozastukje).

„O, vader, ga niet dood....

Want ik zal op straat loopen en waggelen tegen vreemde mannen aan en vragen of zij mijn vader niet zijn. Ik zal met mijn gezicht dicht bij andere gezichten komen en kijken als een krankzinnige. Ik zal vreemde mouwen aanraken, denkende dat het uw kleederen zijn.

Ik zal rondgaan over de wereld, overal, overal. Altijd zal ik verder gaan, altijd denkende u te vinden. In vreemde landen zal ik op bergen klimmen en klimmen tot de hoogten, waar het eeuwige ijs ligt. En als ik dan den top zal zien en het uiteinde van den berg, waar niets boven is en waar gij dus ook niet boven zijt, dan zal ik mijn hoofd te morzel willen slaan tegen het ijzer-harde ijs, en ik zal er met mijn hoofd tegen slaan, tot mijn hersens breken, om dat ik krankzinnig zal willen zijn en niet meer zal willen kunnen denken, om niet te kunnen denken, dat gij er niet meer zijt.

O, vader, uw blonde beminde gezicht zal opkomen voor mij uit, allen dag en allen nacht.

Ik zal mij herinneren, dat gij een man waart, die naast mij leefde, en al uw teederheden en alles wat gij graâg deed zullen mij omgeven met verschrikkingen, met zachte verschrikkingen, zoo zacht, dat zij mij zullen verdwazen.

En met zwaayende armen zal ik als een gek loopen onder de menschen.

En daarna zal ik u vergeten, vader, ik zal mij u kunnen herinneren zonder te gillen van angst, zonder dat mijn bestaan wankelt, zonder tranen. Uw beeld zal koud zijn geworden in mijn geheugen. En een enkele maal alleen zal ik wanhopen en sidderen om het weg-gaan van uw beeld.

O, vader, ga niet dood! . . . .

Eerst zal ik gaan naar het kerkhof en zoeken de zerk en stom zal ik er over neêrvallen en ik zal mijn tanden stuk bijten in den steen. Ik zal er mij tegen aan drukken om er in te dringen. En om dat er boven de zerk niets zal zijn dan lucht, zal ik de lucht drukken in mijn armen. En mijn eigen armen voelende, zal ik vragen, wie ik ben en wat ik ben en wat dat was „mijn vader", en met open gespalkte oogen zal ik zien voor mij uit en loopen tegen de boomen aan. Ik zal vragen wat dat is: het is geweest, en wat dat is: het is. Ik zal duizelen op mijn voeten en wild, wild, wild, lachen met mijn smart.

Later zal ik gaan op het kerkhof met eerbied en eerbare toegenegenheid voor u, den doode, bedaard en ernstig, zoo als de fatsoenlijke menschen doen. Dat zal zijn, als ik u vergeten ben. Dan zal ik mij zelf verachten, vader, en mij zelf haten, om dat ik doe zoo als de anderen doen op de kerkhoven. En ik zal lijden, koud lijden, om het heengaan van mijn smart.

O, vader, ga niet dood! . . . ."

„Alleen dán is het leven de moeite waard, in deze atheïstische tijden, indien men voelt kracht en wil genoeg te hebben om bij een nageslacht zooveel liefde op te wekken, als door volken tot nu toe slechts aan een god werd besteed".

* * *

„Ik bemin het verzet om het verzet; ik ben een kind van den zuiveren hartstocht. Zoodra gij met plannen komt van regel en orde, wend ik mij af, ik ben wars van uw regel, ik walg van uw orde. Ik haat uw verstand, wech met uw verstand! Ik heb de verwoesting lief. De wilde woede brandt in mij, als een hooge stroom van vuur".

* * *

„De haat is in mij opgegroeid, als een hooge wilde zwarte plant. Ik heb haar gekweekt en verzorgd en vlijtig doen bloeyen, om dat zij mijn eenige steunsel was. Als de leuningen van liefde, waaraan ik ging, en de muren van vriendschap waartegen ik rustte, wechvielen en afbrokkelden om mij heen, als ik zag, zoo als honderd maal wel gebeurde, dat ik alleen was met mij zelf en er een beving van smart door den grond ging, waarover ik liep, en er niets dan gaten en leegten van twijfel en wanhoop waren in de rondte, dan heb ik gebeten in het bittere blad van de giftige haat, dien ik bij mij omdroeg, en telkens heb ik mij sterk gevoeld, als door een opium-koorts tot visioenen opgedreven, waarin ik moordde om mij heen en martelde en verscheurde en vernielde".

„KOM, MOEDER, KOM". —

„Kom, moeder, kom, laten wij eens heel gemeenzaam zijn samen, nietwaar?.... O, u spreekt.... Ja, dat is goed, spreek, spreek, spreek,... spréek zachtjes maar door..... De klanken van uw mond, in het donkere bruin van de huiskamer... met vader tegenover u aan de tafel... ja, o, het doet mij zoo goed... wij spreken vertrouwelijk... u spreekt zonder achterdocht, zonder aan iets anders te denken dan aan dat, waarover we spreken....

U spreekt zonder mij eigenlijk te zien, u geeft regelrecht uw gedachten, met uw blikken op mij, het wezen, dat zij door de gewoonte niet meer zien, waaraan zij gewoon zijn hun gedachten rechtuit te zeggen.

....O, moeder, u die ik overzie met alles, wat gij denkt, u heb ik lief..... O, gij, oprechte, gij met uw streng begrensde ziel, gij, wier gedachten altijd zijn binnen de muren van dit huis, of bij de kinderen, die wech zijn gegaan, gij, met uw bezorgde hoofd,... o moeder, met uw zorgende armen, met uw zwarte kleed, dat gaat door het huis, u wil ik de trappen af zien gaan, u wil ik altijd zien in de kamer, o, u heb ik lief....

Spreek door, spreek stilletjes door, zoo als gij daar zit achter de tafel, een beetje gebogen,... o, moeder, als gij dood zult zijn, zal ik denken, zal ik denken, dat al uw gedachten gingen om ons, niet éen daar buiten.... Ik zal aan uw klein gewoonte-leven denken, zoo als het leefde door het huis.... O, moeder, met uw ernstig gezichtje, u, die ik liefheb als een kind en als mijn moeder te gelijk, o God! om dat gij u geheel, geheel gegeven zult hebben aan ons, aan mij, om dat

gij niet één verlangen, niet één gedachte, niet één gevoel zult gehad hebben, zonder dat wij er een deel van waren, — dáarom, o God, dáarom — hoe zal ik kunnen leven na uw dood?

Als ik zit met een vriend, dan weet ik niet waar hij aan denkt, als zijn oogen gaan naar de muur. Ik heb geen vriend. Maar waaraan gíj denkt, dat weet ik, moeder....

O, moeder, met uw naïfheid, met uw bemind verstand, met uw ernst en deugd!....

Spreek door, spreek stilletjes door,... ik zie uw oogen,... o moeder, moeder! achter uw gebogen rug, achter uw hoofd, waarvan ik den omtrek kan overzien, daar is niets meer, moeder,... de leuning van uw stoel,... daar achter niets... ik zie uw voorhoofd, ik zie uw heele lichaam... o, God, gij zijt een vrouw, een mensch,... moeder, ik zie u, ik ken u niet.... Gij zijt mijn moeder, nietwaar? Het is zoo gelukkig om met u te spreken, wij spreken zoo vertrouwelijk, gij geeft u geheel.... Moeder, ik zie uw voorhoofd, ik zie uw mond,... ik ken u niet, ik ken u niet, ik weet niet meer wie gij zijt.... Is dat het geluk, moeder,... Ik wil het geluk vinden op uw voorhoofd.... Wat is het geluk, moeder, wat is het leven.... O, bij u vind ik het niet... het is niet in u, het is niet binnen de grenzen van uw wezen, die ik overzie.... Maar dan ga ik het ergends anders zoeken, moeder, ik wil het zoeken.... maar achter u is niets, nergens is iets meer.... Al het andere is koud en onverschillig. Het is niet in de stad, het is niet bij de menschen, het is niet in de zee, het is niet in de lucht, het is niet in de ruimte... het is niet, moeder, het is er niet.... Ik kan mijn hoofd bonken tegen steenen en in de lucht; ik kan mijn armen overal breiden uit... moeder, moeder, het is er niet...."

SONNET.[1]

Ik ben in eenzaamheid niet meer alleen,
Want waar mijn oogen langs de wanden dwalen
Schemert uw lach daarheen. Ontelbre malen
Hoor ik in 't klokgetik uw voeten treên.

En langzaam nadert gij, zoo ver, zoo kleen...
'k Zie dat een breede neevlenkring met valen
Lichtloozen sluier u omhult; dan dalen
Zachtjes uw lichte schreden naar mij heen.

Uw adem vaart mij aan! gij zijt verschenen,
Ik zie uw oogen in mijn oogen gaan;
'k Hoor in den wind, die langs mijn ruiten henen

En door de schouwe klaagt, uw woorden aan,
Zoo vrees'lijk droef en teêr, dat 'k u zie staan,
Met bukkend hoofd, om in mijn arm te weenen.

1) Op muziek gezet door Dr. Alph. Diepenbrock.

Uit een Schetsboek.

Subjectiviteit van onze wetenschap en gemiddelde bewust-zijns-sfeer. —

„Onze wetenschap van het bestaande, met al de er uit voort-gekomen of er aan verwante gevoelens en sentimenten, is subjektief en onpositief; er is alleen positief aan dat zij een momentaneele denk-staat is, de denk-staat van een paar eeuwen, dus een langdurige in onze appreciatie als levers van een vijftigjarig menschenleven, dus een zeer korte in onze wijsgeerige appreciatie van tijd en eeuwigheid.

Het denk-beeld dat wij ons maken, dat is: de in ver-beelding omgezette gedachte, die wij ons vormen, van sterren- en wereld-stelsels, van de wording van onzen aardbol, van de wording en ontwikkeling van het menschenras, dat denk-beeld is alleen een dénk-béeld, en heeft geen grooter waarde van positieve zekerheid dan het midden-eeuwsche denk-beeld over de zelfde onderwerpen. Wij weten niet met meer zekerheid dat: de aarde uit een oorspronkelijke cel geworden is, enz., dan de middeneeuwers wisten dat, laten wij maar zeggen: een grijsaard met hamkleurige ooren (zoo als Ary Prins in Sint-Margareta een bovenaardsche verschijning beschrijft) en eenigszins wapperende mantel-kleêren de aarde in zeven dagen geschapen heeft en op een dier dagen het firmament.

Het eene wordt genoemd een kinderlijke voorstelling van het geloof, het andere een volwassen bezit van

Uit een Dagboek.

„O, Vader, ga niet dood". —

(Lyriesch prozastukje).

„O, vader, ga niet dood....

Want ik zal op straat loopen en waggelen tegen vreemde mannen aan en vragen of zij mijn vader niet zijn. Ik zal met mijn gezicht dicht bij andere gezichten komen en kijken als een krankzinnige. Ik zal vreemde mouwen aanraken, denkende dat het uw kleederen zijn.

Ik zal rondgaan over de wereld, overal, overal. Altijd zal ik verder gaan, altijd denkende u te vinden. In vreemde landen zal ik op bergen klimmen en klimmen tot de hoogten, waar het eeuwige ijs ligt. En als ik dan den top zal zien en het uiteinde van den berg, waar niets boven is en waar gij dus ook niet boven zijt, dan zal ik mijn hoofd te morzel willen slaan tegen het ijzer-harde ijs, en ik zal er met mijn hoofd tegen slaan, tot mijn hersens breken, om dat ik krankzinnig zal willen zijn en niet meer zal willen kunnen denken, om niet te kunnen denken, dat gij er niet meer zijt.

O, vader, uw blonde beminde gezicht zal opkomen voor mij uit, allen dag en allen nacht.

Ik zal mij herinneren, dat gij een man waart, die naast mij leefde, en al uw teederheden en alles wat gij graâg deed zullen mij omgeven met verschrikkingen, met zachte verschrikkingen, zoo zacht, dat zij mij zullen verdwazen.

de wetenschap. Dit is maar gekheid. Waarop berust de hypotheze, dat de fakuulteit, waarmede wij weten, betrouwbaarder zou zijn dan die, waarmede wij ons verbeelden en waarmede wij gelooven?

Wij weten, dat sedert een paar eeuwen in de hersendoozen van eenige honderd-duizenden menschen, híer minder, dáar meer, intens en kompleet, eene konceptie van het Heelal bestaat, gekonstruëerd door vondsten der zin-tuigen en redeneering; de resultaten dier vondsten en redeneeringen noemen wij: bewezen. Doch die geheele machinerie, die werking der zintuigen, die redeneering, dat bewijs, zijn subjektieve verschijnselen, die alleen bij en in die hersen-doozen bestaan, en die niet werken, dus ook geen resultaten geven, als wij ze, om een hoogere reden, buiten funktie willen stellen. Gij zegt, dat gij weet, dat de zon grooter is dan de aarde om dat de eerste de beste kijking door zeker instrument u dat bewijst. Ja goed, maar niets bewijst, dat gij, gij luttel zoodje van een paar millioen menschen, die dat sinds eenige eeuwen hebt gekonstateerd, niet door een vervalschend glas hebt gekeken, een glas door valsche kontrôle-middelen goed bevonden, kontrôle-middelen wier deugdelijkheid gij onmachtig zijt te kontroleeren. Enz.

Wij komen dus langs dezen reeds vaak betreden en populairen weg tot de konklusie der subjektiviteit"....

„Alleen dán is het leven de moeite waard, in deze atheïstische tijden, indien men voelt kracht en wil genoeg te hebben om bij een nageslacht zooveel liefde op te wekken, als door volken tot nu toe slechts aan een god werd besteed".

* * *

„Ik bemin het verzet om het verzet; ik ben een kind van den zuiveren hartstocht. Zoodra gij met plannen komt van regel en orde, wend ik mij af, ik ben wars van uw regel, ik walg van uw orde. Ik haat uw verstand, wech met uw verstand! Ik heb de verwoesting lief. De wilde woede brandt in mij, als een hooge stroom van vuur".

* * *

„De haat is in mij opgegroeid, als een hooge wilde zwarte plant. Ik heb haar gekweekt en verzorgd en vlijtig doen bloeyen, om dat zij mijn eenige steunsel was. Als de leuningen van liefde, waaraan ik ging, en de muren van vriendschap waartegen ik rustte, wechvielen en afbrokkelden om mij heen, als ik zag, zoo als honderd maal wel gebeurde, dat ik alleen was met mij zelf en er een beving van smart door den grond ging, waarover ik liep, en er niets dan gaten en leegten van twijfel en wanhoop waren in de rondte, dan heb ik gebeten in het bittere blad van de giftige haat, dien ik bij mij omdroeg, en telkens heb ik mij sterk gevoeld, als door een opium-koorts tot visioenen opgedreven, waarin ik moordde om mij heen en martelde en verscheurde en vernielde".

„stoomen, laat de elektriciteit in uw hersens steeds"
„nieuwe gedachten-fluïden vormen om hoe langer hoe"
„prettiger en burger-lijker samen te bestaan."

„Maar nu zeg ik: nu wij als eind-uitkomst de elek-"
„triciteit hebben erkend, nu stooten wij weêr tegen"
„God, nu zullen wij weêr zielen worden en in vervoe-"
„ring niet denken om ons stoffelijk lichaam, om dat"
„wij ons geheel zullen verdiepen in de aanschouwing"
„van den Onstoffelijke. De ontdekking van de elek-"
„triciteit was het begin der ont-dekking, der her-ont-"
„dekking van het Goddelijk Wezen, van de Goddelijke"
„Persoonlijkheid."

„Galileï was de duivel, de groote duivelachtige"
„scheurmaker, die een scheur maakte, een woedend-"
„groote scheur in het schoone hemel-dak, in het schoone"
„firmament-gewelf, dat de Schoone God tot een tent"
„van paarlen en diamanten gemaakt had voor de"
„biddende en bloedende geslachten, wier lichamen"
„verdorden en verschroeiden in den brand hunner"
„zielen, die éen liefde en éen óp-gang waren naar"
„hun God en hun Al, wier lichamen vertéerden in de"
„Goddelijke Liefde, die het vuur der aanbidding óp-"
„spoog uit de donkere diepten van hun roode kelen."

„Galileï sprak de groote On-waarheid. Het was"
„niet wáar dat de aarde om de Zon draaide: de Zon"
„draaide om de aarde. Wij zágen het immers, wij"
„zágen de zon draayen om de aarde. De wereld leefde"
„het Hoogere Leven, de Hoogere Wáarheid van den"
„schouwburg-avond, de Hoogere Waarheid der Illuzie."
„Galileï was de mensch, die, toen de mannen en"
„vrouwen met éen duizend-oogigen blik vást waren"
„aan de Schoone Dekoraties, door den Grooten Kun-"
„stenaar voor hunne Bewondering uit-gespand, en"
„daar de Engelen voor zagen komen en gaan, zóo"
„dat de zielen zich voelden en zich tot het ver-"

„goddelijkte leven voelden geheven, een donkere" „klauw sloeg aan die Hooge Behangselen, zoo dat" „de menschen zagen, dat die maar aan éen kant zoo" „schitterend waren, en de duistere koorden en stutten," „die ze vast-hielden en bewogen."

„Ja, ik zoû ook Galileï ten doode hebben gedoemd," „hem, die de Schoonste Waarheid, waarnaar de" „menschheid ooit had op-gezien, vernielde en de" „menschheid tot een lager leven bracht, van waar" „uit de Waarste Schoonheid haar een ijdele droom" „zoû gaan lijken.

„Ik vraag maar dit: als ik in den schouwburg ben," „en Hamlet, prins van Denemarken, neemt afscheid" „van Ofelia, en ik zie en ik wacht wat komen moet" „en ik leef meê met Hamlet, prins van Denemar-" „ken, — ik vraag maar dit: wat is dan wáar: ís' „Ofelia dáar en wórdt zij krankzinnig en neúriet zij" „verdwaasde wijsjes, of is dat maar voor de aardig-" „heid en zijn het tijdgenoten van mij die zich hebben" „verkleed en nu zoo-maar-dóen, omgeven van papieren" „landschappen en in een maneschijn van magnesia-" „draad?"

„Is het beíde wáar, hebben wij hier dus twee plan-" „nen van realiteit, — wat is dan hóoger wáar, wat" „is dan hóoger realiteit?"

„Als het wáar is dat Hamlet daar ís, prins van" „Denemarken, als dat in de hoogste beteekenis wáar" „is, — dan is ook wáar de Groote God der midden-" „eeuwen, dan hadden de midden-eeuwen de hoogste" „realiteit als wezen en beteekenis en doel van hun" „leven bereikt."

„Dat hoogste leven der emotie van het drama, dat" „wat gij voelt als gij vervoerd wordt door tooneelkunst" „of muziek, — dat is maar een magere vingerwijzing" „naar de hooge realiteit der midden-eeuwen, naar het" „leven dat de midden-eeuwen van den ochtend tot"

„den avond leefden, en van den avond tot den"
„ochtend, schouwend naar en zelf meê spelend in"
„een drama, dat goddelijke realiteit was."

„De Persoonlijke God, als de opperste, de wezen-"
„geworden emotie, is de hoogste Gedachte en Ver-"
„beelding, dus de hoogste realiteit, waartoe de mensch-"
„heid zich heeft kunnen heffen. De Persoonlijke God"
„is even zeer de hoogste realiteit van de wereld, als"
„de emotie in de kleuren de hoogste realiteit is van"
„een lap met verf bestreken linnen."

FANTAZIE VAN DE PAARDEN. —
(Heroïesch-lyriesch.)

„... Gij zijt ook zoo afgrijselijk verstandig. Gij" „wilt niet, dat de mannen langer aan tafel zitten om" „elkaâr de vleeschbrokken af te grissen, om zich te" „bedrinken aan velen wijn, om wijn te storten uit de" „hooggehouden bekers, om wijn te smijten in de" „snoeten der tafel-overburen, om wijn te gieten in" „de bloemenkelken der open vrouwenmonden, op dat" „die vrouwen zich bedrinken en dansen een dollen" „dans in roode bloemenslingers en plassen bloed. De" „menschen moeten netjes aan tafel zitten, vrouwen" „en mannen, dat's allemaal één, en behoorlijk eten" „naar hun trek, om daarna te gaan aan... hun" „hoogere bezigheden."

„Maar ík zal de laatste vraat, de laatste dronkaard," „de laatste hoereerder, de laatste bezetene zijn. Ik zal" „het laatst op de tafel staan, met mijn voeten in de" „borden, met den gouden beker omhoog, met mijn" „oogen als bloedende bloemen, en zingend uit mijn" „rooden mond het laatste roode Hooge-Lied."

„Als alle menschen oud en wijs geworden zullen" „zijn, zal ik, voor mijn val, drinken den laatsten dronk" „op Eeuwige Jeugd en Eeuwige Dronkenschap."

„Als ik niet zal zijn de eerste zoon van den nieuwen" „God, dan zal ik de laatste van den ouden zijn."

„Als dan de Beschaving, — dat is zij, die de men-" „schen van knubbelige boomstammen tot rechte en" „gladde stokken schaaft — vol-ledig en àf zal zijn,"

„als zij zich tot breede en effen steden zal hebben"
„saâmgetrokken en ik zal daarin gaan en rond-zien"
„met gesperde en verdwaasde oogen en aan geen"
„deur of venster, in geen gang of kamer, op geen"
„stoep of straat, iemand meer zien naar mijnen aard,"
„geen zwabberende dronkaards en luizige landloopers,"
„geen plechtige bisschoppen in 't rood, wit en goud"
„en koningen in 't purper fluweel, dan zal ik zien dat"
„ik alleen ben en droef vluchten ver van dáar. En"
„met de armen om-hoog zal ik gillend loopen naar"
„de bosschen en steppen, en bij mijn vriendén komen,"
„dat de wilde, wilde, wilde paarden zijn."

„Die zal ík dan beschaven, ík ben de Groote"
„Pikeur met de zweep. Als de menschen gedresseerd"
„zullen zijn, zal ík het de paarden doen. Daar ginder"
„grijzen en glimmen de breede steden, maar breeder"
„is de open vlakte hier. Komt uit de bosschen, komt"
„uit de hooge grassen, komt, paarden, komt. Komt"
„hinnikend en trappelend, zwarte paarden, met de"
„zwarte wapperende vlaggen van uw manen en staar-"
„ten, komt, komt met uw mooye naakte lijven, met"
„uw glansende lijven, met uw hollende lijven, met"
„uw volle donkere haat- en liefde-oogen, komt op"
„de strekkingen uwer pooten, uwer felle beenderen-"
„pooten, komt. Ik heb u al tijd lief-gehad. Ik hol"
„en steiger en mal-lach zoo als gij en zoo als gij"
„heb ik hoogen levenswind in wijde neusgaten"
„opgezogen."

„Draaft en steigert aan, witte paarden, grijze paar-"
„den, bruine paarden, roode paarden. Nu gij in de"
„volten uwer kudden daar aan zijt gekomen, nu de"
„lage groene vlakte hoog en donker werd van uw"
„lijven, nu gij staat als de groote menigte, duizenden"
„en millioenen paarden, als een donderlucht liggend"
„op de vlakte, met de dikke buiken als bruine en"
„zwarte wolken tegen elkaâr, met het bliksemen uwer"

„oogen, en de windrukken van uw staarten-gezwaai,"
„nu gij daar allen staat in de hoonende lachingen"
„van uw gehinnik, in de gedrangen van uw trappe-"
„lende lijven in éen dreunend oproer-rumoer, nu de"
„zon zich spiegelt in den grooten zwarten spiegel van"
„uw ruggen en zwarte wolkschaduwen drijven om uw"
„hoofden, nu ik over u zie als over de zee van den"
„eenen kim tot den anderen, met uw rosse glansende"
„lokkenschuddingen, met in de verste verte uw spich-"
„tige ooren als kerktorens tegen de lucht, met uw"
„sprongen op de merries vóor den schitterend witten"
„kim als donkere breuken in den hemel, — laat nu"
„de winden zwijgen en de zon stilstáan, ik zal den"
„berg beklimmen en u mijn rede zeggen."

„Paarden, ik ben de Liefde en het Leven. Ik roep"
„u, ik stort mijn stem in de zachte trechters uwer"
„ooren, ik roep u, mijn roepingen zullen zwepen uwe"
„lijven, in mijn groote stemgalmen, deinende galmen"
„als akkerhalmen, zult gij op-springen van vreugde"
„en willen met mij...."

. . . .

UIT EEN DAGBOEK. —

Als ik in een klare en koele zekerheid van gevoelen ben, als ik zoo hoog in de Waarheid ben, dat haar eigenschap van eeuwigheid er bij betrokken is, ben ik recht op gezeten, hoog boven het schrift, en schrijf met vaste langzaamheid, als een wet voor een volk.

Maar in deze bladzijden zult gij zoo vriendelijk zijn mij u voor te stellen, gebogen tot vlak boven de regels, innig, om iets heel teêrs te zeggen.

Ik liep laatst fier te wandelen in een heele mooye jas. Maar toen heb ik in-eens gemerkt, dat het landschap veel minder lief tegen mij deed dan de vorige dagen. Er was eene vertrouwelijkheid ontstaan tusschen de waarlijk ál tijd mooye en altijd andere lucht, die als een nooit eindigende mooiheid zoo-maar boven onze hoofden hangt, — èn míj, in een burgerlijk en minder dan gewoon jasje. En nu leek die gebroken. Nu was ik een veel te korrekte en trotsche gestalte dan dat ik droomerig in verwaarloosden gang naar boven kon loopen te kijken.

Het was héel naar, die kilheid tusschen mij en haar. De eikenheesters voelden zich geminacht, keken triest en bijna grimmig. Ik ben toen gaauw terug naar huis gegaan en heb de oude jas weêr aangedaan.

Ik ben veel in groote stilte. Dan voelt het wel eens aan alsof die stilte leêgte ware. Dan komt het mij voor, dat ik ergens in doode leêgte leef, en niet ín,

maar náast, het, volle, Leven, van u, mijne medemenschen. Alsof al dat mijmeren en al die opgewondenheid, die ik in mijne jaren gehad heb, al dat gewaar-worden, denken en verbeelden, dat vele persoonlijke beweeg en hartstochtelijk doen, dat open en dicht gaan van bewustheid en onbewustheid — slechts ijle dampen en onwezenlijke luchtspiegelingen zijn, naast het resultaat-volle, aktive en massive, hándelen van u, mijn rasgenoten, die legers aanvoert, koloniën sticht, den staat regeert, de maatschappelijke groepen organiseert, ziekten geneest, recht spreekt, of door het ruilen van geld en waren een goed geslacht in stand houdt en schoone leden geeft aan de menschheid.

Maar op andere tijden, — gelukkig meestàl — weet ik wel béter. Dan besef ik zeer goed dat ik lang zoo mooi niet zoû kunnen zitten denken als ik over-dag in een koopmanskantoor was en 's avonds in de societeit, of over-dag in de Tweede Kamer over een Belasting op Rijwielen bezig en 's avonds in een kiesvereeniging, op een bal, of — wie weet — aan 't Hof over de aanstaande jacht konverseerend of de nieuwe acquisitie van een minder-goed schilderij beschouwend.

Dan bemerk ik de groote stilte om mijn leven als een donker Heelal vol flonkerende sterren, waarin dat volle leven naast mij en waar ik buiten sta, een mierennestje wordt ergers in een verre laagte. Het komt mij dan voor dat in het donkere Ruim mijner rust mijne gedachten zoo schoon lichtend bewegen, en dat ook de Waarheden, waaruit de Rijwiel-belasting en de jacht-konversatie in laagste instantie zijn gededuceerd, wanneer ik ze als met een spitse tang uit hun plaats in het maatschappij-verband hef in de sfeer mijner mijmering, waar ze, door supra-chemische werking, zeer vergroot en zeer licht worden, — daar beter door mij kunnen worden gekend.

Ik wil hier-uit niet een al-gemeenen regel af-leiden. Het zal waarschijnlijk aan het bizonder-, niet aan het algemeen-, menschelijke in mij toe te schrijven zijn, dat ik gelukkiger ben in de afzondering dan in de wereld.

Want het móet, dunkt mij, wel zoo, dat er menschen geweest zijn die in de wereld even groot geluk gekend hebben als ik in de afzondering.

Het is mij wel eens gebeurd hoog in het geluk te zijn als ik met mijn gezin aan tafel zat. Die geluksttoestand paste zich dermate toe op mijn omgeving, dat ik niet onderscheiden kon of zij een deel der aanleiding van dien toestand was dan wel of mijn geluk zoo ruim en sterk was dat het overglansde en in zich opnam wat er anders een beletsel vóor zoude zijn geweest.

Maar ik geloof het eerste. Ik geloof dat de inwerking der aanwezigheid dier medemenschen mijn geluk vergrootte, dat ik dus, toen alleen zijnde, niet meer maar minder gelukkig zoû zijn geweest.

Hier hebben wij dus het geluk in de wereld, het geluk in de gemeenschap, dat sommige wijsgeeren-staatslieden moeten hebben gekend. Tusschen gezin- en maatschappij- en staatsgemeenschap is het onderscheid gradueel, niet essentiëel.

Het Geluk is: te leven in God (historiesch-symbolische terminologie), te leven in de Eeuwigheid (konventioneel-exakt-filosophische terminologie) te leven in den staat van Extaze (chemiesch-psychische terminologie).

Ik geloof echter nu niet, dat ik geäard ben om den afstand tusschen het geluk-in-het-gezin en het geluk-in-de-maatschappij, in-den-Staat, te overschrijden. Misschien dat het eens zal gebeuren, want onvoorzienbaar zijn de hooge wegen van het leven. Misschien

dat ik eens van uit de Eeuwigheid met mijn klinkende lichaams-stem, lichamelijk aanwezig tusschen mijn samengekomen medemenschen, een regeling van de praktijk des levens zal bespreken, zoo dat die als een klein schitterend steentje op den grond zij, ontzachlijk ver van haar verwijderd maar toch in ónonderbroken verband met de hoog boven de aarde zijnde zon, die het beschijnt.

Maar mijn wording raadplegende en mijn tegenwoordigen toestand beziende, acht ik het onwaarschijnlijk.

Ik blijf daarom nu in de stilte. Daarin het Geluk te bestreven en te bestendigen en, door er zooveel van te verhalen als ik kan, anderen den weg er heen te wijzen, is mijn bedoeling.

Daar is het stelselmatige, het monumentale, en daar is het spontane, het vlottende. Daar is te maken een tragedie of een methodiesch gerubriceerde ethica, en daar is te schrijven studies of een dagboek.

Van beiden kunnen de meest doorluchtige voorbeelden worden genoemd, en mógen dat, ook wanneer men het besef behoudt van den grooten afstand tusschen het voorbeeld en dat waarbij het wordt te pas gebracht.

Dikwijls lijkt het alsof de tegenwoordige tijd bij uitnemendheid die van het vlottende is. Althans wordt het voortreffelijke van dien tijd meer in fragmenten en studies dan in monumentale of stelselmatige werken gevonden. Er zijn nu wel goede wijsgeerige en geschiedkundige werken geschreven, die men monumentaal en stelselmatig kan noemen, maar geen gelijkwaardig aan eene antieke tragedie of een Ethica van Spinosa.

En in Nederland is van de aan het tegenwoordig geslacht voorafgaande schrijvers, Multatuli de beste en te gelijk de meest fragmentarische. Hoe het hier-

mede echter gesteld zij, zeker blijft dat *gestreefd* moet worden naar het monumentale.

Jammer zoû het daarentegen weêr zijn indien een leven, waaruit veel vlottend schoons kon voortkomen, te loor ging door geheel besteed te worden aan vruchteloos bestreven van het monumentale.

Daarom heb ik bedacht de mooye daggeheelen, die zich maar altoos na elkaâr voor mij opstellen, te verdeelen tusschen de open wachting en beproevende nadering van het monumentale èn de dadelijke opschrijving van het ontbonden en vlottend bewegende.

Ik geef u dit laatste, en het zijn dus eigenlijk de voor-studies en praeparatieven tot het monumentale, die ik u geef; niet het gebouw stel ik voor u op, maar de werkplaats stel ik voor u open.

Te leven monumentaal is te leven *ononderbroken* in eene massief heroïsche gesteldheid, onaantastbaar voor storing door zinnen-werking, boven invloed van stemming-bewegen. Het monumentale werk is de af-beelding van zulk een gouden levenstempel.

Die 's ochtends opstaat en dadelijk in de rust der Extaze is zonder dat hij haar heeft voelen worden, die dan de zon achter het geboomte ziet opgaan en *voelen* kan: daar gaat het zonnespel door terwijl ik in de Eeuwigheid ben, — onder diens oogenschijn en blijde handen zullen de beelden van zelve ontstaan, gulden van ondoofbaren glans, om dat zij de kinderen zijn van de Eeuwigheid.

Maar wat ik u geef, is daar verre van af. Al wat ik hoop is dat gij in de vlieten van kleurende mijmering en bij mijn boren in de mijnen van het leven eens een vonk zult zien glinsteren van het goud, waar-uit ik den tempel zoû willen bouwen.

Ik kijk wel eens vreemd op als ik de verhouding tusschen mij zelf en de menschheid naga, verwonderd

over het voort-durend en hals-starrig ontbreken der betrekking.

Want zelfs nu, nu ik dan met haar verzoend ben, nu ik in over-een-stemming wensch te zijn in plaats van in tegen-stelling, nu ik mij warm en aangedaan voel worden bij de gedachte iets voor haar te zullen doen, iets voor haar te zullen zijn, — nu is eigenlijk de afstand tusschen mij en haar even groot als vroeger. Want ik lijk niet te beminnen de menschheid en mijn vereeniging met haar, maar ik bemin nu mijn fantasie van de menschheid en mijn fantasie van die vereeniging zoo als ik vroeger beminde mijn fantasie van onze scheiding.

De verhouding is nog al tijd zóo, dat ik een soort van buiten-aardsch monster ben, voort-durend in mij zelf en in reuzige grimassen met de menschheid bezig, nú mij vol afgrijzen van haar afwendend, dán met mijn armen naar haar uit-gestrekt en haar zacht aan mijn borst roepend, — maar steeds zonder dat zij zelve daarvan iets merkt of vermoedt.

Zij gaat gewoon haar gang, in de samen-stemming harer elkaâr aanvullende en aan elkaâr passende deelen, terwijl ik buiten haar Geheel verblijf en het gemoed mijner medemenschen even-min iets van mij gewaar wordt als hun oogen opletten de kunsten van een eventueelen beer op de planeet Mars.

Ik bemin niet de menschheid, maar de geïdealizeerde fotographie van haar, die ik in mij om-draag. Bijna elke aanraking is weêr een disillusie, een breuk slaand in mijn schoon gevormde gedachte. Mijn gedachte en aandoening, als ik ze zelf mooi en hoog vind, passen, bij eene ontmoeting, niet op de menschen, hun objekt. Die zijn daar al tijd onder. Er kan alleen eene waarlijke ontmoeting, en betrekking, gebeuren, als ik het in mij gespannen levensgevoel verlaag. En

toch móét dít: zelf zoo hoog mogelijk blijven en tóch, *zonder breuk*, passen aan de menschheid.

Ik denk zoo dikwijls als ik de jonge-jufvrouwen zie tennissen, de mevrouwen visites-maken, de bankiers van hun kantoren komen om een leêgen avond in hun gezin te gaan doorbrengen en de arme-menschen van hun aardappelen-akker: menschen, menschen, menschen, ik loop als een vreemde tusschen u in, gij gaat uw gewone, ledige, leven en kent mij niet of merkt mij even op als een raren eenzelvige.

En eigenlijk zoudt gij míj bij uitstek moeten kennen, als den leven- en gelukbrenger, eigenlijk zoû ik op een heuvel moeten staan en gij daar voor mij, jonge-jufvrouwen, mevrouwen, bankiers en arme-menschen, en de woorden, welke ik met zachte luidheid tot u spreken zou, zouden u moeten vormen tot het hoogere leven, dat ik al tijd gemijmerd heb u in te storten.

Toen ik schreef van te geven „in enkele uren een eeuwigheid van vreugde" waren dat fraai klinkende woorden, maar waaronder een onbewust geloof aan de magische, fysische macht van het Woord verborgen was. Ik, hoopte ik, zoû het dóén, de stemming en stichting na de prediking, waarvan men spreekt, zouden bij mij feíten zijn. Ik, o ik gelukkige, zoû uw zielen gestemd hebben tot welluidender andwoorden bij elke aanraking die het leven hun deed, een hooger wezen zoû ik in u gesticht hebben, met liefde-gevoel en stemmen-geklank en oogen-gekijk dat wonderen leken bij zoo als het vroeger was.

Maar, zoo dadelijk en heuchelijk zichtbaar als ik mij had gedacht, zal het dan níet gebeuren. Geen blikken als rozengeur zal ik uit vele oogen zien vloeyen, de tot muziek vervoerde stemmen zal ik niet hooren. Ik zal mij verheffen naar de Waarheid en het Geluk, maar de uitkomst in de anderen zal ik niet zien. Niet zoo als een bouwmeester bij zijn dood ziet dat hij het

voorkomen van het land veranderd heeft en een nieuw, levend gelaat gegeven aan de dood gebouwde steden, zal ik het aangezicht der menschheid hebben vernieuwd en door de mirakuleuze veredeling van het zieleleven in al die lichamen menschen met schooner aangezichten en schooner oogen om mijn doodsbed zien dan er bij mijn geboorte waren.

Dán wordt er besefd en geschreven op die manier, dàn op gene. Maar het werk, dat in zíjn stijl zekeren graad van voortreffelijkheid heeft bereikt, veroudert niet.

Wat dus waardeloos wordt van het werk uit een voorbije school, is datgene, dat, bij het zeer hooge te vergelijken, eigenlijk van het begin af aan, zonder waarde geweest is.

Als ik mij driftig maak tegen een kind, tegen een lief klein meisje, is dat, in de orde der stoffelijke verschijningen, na eenige minuten zonder gevolg meer. Zij lacht weêr, en wij zijn weêr beste-maatjes. Maar míj is het toch, als ik daarna alleen ben, alsof ik *voor altijd* het leelijke heb gedaan van iets heel fijns en teêrs te kwetsen, alsof die mis-daad van mij als een barst achter blijft in het kristal van het onherroepelijk verleden.

De gedachte dat de grootste ongelukken ons slechts schijnbaar overkomen[1]), wordt afgeleid uit het zoo bizonder gemeenzame gevoel, bij ongelukken en ook anders in 't leven, maar vooral *bij ongelukken en bij nadenken over pas gebeurde onvriendelijkheid jegens anderen*, ondervonden: dat gij eigenlijk *vertoeft* buiten

1) Zie aanteekeningen bij Maeterlinck.

de levensgebeurtenissen, die, als speelgoed, buiten u zich volvoeren.

In dit gevoel is begrepen eene *gering-schatting* van het levensgebeuren: de gedachte: „och, dat is immers tóch niets, dat ándere, die leêge ruimte, die *wachting*, dát is het eigenlijke en eenige".

Onmiddellijk hierop andwoordt eene andere gedachte: „deze geringschatting van het levensgebeuren is verkeerd. Pas daarvoor op. Want dát is het toch maar. Dat kleine beweeg buiten u, dat ís het, dat is Het Leven. Dat moet gij zeer belangrijk achten, aanraken, en schikken tot iets moois".

Het toegeven aan het Gevoel van buiten het Leven te vertoeven acht gij dan dus *verkeerd*.

Want dit gevoel houdt dan geen geluk in, en doet u beseffen de afwezigheid van het *genieten* der levensontroeringen.

Daar deze toestand vooral, zoo niet alleen, wordt waargenomen bij groote ongelukken of bij klein lijden door u aan anderen veroorzaakt en er dus dan *een ontroering door wordt tegengehouden*, is het mogelijk dat hij, dus alleen negatief werkende, dáárom geen geluk in houdt, en dat indien al zijn kracht niet aan *tegenhouden* moest worden besteed, hij affirmatief zoû worden, stijgen tot aktive Extaze en dus geluk inhouden.

Wat zoû het wel beteekenen indien deze toestand, dien wij nu Bewustzijn zullen noemen, *van nature* wèl geluk inhield indien hij b.v. eene vreesaandoening, een wellust-verbeeldingsvoorstelling, of de een of andere slechte gewoonte onmogelijk maakt, maar níet indien hij b.v. liefde, medelijden of berouw afwendt?

Hoe verhoudt zich de verdeeling van het leven in Bewustheid en Onbewustheid tot die welke het verdeelt in: Ziel, Geest, Hart, Gemoed, Wil, enz.?

„Het Slechte Leven is het leven van Aarzeling, van Strijd."

Voorbeeld uit de heele kleine praktijk: Prettig en lekker sigaartjes te zitten rooken, is goed. Zóo sterk níet te willen rooken, dat de begeerte „zoû ik er nu toch maar een nemen?" — zich niet of maar heel bleek in den glans van den zékeren Tegen-Wil vertoonen kan, — is óok goed. (Béter?)

Maar slècht is: al-door maar te zitten denken: „zoû ik er een nemen? ... Neen, want ik had besloten het niet te doen ... „zoû ik het tóch maar doen?..." Enz.

Dit is, in miniatuur, de geheele vraag van Bewustheid, Onbewustheid en de strijd tusschen de twee.

Evenals van den eenen kant, æsthetiesch, het Goede-Leven eenvoudig in eens bereikt wordt door het schrijven der eenvoudigste, ik zoû haast zeggen oppervlakkigste, *Poëzie* (maar dan moet het natuurlijk *Poëzie* zijn) — wordt van den anderen kant, moreel, het Goede-Leven in eens, als van zelf, bereikt, door het bijna alleen werktuigelijk fluisteren eener zelf-opwekking van te voren (= kracht van het Gebed).

Het Goede-Leven, te weten dat leven, waarboven geen ander gewenscht wordt, is: 1°, de wezens-staat der Onbewustheid, 2°, die der Bewustheid, èn 3°, het leven in dát wat is: maken van Poëzie.

Praktiesch en voorstelbaar, bestaat de Wil niet. Er is alleen Bewustheid en Onbewustheid.

De waarde van mijn dag wordt niet bepaald door den graad van intimiteit of subtiliteit eener stemming, ik ben niet schoon droevig, prachtig weemoedig, lief vroolijk, enz.

Ik ben òf passief in het Goddelijke òf, aktief, het Goddelijke minder of meer nabij, (meestal helaas uïterst min).

In tijdperken van Aktiviteit wordt de waarde van den Dag bepaald door de grootte van den afstand tusschen mijn wezens-staat en het Goddelijke (of God).

Ik wacht dan dus niet hoe het Leven mij zal komen bespelen. Ik *streef* en heb een Levensdoel: het naderen van het Goddelijke. Aan déze bezigheid kàn ik ál tijd gaan.

De damp, de ruimte, die ik gewaar word achter mijn herinnering van een werk na de lektuur en waarin ik de zekerheid omtrent de waarde van het gelezene vind, (bij Y b.v. vol en rijk, bij X soortgelijk maar hol en arm) — heeft die niet overeenkomst met de ruimte *des vertoevens* (de ruimte dus waarvan ik voel dat ík dáarin eigenlijk bèn) áchter de ongelukken en het andere levens*gebeuren*? [1])

„Tijd" en „Eeuwigheid".

De gedachte niet maar een enkele maal, doch altijd door, God te willen aanschouwen of verstaan, is eene contradictio in terminis.

1) Zie Aanteekeningen bij Maeterlinck en de derde dezer „Gedachten".

Daar aan het aanschouwen of verstaan van God inhærent is het vervallen van het begrip van duur.

Die één oogenblik in de Eeuwigheid is, is *per se* eeuwig daarin.

Het kan alleen in de tijdlijke orde schijnen éen of meer malen te gebeuren. Maar niet kan het in de tijdlijke orde schijnen altijd door te gebeuren.

Daar indien het zóo was, dat het, — indien namelijk dit onmogelijke mogelijk ware — in de tijdlijke orde zoû schijnen altijd door te gebeuren, — de tijdlijke orde immers zoû zijn opgeheven en van daar uit dus geen perceptie meer mogelijk.

Ironie.

De Ironie of het lachen bedoelt de vernietiging van dat waarover men lacht.

Degenen, die om alles, om al het bestaande, lachen, bedoelen daarmede dat alles het omgekeerde is van wat het zoû moeten zijn.

Althands datgene, waarover men lacht, daar is men tégen.

De Ironie der „Profeten" was Ironie ten opzichte van iets, waar zij tégen waren.

Indien men dus van overtuiging is in den hemel of te midden van goddelijke dingen te leven, kan men die dingen niet tot onderwerpen van Ironie maken.

Men kan alleen de dingen der wereld tot onderwerpen van Ironie maken, indien men van meening is, dat die in 't geheel niet ons Ideaal verwerkelijken.

Ook vriendelijke of gemoedelijke „Humor" houdt berusting in.

Die beteekent: „ja, dát is wel zoo, maar dát beduidt weinig, de hóofdzaak is góéd". (Indien een auteur b.v. een vrouw uit het volk met *lachwekkende* bizonderheden in haar uiterlijk beschrijft en tevens laat blijken dat hij haar „tòch" zeer genegen is. Hij vindt dan toch die uiterlijke bizonderheden niet goed, niet *bewonderens*-waardig).

Alle lachen is vernietigend.

Het opstel van Meredith over de Komedie, het Komieke, het Geestige, de Ironie, de Humor, de Satire, en waarin hij aanhaalt Aristophanes, Shakespeare, Swift, Molière, Jean Paul, Cervantes, Heine, Rabelais, Voltaire, Fielding, Goldsmith, Miss Austen, enz., is oppervlakkig, zonder eenige diepere geestelijkheid.

Het zoû belàngrijk worden daar waar hij de geestigheid als bestanddeel van een harmonieus leven haar plaats aanwijst, ook al bleef het daar oppervlakkig, wijl het dan de gelegenheid zoû geven om Meredith' meening tot haar dieper geestelijke parallel te transponeeren. Maar deze plaats-aanwijzing mislukt zelfs in het oppervlakkige en blijft onklaar.

„De Komische geest is niet vijandig aan de meest zachte en harmonieuse poëzie", zegt Meredith en om dit te bewijzen: „Chaucer tintelt er van: Shakespeare vloeit er van over".

Dit is natuurlijk de oppervlakkigste kletserij. De vraag toch is alleen of in het oogenblik, dat Chaucer en Shakespeare komiek zijn, zij niet iets doen dat tegenstrijdig is aan wat ze doen wanneer ze met zachte en harmonieuse poëzie bezig zijn.

Over Het Leven en De Waarheid.

Waarde Vriend,

Gij doet mij een vraag, die ik niet kan beändwoorden. Gij vraagt mij wat ik denk van het Leven en hoe ik u zoû raden het Leven te begrijpen.

Ik kan u alleen zeggen, dat het heden vandaag is, dat het nu een minuut is van het ochtenduur waarin ik thands schrijf. Bovendien is het Lente, op vele plaatsen zie ik het jonge groen van de berkjes tusschen het nog dorre eikgewas en de zwart-groene dennen. Het regent zacht. Onder het regenen door kwinkeleeren de vogels in de boomen.

Anders weet ik niet. Ik weet nu alleen dat, wat ik nú weet, over het Leven, niet waar? Een jaar geleden wist ik het een en ander, over eenigen tijd zal ik misschien weêr iets weten....

Gij zult vragen of ik mij niet herinner wat ik wist, toen ik iets wist.

O ja, ik herinner er mij wel iets van. Maar aangezien het iets fijns is en ik mij dat slechts flaauw herinner, betwijfel ik u dit te kunnen mededeelen.

Ik wist, dat het Leven iets zeer goeds was, ik wist, dat dit Leven zóó heerlijk is, dat ik niet *kon denken*, dat er iets heerlijkers bestaat.

Daarbij wist ik — en dit was de groote aanwinst voor mijn begrip — dat het *niet* een van mij uitgaande schijn was, die over het Leven werd geworpen en het mij zoo mooi deed zien, maar dat buiten mij het Leven zóo wás, en altijd zóo ís, en hetgeen er met míj gebeurde alleen was, dat ik in staat werd het Leven te zien, zoo als het *altijd* ís.

Nu, nu ik er niets meer van zie, ben ik wel geneigd te meenen, dat míjne gesteldheid het eigenlijke was, en die het graauwe gewone buiten mij zoo mooi ver-

lichtte en kleurde. Maar ik herinnér mij *geweten* te hebben dat dit niet zoo is.

Ziedaar dan, zoo gij wilt, iets dat ik, nu, weet.

Ik weet, nú, niet met levend, maar met gevoelloos weten, dat het Leven buiten mij het heerlijkste is, wat men zich denken kan.

Ik weet dat vóor mijn begrip het voornaamste was, dat ik dít te weten kwam.

Maar ik kan ook dát thands niet zoo voornaam meer vinden. Want wat is er in werkelijkheid voor mij voor onderscheid tusschen of ik al denk, dat ík het eigenlijke ben en een van mij uitgaande schijn het Leven een enkele maal zoo heerlijk doet voorkomen, òf dat ik denk, dat het Leven steeds zoo heerlijk ís en ik een enkele maal in staat word het te zien zoo als het is?

Intusschen is dit nu mijne houding: ik weet omgeven te zijn van heerlijkheid en er niets van te zien.

Maar er is nog iets.

In den tijd, dat ik wist, dat het Leven buiten mij, het tegenwoordige Leven, het beste, het heerlijkste, is wat men zich denken kan, heb ik mij herinnerd, dat ik vroeger een geheel andere gedachte van het Leven had. Ik meende toen dat het Leven buiten mij leelijk en slecht was, dat ik alleen mooi en goed was en dat ík het leelijke en slechte Leven mooi en goed zoû maken.

In den tijd nu, dat ik wist, dat het Leven buiten mij het heerlijkste is wat men zich denken kan, heb ik beseft, dat die Waarheid niet tot mijne kennis kwam als te zijn eene hoogere Waarheid dan degene, die ik had leeren kennen toen ik alleen mij zelf voor mooi en goed en het Leven voor leelijk en slecht hield.

Ofschoon de Waarheid van de heerlijkheid des levens buiten mij *tegenwoordig* de Waarheid is naar welke ik mij gedraag wijl het de laatste is, die ik heb leeren

kennen, heb ik haar toch alleen leeren kennen als te zijn gelijkwaardig aan mijn vroegere Waarheid.

Toen ik het Leven buiten mij als het heerlijkste leerde kennen, ben ik mij niet bewust geworden vroeger gedwaald te hebben, maar de beöordeelende gedachte, die ik naast de gebeurtenis zelve behield, deed mij weten, dat dit latere gevoelen even hoog in de Waarheid was als het vroegere.

Ik ben dus iemant, die twee tegenovergestelde dingen beiden voor Waarheid houd.

Vandaar dat ik u niet kan raden hoe het Leven te begrijpen.

Soms wensch ik wel dat ik slechts ééne opvatting als Waarheid mocht kennen en dus ook raad mocht kunnen geven.

Maar andere keeren besef ik juist als het allerhoogste twee, of drie, aan elkaâr tegen-over-gestelde opvattingen even waar te achten en er zelf, in het Niets om zoo te zeggen, — zonder iets, waaraan men volstrekt vast is, — buiten te zijn.

Ik bevind mij nu in nederigheid en bewondering tegenover het Leven en heb de neiging deze houding als de volkomen ware te aanvaarden. Ik heb de neiging om te kiezen en te zeggen: ik neem dit als Waarheid aan. Dan zoû ik ook een ander raden kunnen.... Maar hoe kan ik het doen! Als ik zeg: „leef in nederigheid en bewondering, dít is de Waarheid" en toegeef aan de verlokking van te leiden, — dan líeg ik, mijn vriend, want ik wéét, onwedersprekelijk, dat toen ik in hoogmoed en verachting leefde, ik in iets even schoons en waars verkeerde.

VERHALEND PROZA.

VOOR DEN SPIEGEL.

VOOR DEN SPIEGEL.

Zij stond voor den langen smallen spiegel, die tusschen de ramen hing, een eindje naar achteren voor als er iemant op het straatje voorbij mocht komen.

Langzaam, langzaam, staroogend naar al het bewegen van haar lichaam en naar de uitdrukking van haar gezicht, liet zij haar hemd glijden, eerst onder de eene arm, daarna geheel, het streek over het dunne flanel, langs haar buik, langs haar dijen en lag levenloos aan haar voeten.

Toen, met een koude trilling door de armen en smart in haar gezicht, stroopte zij het flanel met een ruk van beneden naar boven weg. Het bleef een oogenblik aan haar handen hangen en viel. Zij stond naakt.

En zij werd vuurrood voor zich zelve, eens zelf en eens in den spiegel. Haar roode gezicht boog over haar witte leden en zij bekeek zich met pijnlijk lichtende oogen.

De kamer scheen haar in eens vol naaktheden te zijn, een die zij voelde, die zich naar boven, naar haar opdrong, die sprong en duwde in haar oogen, die van alle kanten zijn aanblik, zijn volheid, zijn hardheid, zijn blankheid om haar hoofd drong; een, bleeker, stiller, in den langen spiegel, een, meer samen-

gedrukt, boller, luider, in het toiletspiegeltje, dat schuin naar haar toe stond. En verder onzichtbare, flauwe, rondwarende weerschijnen van naaktheid aan de wanden en om de gordijnen van het bed.

Het zonnegeel hing nu schril en vreemd in de kamer; het was of er buiten gas brandde in plaats van de dag. Zij durfde niets te doen en stond met haar handen schuchter over haar dijen heen en weêr bibberend. Was zij nu mooi of was ze het niet, ze wist het niet. Zij had nooit een andere vrouw naakt gezien, geen mooye en ook geen leelijke. Was haar lichaam sinds drie jaar achteruit gegaan of niet? Dat wist ze ook niet, want zij herinnerde het zich niet meer van toen. Haar borsten waren nu een klein beetje meer naar beneden gegaan; zij waren vroeger een beetje hooger en minder week; links aan de onderbuik zag zij de sporen, als van een wild beest, die er zijn klauw in zoû hebben gezet, die daar door haar bevalling gekomen waren. Boven de borst, bij de sleutelbeenen, was zij toch bepaald magerder geworden, dacht zij.

In eens purperden zich haar wangen in een koortsgloed, die om haar hoofd steeg; aarzelend keek zij zich aan in den spiegel. In het volle daglicht dacht zij aan de dingen, die hij vroeger met haar deed in de schemerduisternis en de verdoovende omkleeding van het bed. En zij begreep dat toch eigenlijk niet. Haar heele lichaam kon hij zoenen, van haar voeten tot haar hals, dat koude effen vleesch dat zij hier voelde tusschen haar hoofd en de vloer; wat kon hij er toch aan gevonden hebben haar borsten, die niet zagen en die niet spraken, te streelen met zijn oogen, met zijn mond en zijn handen? Zij kneep in haar borsten, om te zien wat daar toch aan was. Hij hield toch eigenlijk heel anders van haar dan zij van hem. Zij had nooit met

zijn lichaam gedaan of begeerte gevoeld om te doen, wat hij met het hare deed. Ja, zij vondt 't wel plezierig en was er wel trotsch op, dat hij zoo mooi gebouwd was; hij had zachte armen en mooi gevormde beenen, maar wanneer zij haar handen daar al eens tegen had gelegd en er zachtjes en met liefde over had gestreken, was dat geweest, omdat zij van hèm waren, omdat zij hem dan voelde, maar niet uit liefde voor die armen of die beenen op zich zelf. En nooit had zij hem op zijn borst gekust....

Zij werd bleek, een griezeling klom tusschen haar borst, zij wreef haar handen over de armen en vorschte haar naaktheid met wijde oogen. O God, o God, zijn liefde was weggegaan omdat zij leelijk was geworden misschien. Droefheid spande haar wenkbrauwen, schrik verbreedde haar mond. Zij deed een paar stappen, en kwam weêr voor den spiegel staan en wilde zien, wilde zien, hoofdschuddend en bang, om dat zij niet kon weten of zij mooi of leelijk was. Maar haar gezicht, dat bleef toch de hoofdzaak, niet waar? Zij duwde haar gezicht bijna tegen den spiegel aan. Er waren rimpels: schuine, van haar neus tot de hoeken van haar mond, en twee dwars over haar voorhoofd; er waren lichte grijze kringetjes onder haar oogen. Haar wenkbrauwen waren minder glad dan vroeger. Zij was zeker leelijk geworden....

DE AANKOMST.

I. IN DEN SPOORWAGEN.

IN DEN SPOORWAGEN.

Mevrouw Tiessen veegde de tranen nog eens uit haar kleine oogen, groen-grijze onder het glimmend grijze haar om het voorhoofd, en waarvan het rechter door het loenen al-door uit het venstertje leek te kijken, haar linker oog naar kleine Willems gezicht, boven een stil lachen van haar dikke licht-roode wangen, om zijn opwinding te bedaren.

Haar man stond al overeind, het hoofd een beetje schuin neêrreikend, met opgetrokken aandachtig-haastige oogen door het open portierraampje kijkend, onder de lage bloembeschilderde zoldering, waar, midden-in, het lichtje voor de tunnels nachtelijk geel bibberde in den rood-groenen dag van het kompartiment.

Hij ging iets vooruit om nog beter te zien, zijn rechter hand aan den ijzeren stang van het bagage-netwerk, bij-ongeluk stootte zijn voet tegen Anton z'n voet.

Anton keek uit het venstertje waar hij aan zat, en trok nu zijn been zachtjes te-rug. Ina, die tegenover Anton zat en achteruit-reed, vroeg hem of ze er wezelijk al waren. En hij zei, met zijn knikje van jong-mensch, die graag voor zeer bereisd en zeer op de hoogte wordt gehouden en die daarbij de

melankolie van dit oogenblik voelde, dat ja, dat zij er al waren.

Maar Mietje, de kindermeid, die náast Willem zat, trok zijn boord recht, die scheef was gegaan van zijn met snelle hoofdrukken links en rechts uit de raampjes kijken. In haar dik-kleine gezicht van koolige en rapige kleuren, piesten de groene oogjes kleine traantjes uit, en met haar groote duffe samengepakte vergrijsde en kleverig-witte zakdoek streek zij door Willems oogen, want zij wilde zich, in haar eigen droefheid, verbeelden dat Willem óok huilde, al wás 't niet zoo.

De gil van de lokomotief krijschte langs de venstertjes. Meneer Tiessen zag om naar zijn vrouw, de hand nog aan den stang. Mevrouw keek in nat grijsgroen loenen in dubbele schuinte naar hem op, vragend zonder geluid.

— Ja, zei meneer, 't is Pépinster.

En met-een draaide hij zich geheel tot het netwerk boven Anton, nam er met zijn rechter arm in twee trekkingen een bruin handkoffertje uit en zette dit op het vloertje, naast Inaas beenen. Anton stond op, op zijn teenen naar-boven, de twee handen van-boven aan het portier-raampje om het in de hoogte te trekken en dan neêr.

Mevrouw Tiessen nam Willem, haar twee armen aan zijn rechter arm, naar zich toe, liet toenzijn arm los, breidde haar armen uit, in weeke ronding om zijn lichaampje, haar linker hand tegen zijn rug, haar rechter op zijn linker schouder. Zij was erg aangedaan en zoende hem, flink-fatsoenlijk, degelijk-moederlijk, in harde luide knuffelzoenen, zijn linker wang, zijn rechter wang, zoenen waarbij zij haar gezicht aan het zijne klemde, haar neus half op-zij, en begon met klein-snelle zuigjes achter mekaâr, en eindigde met losklinkende klapzoenen, ook twee op zijn voorhoofd, haar hand zijn haar aayend.

Ina was schuin gaan leunen over de leêge plaats naast haar heen, haar elleboog zettend op den trijpen wagon arm, haar beurt afwachtend, bleek kijkend naar Willem, ernstig en lief.

Mietje had haar hand al aan zijn kiel om hem naar zich toe te trekken, een trilling om haar breede lippen, haar bovenlijf naar hem heen stootend en te-rug, ongeduldig.

Anton stond met zijn rug naar het open-gekregen raampje in den verlangzamenden trein, kijkend naar het afscheid-nemen.

En Meneer, zich bukkend en heffend, korte kijkjes gooyend in het netwerk en onder-aan de fauteuil-ruggen, zeide tweemaal: „Zijn paraplu, waar is zijn paraplu?"

— Och, die zal-i toch niet noodig hebben, zei Anton, daar doen ze daar niet ân.

— Ja maar, zei mevrouw, half uit haar huilende omhelzing, 't is toch altijd goed as-i d'r een heeft, kijk jíj 'es, Mietje,

En zij ging weêr door, en fluisterde uit haar heeten mond aan Willems oor: „Zal-je goed oppasse? Beloof je 'n 'et me? En iedere maand biechte, hoor, en ons veel schrijve.... Zal-je alles nou wezelijk doen, braaf zijn, gehoorzaam, zal-je?.... Hoû-je goed, hoor, jongetje, je mot denke, dat we toch altijd eve-veel van je blijve hoüe, al zijn we niet bij je, hoor! En in de vakancie zien we mekaâr trug, och, de tijd gaat gauwer om as je denkt. Ik zal veel voor je bidde, hoor, jongen, hoû-je goed".

En na een laatste klapzoen, vast en hecht gedrukt op ieder van zijn weeke jongetjes-wangen, waaronder zij zijn lijf aan haar hartekant opduwde, liet zij hem gaan tusschen Inaas van-éen-op-komende armen, en bleef tegen hem kijken, zijn haar-hoofd, zijn boordje, zijn kieltjes rug, zijn korte-broek, zijn bruine kousen, hij, met de in- en uitkreukelende kleêren wankelend en zwenkend aan Inaas schouders.

Na zijn moeders gevilde-kip-huid voelde zijn zoenens droogen lippen Inaas bloembadig-zachte wangen fijn aan. Hij zoende vlak bij haar ooren, in zijn hoog-koortsende verwarring-verdriet niet lettend waar zijn zoenen zich losdrukten; hij rook haar even-geparfumeerdheid; zij kon niet velen, toen twee maal, als een schot in haar hoofd, zijn zoenen te dicht bij haar gehoor openbraken, en twee maal rukte haar hoofd effetjes-wech; zij bleven hoofd aan hoofd tot de trein stilhield heelemaal, zij beginnend met enkele fijne zoentjes van het flets-vellige hevig-beenige onderhoofd, en toen haar gezicht aan het zijne houdend zonder te zoenen, haar handen om zijn achter-hoofd, en haar tranen over zijn korte wangen, in haar mond het krampend verdriet, onder het bovenhoofd, waar het stuk geluk, dat zijn dicht-bij-haar-zijn in haar maakte, zich zag dood-gaan.

Het portier stond al open en er was bijna geen tijd meer voor Mietje. Meneer zoende mevrouw op haar kin, met zijn opene grijs-zwarte overjas voorover haar gebogen.

— Pas op dat jij ook geen ongeluk krijgt, zei zijn vrouw nog, in een behoefte om naar alle kanten bezorgd te zijn, zij keek langs de overjas al-door voor 't laatst tegen Willem, die door Mietje in smakelijke, happende zoenen werd beplekt met natte wangen-kringetjes; Mietje zeî: „krijg ik ook een brief van je?" Meneers bovenlijf boog voorover Ina, Ina keek naar Willem. Meneers bovenlijf boog voorover Anton, die naar de perron-dames keek. Meneer zei: „kom nu, het is tijd". Willem, van Mietje los, werd door mevrouw aangehouden, die zwijg-zoende.

Meneer, met een achternagesleep van zijn overjas op de treden, was met zijn romp in de portier-ope-

ning, toen, dieper, de beenen op den grond, buiten, uitgebuitend uit de afscheidsstuip in het binnen.

Willem, de linker hand achter zijn rug door Inaas handen gegrepen, de rechter in Antons rechter, die hem zoende, breed en kort van-onder zijn opwippende snor. „Hoû je goed en niet te veel kabriolen maken, hoor," zei Anton, in een lippelach.

Willem, met een losgelaat der handen, uit, en af tot het perron, laag en klein, voorbij meneers reikenden arm, want hij was groot-genoeg om alleen van den trein te klimmen.

En nu dadelijk de oogen, kijkend uit de vier blijvers, hoofd aan hoofd aan de opening. Het portier dicht, de oogen, in een breede rij, verdofd achter de glazen, hun verdriet uitstarend in het laatste afscheid. Het treingegrien gillend galmend, de hoofden aan 't verroeren, knikkend van goeye-moed-hoüen en totweêrziens, de rompen reikend, den laatsten blik willend hebben, de witte zakdoek-proppen op en neêrgaand en het geheel ongauw voortschuivend, gauwer, gauwer, de laatste afglazing van hoofdschijnen in de zwarte schuinte, en weg de trein met zijn plat zwart achterste, verder weg, verder weg. Meneer Tiessen met Willem, los, want hij was groot-genoeg om los te loopen, in de wachtkamer.

II. OP-WEG. DE NIEUWE MENSCHEN.

OP-WEG. DE NIEUWE MENSCHEN.

Dicht bij Aken, aan het station Grabenrach, kwam meneer Tiessen met Willem weêr den trein uit. Zij gingen het dorp door met een blauwen duitschen jongen voor den weg en het koffertje, en den berg op, het pensionaat was óp den berg.

Zij gingen eerst sprakeloos, de vader hoog en breed boven het van de buik tot den grond recht afgelijnd driehoek-stappen van zijn lange broekspijpen als een al-door omgezette passer, het zoontje met telkens twee stapjes naast den éenen van den vader, in een wel haast huppelend pogen tot bijhouden der kleine kuiten, waarover de korte-broek bij elke vooruitknieïng als een luifel stond, de twee mijmergezichten naar den grond, de vader niets ziende, weg in bedenkingen der zoo-met-een-gesprekken, het zoontje ziende het wapper-wemelend verschieten van stukken grond en horizont, vijandig-nieuw, als een akelig-spottend gebaren van de vreemde toekomst daarachter, geweldig-bangelijk.

De duitsche jongen, voor hen uit, achter hen aan, floot luid, bedeesd onder onverschillig, naast hen, floot sis-stil, bedeesd.

Uit den ernst van 's vaders bleek overwegend gezicht kwamen nu de woorden, zacht, goedig, vermanend, aanbevelend: „'t Is nú wel naar voor je, maar je mot denke, dat duurt niet lang. Je zal wel gauw gewend zijn. En dan zal je 'es zien hoe plezierig of 'et 'r is. Weet je wat je maar mot denke, dat Herman en Anton d'r ook zijn geweest en dat die ook gauw gewend zijn. Je went wezelijk gauwer as je denkt. Herinner je maar van je vroegere scholen. Dat was ook in 't begin heel naar, natuurluk, ik begrijp 'et heel goed, maar hoe gauw voelde je d'r je niet thuis! En je zal 'es zien hoe prettig of dat is, met al die jonges te zijn. En de heeren, dat zijn ook heele goeye mense, die alles doen voor je eige best-wil. Ik wed dat, as je met de vakantie thuis komt, je d'r heel graag weer na toe gaat".

Willems gezicht schuinde naar den vader op van naast 's vaders elleboog: „ja, vader, dat sâ wel", maar hij meende er niets van.

Hij was niet gemeenzaam met zijn vader, kende hem niet als iemant om rond-uit tegen te spreken, zoo als tegen de jongens, hij had hem altijd bij zich gezien als een vreemden langen man, streng en hoog, over hem heen.

En nu óok weêr: nee, 'et wás niet 'et zelfde as met de schole in de stad, want die ware ín Amsterdam, dat was heel ies anders, en iedere middag kwam-i thuis en in Amsterdam had-i al z'n vrinde. En nou ware ze allemaal weg, daar-ginter gebleeve, en in dit rare land kon 'et alleen naar voor hem zijn.

Zijn beenen knikten bijna in mekaâr, naar den grond, hij had een leegte in zijn kuiten, een onhongerige krimping van zijn maag naar zijn keel.

In geen veertien dagen, sints ze op-reis waren, was hij met iets anders geweest als met groote-menschen,

die hij maar zag tot aan hun horlogeketting, geen een jongen om tegen te spréken van hoofd tot hoofd. En die vreemde jonges van hier vond hij nóg akeliger, want die kende hij niet-eens.

En de vader sprak weêr: „moeder heeft óok gevraagd of ik je op je hart zou drukke, van je toch vooral elke week te verschoone, zíj heeft 'et je al gezeid, maar ik moest 'et je nog 'es zegge, want nu je in die dinge zoo'n beetje voor je zelf zal moete zorrege kon je dat wel 'es vergeete,... en je maar goed wassche, en maar niet bang zijn as de andere je misschien een bitje plaage, en as je ziek word, of ongesteld bedoel ik, dan maar dadelijk 'et teege de heere zegge, en as 'et erger wordt dadelijk laate schrijve, dan komme wij over, Anton of ik".

En Willem: „ja vader".

De twee gezichten naar den grond, al bij de muur.

De muur laag, vaal, lang, op een steil hellinkje in de hooge schuinte, was vast, in een scherpe hoek, aan een zuider muur, waar zij áan kwamen en langs gingen tusschen rillig-sombere zwart-geele boomenherfst. Een woelig gejoel joeg onzichtbaar, niet ver, vreemd veel in de lucht, ver achter de muur.

De mond van den vader: „hoor je wel, daar zijn ze zeker al aan 't speele, hoor je wel hoe vroolijk of 'et daar is".

En Willem: „ja vader".

Willems lijf beefde nu, om een erg hartkloppen heen. Aan de hoek van de muur keerden zij naast de derde muur, lang, laag, vaal, rechts-om, westwaarts. Vóor hen een breede weg naar een hooge groote muur met bruin-bedeurde poorten in het breede dichtbij-verschiet.

En Willem voelde zich nóg krimpen, heel klein boven den platten grond. Rechts boven-achter de muur was de lage krampend rankende kort breed gelijfde uitvruchting van een boomgaard.

De poorten door, voor en langs een beboomd grasperk rechts, links een laag lang grijs gebouw met van-boven-ovale kerkvenstsrs, maar vóor hen, achter het graspark overal en meer rechts en veel meer links, de kletterend wittig doorvensterde, zwaar en hard opmurende gebouwen, rechts nieuwer en grijsrood, links ouder en stil donker paarschig, samenhuizend aan de kerkgevel in 't midden, versleten, gelapt oud-grijs óp naar den water-rooyen Oktoberhemel met den zwart-gespitsten toren, oud flets groen doordeurd boven op de doorgrasd-bestraatsteende rondstoep.

Een grijs-bruine dikke voordeur achter-onder dikke steenen balkonkolommetjes ging naar binnen en op-zij, meneer Tiessen en Willem achter hem aan, Willem met zich klampende blikken aan 's vaders rug en als opgelicht van benauwdheid in de gladde steenen donkering van het portaal, waarin zware bruine eeretrappen hoog en breed stonden opgekast.

Aan de voordeurkruk stond een dik-breed mannetje, met dikken kop en groot voorhoofd, vastgehand. Willem beloende het mannetje, die boven hem weg sprak aan den vader, en hij dacht dat dat wel een van de meesters zou zijn.

Het mannetje ging de trappetreden op, langzaam, waardig-gematigd in trouwe plicht, meneer Tiessen fooide, uit zijn slappe beurs dicht-bij de bij-ziende oogen, den duitschen jongen, die het bruine handkoffertje op een zwarte kist in een stapeling van koffers en waschmanden zette.

Toen, in een aftrappelingstrappen-gekraak en een nieuwheids-wind van aankomende gewichtige beweging, groot en breed en hoog en zwaar van machtige zwartheid, de Direkteur van het gesticht, een glinster-glimmend hoofd met een wijden energischen voorhoofdschedel van levensmoed en krachtig-een-gesticht-beheeren opglooyend naar een zwart krulkuifje, als een soldatenpluimpje wapperig liggend boven-op dit leven van ijverkracht en altijd-door-indrukmaking, en dit hoofd op den zwaar zwarten stal in den priestertoog tot aan den grond, zwart de breed-glooyende rug, zwart de breede borst, en in 't midden de zestig kleine toogknoopjes, als een gebroken rozenkrans af naar de onderste tooghelft, die als en lager dan een zwarte vrouwen-onderrok tot op de voeten, die in zwart glimmende bestaal-gespte schoenen waren, hing.

En in dit hoofd, boven den zwarterig gladgeschoren kin, die als een in beenderen gehouwen wil éen gestampte stomp-vooruit was, van het bovenhoofd tot het boordje, en waar de neus effen knollig recht in stond en de forsch gelipte mond ingescheurd in lag, — de oogen groot, dik, vet-bollig en levend bruin, met een tartings-glans van beheerschd vleeschleven, waarin samenkwamen de zegevierende voorhoofdsglans en alle de dikke tanden sappig wit en wolvig zichtbaar.

En hij was van een hoog-verstandige goedmoedigheid, de boersche wangen, maar met de politoerige huidglans van een fijn-beschaafd man, opzettend bij het welkom-lachen van den mond, de boersche behaarde handen, maar met de neêrgedrukte nagelvelletjes en glad-witte nagelhoofdjes van een wetende-te-leven stedeling, naar voren gevoerd in het zacht-breede armreiken, in een getemperde drukte der vingers van vertrouwen-gevend en vaderlijk-hartlijk hand-drukken.

En hij lachte, lachte, log-even schuin-buigend naar Willem, de dikke handen over mekaâr wrijvend, staand,

alsof hij tot een korte vrouw stond, zich aangenaam-makend in een goedertierenheid vol beschermings-belofte, en het gezicht lachte van vriendschapsglansjes en ontvangst-liefheid van voornaam mensch tot voornaam mensch bij het weêr romp-rechtop-heffen, het heele gezicht hoffelijke minzaamheid vleezend tot 's vaders gezicht. Hij noodde hen boven, op zijn kamers, vroeg van rijtuig aan station, verontschuldigde.

En eerst de vader, toen hij naast Willem, zwijgend óp over de bruine trappenbreedte, en hij sprekend, schuin omlaag tot het norsch-droeve jongenshoofd met de stugge haren.

De drie kwamen op in het groote bovenportaal tusschen de bruine breed-gaanderijïge trapkastleuningen, de hoofden, de rompen, de beenen, opbollend tusschen-in de bevloering, eindelijk staand in het portaal.

Tegen drie witte muren aan hingen, al tijd en van dooden ernst, de doode-direkteuren-portretten, de rose-grijze vleeschkoppen boven de zwarte priesterrompen. De vierde muur was de balkondeur tusschen twee ramen, in zwaar-bruine bepostingen.

In de achtermuur een bruine deur tusschen de bruine lambrizeering, en rechts in de hoek bij het venster een deur naast de portretten en links in de hoek een deur, bruin met tierlantijnende bruin houten bebloeming.

En, achter de deur links, in de direkteurs-zitkamer, het Ontvangen, maar inniger, verder, in een haast van hoogere voorkomendheid, plaatsen-aanbieding en dadelijk spreken van wijn en dineeren.

Op de diepe kanapee, voor haar hoog-rechte leuning, de magere vader en naast hem het zoontje, heel vanvoren, want hij was groot-genoeg om zijn voeten op den grond te houden, en bedremmeld loenden zijn oogen naar het bibliotheek-rek rechts en de strenge hooge stoelleuningen en het groene tafelkleed onder kranten en boeken, en de bangheid en wrevel om de vernedering van het een-kind-zijn bij-tusschen groote-menschen die doen alsof het er niet is, zoo als die van vertoeven in een geleerde en stijlig strenge oome- en tantes-woning in Amsterdam in hem was gebleven, bewoog duister in hem op met een verwondering over het hier in dit vreemde land trugvinden der onhartelijke kameraspekten van oome- en tantes bruine huis. De magere vader en de kleine zoon stil, maar de Ontvangst, schreeuwerig-hartelijk-grensbewonerig verwellevend door steedsch-fijn-beschaafd, hevig in den direkteur, heen- en weergaand in de kamer daarachter, peinzend en érnstig-méenend-minzaam, de eene vuist op de middentafel, de gasten bevragend, en weg en weêr-aan, blad, flesch, glaasjes voor den romp, opruimend, neêrzettend, gaand in een richting maar zich bezinnend, bedenkend stil onder de onziende oogen en draayend op de hielen te-rug, weg naar ergens anders.

Samen alleen, voor nog maar heel even, de vader tot het treurende zoontje van goeye-moed-hoüen, de direkteur een aangenaam, lief, goedaardig mensch. „Je mot maar denken, ze meenen het hier allemaal heel goed met je en ze willen niks as wat voor jou het best is".

De portaal-deur kierde en stootte binnen, en, log, koeyig, moederig, de provisor, met, in een vierkant

zwart-grijs, laag-bekrulhaard hoofd, grijs-blauwe oogen in een grijs gezicht, met dunne lippen en een uitgezakte onderkin.

Hij logbuikte aan, begroetend, bewelkomend, als niet de voornaamste maar toch nog een voorname verwelkomer, belangstellend met een kleine stem, pieperig, lijzig, bijna-scheurend, na de hard-zware direkteursstem.

Hij zat aan de kanapeetafel en, tot meneer Tiessen vragend over Willem in schalksche, door Willem gehoord moetende worden toespelingen op zijn mogelijke ondeugendheid, schuin, vlak bij Willem aangebogen, met de warme tabaksreuk van zijn adem en de koude tabaksreuk van zijn toogborst voor Willem, kneep zijn hand, naast Willem op de kanapee, zacht in Willems linker bil. Willem schrok-verroerde effe, met kippenvel over zijn lijf en een snellen oog-op-en-neêrslag voor den dóorsprekenden provisor.

De direkteur trug, glanslachend gestadig, boven een aardigheid van den hem plagenden provisor luid-breed schallachend; een kloppen op deur, het korte portiermannetje binnen en de middentafel mat-wit gedekt met glimwitte borden en blink-lichtige glazen er boven. Maar de direkteur, met de bruin-geel afgeschonken madera, dronk wijden, arm vooruit, aan vader en zoon, voorstellen, vóor dinee en donker, gebouw laten-zien en Willems kamertje.

III. DOOR DE GEBOUWEN. OP DE DIREKTEURSKAMER.

DOOR DE GEBOUWEN.
OP DE DIREKTEURSKAMER.

Door een opene deuring onder de trapkasting, tegenover de vóordeur, in het beneden-portaal, kwamen zij in de groote gangen, de vader, de direkteur en het zoontje.

Zij gingen door de gangen, zes meter breed, zeven meter hoog, over de groote vierkante dof-blauwe steenen, naast de wit-gepleisterde muren, een meter dik, onder de wit-gepleisterde gewelven, rechts-af, voor-bij een kleine bleek-bruine deur aan den hoek, dáar een stof-valen zeventree-ïgen houten trap op, door de openwijkende helft van een niet-groote dubbele deur, en: in de kerk.

De kerk, leêg, allerhoogst en oudst, oud-geel, oud-grijs, van steenen wanden en dik vierkante steenen pilaren, en, laag, beneden er in, zwart-bruin houten banken, en van achteren breedere banken, en, in de verte vooruit, een hoogere ruimte, wit heldere steenen, veel vensterlicht uit de hoogte, en het goud en zwart en wit en blinkende en krullen van een altaar, achter, kwistig-kwastig bruin hout krullend, versierdere bank-stoelen, en, aan de kanten, donker-bruine altaartjes en biechtstoelen, mager en veel.

De direkteur knielde op de rechter knie, in den

doorgang, achter de twee lange gebankten van 't midden, met den breederen doorgang tusschen die twee gebankten vóor zich, éen even, snel weêr staand, en de vader knielde zóo en het zoontje knielde zóo, éen even, snel weêr staand.

Zij kwamen door een niet-hooge dubbele-deur, tegenover de eerste kerkdeur, in een kleineren gang, gladder en nieuwer, met kleiner donkerder vloerende blauwe ruit-steenen en krijt-witte muren, de rechter muur met bleek-gele deuren, de linker muur met vensters naar een kaal-beboomde binnenplaats,

— Dit is het nieuwe gebouw, zei de direkteur en glanslachte naar Willem: ze noemen 't ook instituut, dat zal je later wel hooren.

En nog sprak hij over de kerk, die van de dertiende eeuw was, en dat er nu drie honderd veertig leerlingen waren, en de direkteur kuchte, vol-uit en met nadruk, als een man van gezach, en deftig-luid klonk de stem in den klinkenden gang.

Zijn hoofd stond onder een stijven dof-zwarten veelvlakkigen barret met een zwart-donzig knoetje er op in 't midden, en boven het lage witte staande priesterboordje, waaruit het zwarte, in 't midden wit-geribde, dasje, als een soort van zwart oog voor het strot was, boven-aan de tot den hals dichtgeknoopten toog, en hij was een boer-keizer, een wolf-god in het zwaar donker gelaat.

De drie stapten links af, de groote binnenplaats over, de direkteur, de vader en het zoontje, de direkteur breed-gemoedelijk de inrichting der gebouwen verklarende, hiér waren de klassen, die hollandsche klas, die latijnsche klas, hier de lokalen voor de piano-lessen, dáar voor het teekenonderwijs, ginder een slaapzaal.

De binnenplaats over, gingen zij weêr door een nieuwen gang, kelder-frisch en koud-wit-licht en lang, den hoek om, links, en verder door, waar de nieuwe gang onmerkbaar tot een onbevensterden donkeren ouden gang werd.

Alles was leêg, nergens iemant.

De direkteur strekte den rechter arm naar een chocola-bruine dubbele-deur: de groote studiezaal. En zij hoorden niets achter de deur dan hoesten, ver weg, dicht bij, een beetje ver, dan één hoest, dan twee te gelijk, zacht kuchend, luid losschetterend, als in een kerk.

Zij gingen door, links door een hoekige chocola-bruine poorting, en waren weêr in de groote gangen van eerst, aan den anderen kant van den vierkanten tuin, waar de gangen om heen waren.

Links vóor hen een breed-bruine trap naar duistere portalen, maar zíj, recht-door, voor-bij een wit portaal rechts, breed en hoog, waar, door de deuropening, de groote speelplaats scheen.

Bij den hoek van het groote vierkant van lange gangen, waar zij aan kwamen, was, rechts, buiten het gangen-vierkant, een portaling recht uit en op zij, met chocola-bruine deuren een breed-versleten stof-vale trap.

De linker arm van den direkteur hier naar op zij: de ziekenzaal, maar de drie tegen den trap op, omhoog de drie lichamen, de stevige direkteur, de voeten onder de aanjurkende toog, de magere vader, en het kleine zoontje, met zijn lijmig-glansend stijve haar onder de zwart lakensche geribte Amsterdamsche pet met blinkend-verlakten neêrklep, de stoffige rijglaarzen om zijn moeye voeten.

Boven, op de eerste verdieping, links een groote breede rechte hout-bevloerde donkere kokergang, met

allemaal deuren links en rechts, zwart genummerde deuren, en heftig vensterlicht aan het einde, en rechts het korte, sterk verlichte, einde van den zelfden gang, hooger en heller, maar, vóor hen, een oud-gele dubbele-deur, met een zwart nummer-één.

Een dik zwart priestertje, wandelend den gang heen en weêr, zijn zwart gebedenboek vóor de maag, was juist daar en, klein-groetend, lichtte even schuin den zwarten barret van zijn duister bruin en zwarte hoofd, niet opziende van zijn gebed. De drie klein-groetten te-rug.

Zij gingen de slaapzaal nummer-een in, de direkteur, de vader en het zoontje, een smalle lage gang-achtige zaal, van één gang vooruit en één gang links, staand op twee van de vier groote gangen beneden.

Het waren twintig slaapkamertjes, vertrek-hokjes, voor hen uit, twee en een halve meter breed, stallig elk tusschen twee donker geel-bruine schotten van drie meter hoog, elk met, aan een roede, zijn dubbel oud-wit gordijn van voren, tot aan de vloer, elk met zijn smal en ondiep kokerig poep-bruin houten kastje zoo hoog als de schotten, met zijn afklepbaar kort breed plankje als tafeltje aan het eene schot vast, en elk met zijn smalle lage open ledikant.

Koffers waren in den doorloop vóor de kamertjes, en dicht bij het eind van den eersten gang was Willems koffer, vóor kamertje nummer-veertien.

De direkteur, in een breed-kalmen armzwaai, het gordijn op-zij, al-tijd-door de inrichting verklarend aan den vader en, vriendelijk naar Willem, dat Willem van-avond en morgen-ochtend wel zou uitpakken.

Door de slaapzaaldeur achter hen, druischte, van beneden op-komend, een hevige geluiding los, een gerommel en geslof en hard dichtgesla van houten dingen, een kruk-rommelend opengesla van deuren, een luid joelend, krijschend, fluitend aangelawaai in een

grommend menigte-gepraat, met kletsende galopstappen en veel schoengeslof over steenen vloeren.

De drie dineerden in de kamer van den direkteur, in de doorzichtig-bruine wolken der wand-kleuren, onder het dof-gele zonnetje van de hanglamp.

De direkteur kouten van gesticht en de jongens, en, tot den vader, in-weêrwil van Willem, van de opvoedingsgedachten, die de levensregeling der stichting beheerschten: veel vrijheid aan de jongens laten, zelfstandig ontwikkelen, het leven hier voor hen in 't klein het leven van later in de maatschappij, ieder een beetje voor zich zelf zorgen om leven te leeren, het was hier net een republiek in 't klein.

En hij zeide altijd voort, in beleefdheden, opwekkingen en verklaringen, sprekend in zijn aangeleerd-zuiver-nederlandschen tongval, met onmerkbaar-opzettelijk-samengestelde volzinnen, als iemant die van een door hem gesproken vreemde taal zoû zeggen dat hij die volkomen machtig is.

En Willem door den direkteur naar zijn kamertje gevoerd, morgen ochtend vader afscheid.

De direkteur en de vader zeiden van Willem. De vader, in zijn leeken-kleeding, van Willems ondeugendheid, van Willems koppig karakter, maar toch een goed-hart en berouw na ondeugend geweest. De vader van zijn vrouws bezorgdheid, Willem ziek dadelijk schrijven. De direkteur van iets goeds van Willem maken, scheen aanleg te hebben, zoû zich hier onder de vele jongens vrijer kunnen bewegen dan thuis, goede levensschool, flink terug-komen.

Twee maal klopte er aan de deur, die daarna kierde en wachtte. De direkteur, telkens opstaand, exkuusvragen, snel-breed en zwaar naar de deur, en in gewichtig fluisteren met den dikken portier, ieder woord als neêrzettend onwrikbaar als uit een lederen keel.

En in den geruchtlozen avond van deze voorgebouwkamer, kwamen de zwarte menschen de kamer in, telkens eerst eenige tikjes op de deur, de deur naar binnen, zij, even-buigend, van de deur-buitenzijde naar de deur-binnenzijde zich draayend, de deur dichtgeduwd aan den kruk en nader in het rooyerig-gele-licht, baardeloos boven hun geslachtloze zwartheid, waardig-ernstig, geestelijk-minzaam, éen jonge, éen oude, en éen dunne en éen dikke, sprekend uit de licht-roode lippen gepast vriendelijk aanlachende beleefdheidszeggingen.

Zij zaten om de groene tafel met hun effene matglans-zwarte lijven, de zwarte flesch op de tafel, zwartroode wijn in glas aan glas, en, alle vijf, het voorhoofd recht, om den leek met zijn witte overhemdsborst heen, en alle vijf met naakte wangen om de bakkebaarden van den vader.

En zij plaagden elkaâr in toespelingen op liefhebberijen of ongewone gewoonten, lachend en vernuftig-opmerkend, de een had een postzegelverzameling, zei de ander, en vroeg, om een aardigheid te zeggen, of meneer Tiessen misschien geen stuivers-postzegel voor hem had, de ander hield zich voor een knap musikus, wel knapper nog als Palestrina, niet-waar, vroeg dan de een, — allen gepast-wereldsch, voegzaam-leekig, in een verzedelijkte burgerlijk-fransche konversatie, alle Limburgers met het Nederlandsch, dat zij zelf langzaam in zich tot een gekunde taal hadden gemaakt.

IV. ALLEEN.

ALLEEN.

Willem was alleen, binnen de dof geel licht schemerende slaapzaal, in zijn afgedofduisterde kamerhokje, met de hoog krinkelende duister-witte gordijnplooyen van-voren en de stug donker koud opvlakkende bruinhout-wanden op-zij, en de wit-steenen duisternis-afwemelende muur van-achteren.

Hij stond met klein bange bewegingen tusschen het bed en het tafeltje, tusschen de kast en het gordijn. Zwaar huiverritselde de boos-vreemde nieuwigheid aan zijn wangen, als van koud lood.

En, opgeängst tot uiterste akelig-benauwende droefheid, met de, door de kuchende, frommelende, schuifgeluidende, en door een eenzamen beenstap verroerde, stilte, aanheeschende, meesmuilingen en ginnegappingen, sloeg zijn troost-zoeken het waarnemend bedenken van het tegenwoordige om-hem-heen, weg, en smeet het grovig kleine vrouwenhoofd van Mietje de kindermeid in zijn verbeelding, en de hem innige en vertrouwelijke wangen en oogen van Mietje waren in zijn denken heerlijk helder met het frissche wangenvleesch en het zuivere oogen-groen, en het prettig-bekende verledene met haar hoofd dicht-bij het zijne, haar gemeenzaam sprekende mond, midden en hoog in dezen goren begin-avond van dit nieuwe leven.

Hij begon van 't herinneren stilletjes te huilen, maar ingehouden zacht, dat vooral geen der ongekenden het hoorde, zijn hoofd naar onder-voren boven het lijf, huilend boven het bed, waarop enkele tranen drupten tot donker-blauw-paarsche vlekjes.

De gemeenschap met haar, het dag-aan-dag-jaar-in-jaar-uit, bij hem, tot hem, aan hem, bewegen van haar gelichaamde wezen had de innigheid tot haar in hem gemaakt, waardoor zijn wezen met de bijna-wasem-banden van het samenleven aan het hare was vast geweest, die nu gebroken waren en waarvan de einden krimpend in hem optrokken.

Hij huilde over die eerste groote liefde, die van buiten-uit, niet door het bloed, in hem was geweest, en die hij nu, in de vreemdheid, het eerste te-rug-verbeeldde, hoog boven zijn andere jongens-vriend-schapjes en liefdetjes van-uit-de-stad heen.

Hij moest alleen slapen, voor 't eerst in een kamer alleen, bang-zijn hoefde hij niet, want al die anderen waren vlak bij hem, maar dát wás 'et ook niet, maar hij was bedroefd, en erg, en veel, tot wanhoop. Die menschen, die hij nooit gekend had, al die jongens, zoo veel en zoo vreemd, hoe zouden zij tegen hem doen?

Hij voelde zich bibberig-te-ruggekrompen in de pijn van het alleen-zijn, als een levend uit zijn levens-stel uitgesneden stuk.

Wat was hij dikwijls náar tegen Mietje geweest, wat had hij haar geplaagd en geslagen en wat had zij niet om hem gehuild! Toen zij wegging, achter het trein-raampje, was er niet iets in haar gezicht, een veroudering door verdriet, een afmatting door de martelingen, die hij haar had aangedaan? O, was hij maar anders tegen haar geweest, had hij maar anders tegen haar gedaan, dan zoû hij nu niet van haar van-daan hebben hoeven gaan. Zijn hoofd was warm, zijn handen koud.

Na Mietje, schokte het denken tegen zijn vader, de eenige gekende, die nog dicht-bij was. Vroeger was zijn vader een hooge vreemdeling, maar nu niet; in-éens, in dit nú, kreeg zijn vader voor hem een lief lijf en een lief hoofd, erg-gekend, met niets dan vriendelijks en een aangename jas en het gemakkelijke, gezellige, warm-innige leekige, een laatste stuk van huis en kachel en kleine kamerruimten en zoen- en aanraakfamilie-innigheid, dat hier nu nog heerlijk niet ver van hem áf was en dat hij morgen-weêr zoû zien en bij hem zoû wezen en dat hem nog éens béschermen zoû tegen de vijandige nieuwheid.

In éen breeden wemelruk verdonkerde de slaapzaal nu nog, en na een fluisterend toegeroep van „de zwarte, daar is de zwarte!" en een opengekruk en dichtgeklepper van de verre deur, zag Willem, het gordijn aankierende bij de schotpost, van-uit de grijs-zwarte verte van den duister-dof-geelen gang, den zwarten man aan de witte gordijnen gaan, van kamertje tot kamertje, met een langzaam aan- en afgevlagwiebel van zijn toog-onderhelft, de linker-arm de gordijnen snel openzwaayend aan de midden-scheiding en het hoofd daar tusschen stekend, om te zien of de jongens naar bed waren.

Na altijd naderend veel heen- en weêrstappen en enkele fluisteringen van de dik-zware stem, kreeg Willem den schrik van zijn openwapperend gordijn, en den donkeren direkteur die luid-fluisterendsprak. Toen, de zwarte boven-romp wech, de gordijnen weêr stil, en Willem, vies van zijn kamertje en bed, deed alleen zijn boord en zijn schoenen uit, en ging zoo op het bed liggen, naar-bevreemd van de smalle en harde matras.

VERDERE ERVARINGEN.

I. OP BEZOEK.

OP BEZOEK.

Dien ochtend, een Vrijdag, werd Willem wakker, even-zwetend onder de armen, op de borst en tusschen de beenen, een uitgedroogden open mond en een kleine pijn vóór-aan in het bovenhoofd.

Zijn ongewasschen handen voelden viezerig-klam en hard aan, als met een dunne leêren huid overtrokken.

Dadelijk in de koude witte stilte een schrik: het leek al laat, het was al erg dag, hij had stellig de klok niet gehoord en zich verslapen; alles was stil, de slaapzaal leêg, de jongens al lang naar beneden; hoe zouwe ze allemaal naar hem kijke als hij alleen binnenkwam, veel te laat, in de volle kerk of in de volle studiezaal.

Het verstandigste was om nu maar zoo gauw mogelijk op te staan. Daar bleef hij over liggen denken, zich pijnigend met de angst van zoo met-een, als hij alleen zoû gaan door de gangen en in-éens al de jongens. Zijn neus was koud, zijn lijf lag lekker warm, de aarzeling van op te staan of niet, deed een gevoel van zwaarte in zijn lichaam zijn, als of het vást lag in het bed en maakte klein zweet en jeukige prikkelingen aan het bovenhoofd. Eindelijk kreeg ook het hoofd het zwaartegevoel van het lijf, als lag het, lam van zwaarte, vast op het kussen.

Toen hoorde hij in het kamertje daar naast kalm

kuchen en gemakkige wenteling in bed. Door zijn heele lichaam minderde de benauwdheid, hij was zeker wakker geworden door het laatste klokkegelui en zich haastend kon hij nog klaar komen. Hij bilde snel naar links en, met eenruk van de beenen op-zij, kantelde hij van het bed op het grauwe vloertje.

Hij deed zijn bruine-kousen, de elastieke-kousenbandjes en zijn Amersfoort-onderbroek aan met bandjes boven de knie en zijn zwart-lakensche aanneemsbroek, zoo als hij er gister avond het plan van had gemaakt, om te laten zien dat hij óok wel al een lange-broek had. Daarna het éene paar bottines, want voor de rijglaarzen was er geen tijd, maar de bottines waren vreeselijk nauw en hij had pijn aan zijn gezwollen en vereelte kleine-toonen. Toen, het bovenlijf in het hemd, wankelde hij op zijn zeere voeten met zijn handdoek naar de waschplaats in den hoek.

Boven een looden bak van acht meter waren twaalf kranen, maar er was nog niemant om zich te wasschen. Dit vond Willem wel prettig, maar hij begreep, dat hij zich toch erg zoû moeten reppen, als al de anderen nu al gedaan hadden. Juist kwam het water op zijn vervaal-paarschende handdoek onder de opengedraaide kraan, toen hij schrok van de klok, die begon te bielebangen. Hij waschte zich gauw en boven het kouwe wasschen aldoor de felle klokkeklanken als gudsend koper om zijn hoofd.

Weêr in zijn kamertje, hoorde hij de jongens bewegen. Nu zette de twijfel op in zijn hoofd en nog altijd bielebangde de klok. De klok stil, hoorde hij jongens aankomen naar de kranen; de twijfel talmde langzaam heen, hij moest zich vergist hebben, hij was op geweest vóor het éerste klokkegelui.

Hij deed zijn donker-grijze kiel, met de twee rijen

fluweelen knoopjes, boven den aanneems-broek aan en de ceintuur om zijn middel en de breede liggende boord met de groote platte beenen knoop van-voren, die hij nooit zonder toppenpijn door het tweede knoopsgat kreeg, om zijn hals. Tegen het spiegeltje deed hij zijn haar goed, waar hij water aan had gesmeerd, een scheiding op-zij links en de rest glad-gestreken naar rechts.

Toen Willem klaar was, kwam de angst op, van de maag naar de keel, met klamheid aan de handpalmen: zoû hij nu maar gáan om het eerst van allen in de gebedzaal te zijn en niet het nare te hebben van dat ze allemaal naar hem keken als hij binnenkwam, . . . maar hij woû óok liever niet alleen over de slaapzaal gaan, nu ze er allemaal heen en weêr liepen naar de waschkranen, hij woû liever wachten tot er anderen gingen, om daar dan achter te loopen en, zóo, niet zoo erg gemerkt te worden.

Die wachtminuten waren erg.

Onder de voetpalmen en door de kuiten huiverden prikkelingen aan, rillerigheid door het gezichtsvel. Zoo-met-een moest het, dan moest hij zijn kamertje uit, weg uit de beschutting, alleen en van top tot teen voort over de vloeren, door een ieder aangekeken, door alle onbekenden betuurd. Hij had op zijn kamertje nu niets meer te doen en tóch noodig om zijn klamrillerigheid te bewegen.

Eerst stapte en keerde hij, in telkens drie beenverzettingen, van het kastje naar het gordijn en te-rug, maar daar kreeg hij een duizelegerige flauwigheid van in het hoofd.

Hij ging op den bedrand zitten, maar er was een warme waseming in zijn oogen, die aan de dingen in de nauwe rondte iets onafgekants wolkerigs gaf.

Toen deed hij zijn vuile-boord van gisteren, die op

het kleptafeltje was blijven liggen, in den onderbak van het kastje, hij schuyerde zijn kam uit en lei hem in de kaptrommel op het tafeltje. Hij had de kam aan zijn mond genomen om er roospluisjes af te blazen en nu spoog hij, om de vieze gestolten-zweet-smaak van zijn lippen weg te krijgen, in zijn piespot, daarna spoog hij nog eens, in een valsch gevoel van dat de smaak nog niet heelemaal weg was; nu was de keel weêr onaangenaam droog, als na te veel rooken.

Willem deed zijn wijde losse manchetten aan, want al droegen de andere geen manchetten, waardoor hun mouwen onnètjes slap om de rooyerige polsen hingen, hij woû toch netjes blijven en op zijn hollandsch, Verhaage droeg trouwens ook manchetten.

Daarna deed hij zijn manchetten uit, want zij hinderden maar bij het schrijven, werden dadelijk smerig, waren te wijd en vielen te laag om zijn handen, de meeste andere jongens droegen trouwens óok geen manchetten.

Daarna keek Willem tegen zijn spiegeltje of zijn háar wel goed zat. Vroeger op de kinderkamer had hij al tijd een ongeduld-gevecht met Mietje, die al tijd, naar haar begrippen van fermheid en het haar flink van het voorhoofd weg in de hoogte, zijn kuif in 't midden maakte, spits uitschuinend in een samengekleefd puntje. Nú kon Mietje hem dat displezier niet meer doen, neen, nu kón zij het niet meer, hij was immers voor goed van haar gescheiden. En, Mietje beminnend in deze minuten, kamde hij zijn haar half en half tot een kuif op, ter harer eer, om háar zin te doen.

Dit had de pijnlijke opdringing van het tegenwoordige afbedaard. Zonder het kwispelend gerikketik der angst-aarzeling in het hoofd, stapte hij zich in-eens midden-in den slaapzaal-doorloop, en, voortstappend onder de gedachte aan vroeger, aan het balletjes-zuigen

op school bij Bunt, liep hij ongevoelig voor de aanstarende wanden en vloeren en aanhemdende jongens.

In de gebedzaal was de professor alleen, magerrecht-lang, zilvergrijze krulkuif, zilvergrijze haarwrongen in den nek, zilvergrijs gezicht met rooyerig neuspuntje, kleine oogjes, dunne breede mond. Willem knielend op zijn plaats, ging hij tot bij hem en zei zachtjes-vriendelijk in 't fransch, en, Willem niet-verstaand, in het boekerige hollandsch van Limburgers:

— Kunt ge hier al goed slape, ja?

Willem van ja meneer, en hij:

— Ik ben professer Jansen, ik heb uw broeders Herman en Anton hier ook goed gekend. Zij zullen u wel eens verteld hebbe van de lange Jansen. Dat is mijn bijnaam. De direkteur heeft mij gezegd, dat gij mij tot biechtvader kiest. Dat is zoo, niet waar?

— Ja meneer.

— Goed, goed, dan moet ge heden of morgen in de rekreatie na het dinee maar eens bij mij komen, dan zullen wij daar eens over spreken, ja? Mijn kamer is nummero twee.

— Ja meneer.

Nu ging de professor te-rug naar zijn standplaats vóor den katheder, aan het hoofdeneind der zaal, met schuivende stappen achter-uit er heen tredend zonder achter zich te kijken, als een touwslager, en de jongens kwamen zachtjes aan binnen, langzaam aangaand onder hun vocht-glimmende versch gewasschen hoofden, een voor een, toen meer te gelijk in reeds heel opgeleefde en samen smoezende groepjes, en bij stille aankomingen en opknielingen bezetten de banken zich met dikke en stille stukken menschenleven.

's Middags, toen de eetzaal luid leeg liep van vroolijke bewegingen en vreugdende hoofden boven

volle magen, vroeg Willem aan Kop-en-Kont hem de kamer nummero-twee te wijzen. Maar de lange Jansen was er nog niet, daar kwam hij juist tegen den trap op, mager grijs en recht, uit de andere, kleine, eetzaal. Hij glimlachte smal, en was zoo als in den ochtend, zonder etensglans op zijn gezicht.

De kamer was van studeeren en rooken, boekig en zwaar opmeubelend met de logge kanapee, zwart, en de groote middende tafel, rood, en een groenerig-ruitend venster aan de speelplaats. De lange Jansen, gemeenzaam en gemakkig, afgeëigenkamerd van het koele gezag tot vaderige vervriending, wijsarmde en spreek-mondde van zitten-gaan, en hij, op de kanapee, naast en hoog, grijs-wijs en vet-poeyerig-vriendig.

— Zoo, zei hij, nu moeten we eens goed met elkander kennis maken. Ge moet hier geheel op uw gemak zijn, Willem, ge behoeft U niets te zjeneeren en kunt gansch openhartig spreken. Ik wil uw vriend zijn en wat hier tusschen ons gezegd wordt, dat komt de deur hier niet uit. Vertel nu eens, denkt ge, dat ge U hier nog al zult kunnen schikken?

— Ja meneer ik denk 'et wel.

— Wacht, zei de lange en stond op, over de tafel ziend dat er nog iets aan de volledige innigheid van het samenzijn ontbrak, — laat ons eens zien, en, de romp tot buigen knakkend, snuffelde hij in de kamerhoeken, en zette een flesch bijna-vol wijn op tafel, waaruit hij in glazen afschonk, het gelaat voortdurend van sappige lievigheid aanvriendelijkend.

— En vertel me eens, hoe was 'et in Amsterdam? Willem wist niet wat voor een antwoord verwacht werd.

— Hoe bedoelt u, meneer, op school of zoo?

— Ja, en te huis, zeg me eens, was je nog al eens ondeugend, of al tijd braaf en gehoorzaam?

— Och, nog al braaf, meneer, geloof ik, maar toch ook wel eens ondeugend.

Willem pakte zijn glas om de verlegenheid van het te zeggen gewaagde wech te gebaren en drinken.

— Zoo, en wat was dat dan wel, die ondeugendheid, wat deed ge dan wel? Toch nooit iets ergs?

— Och, dat weet ik niet, meneer, ja, ze vonden het wel eens nog al erg.

— Maar wát dan bij voorbeeld, vertel me daar eens iets van, dat is te zeggen, als ge liever niet wilt, dan behoeft ge niets te vertellen, ik vraag 't u maar als vriend, om daar eens met u over te praten, drink uw glas eens uit, laat ik u nog eens inschenken.

Toen vertelde Willem het een en ander: van dat hij zich verzette en stout was tegen Mietje en tegen zijn moeder, dat hij eens in Overveen alleen, zonder er iets van te zeggen, met een bokkewagen was gaan rijden, dat hij toen twee dagen op zolder opgesloten had gezeten, dat hij in de stad van Mietje wegliep als zij hem uit school kwam halen om met andere jongens in snoepwinkeltjes te gaan en dan van zijn vader voor zijn billen kreeg, dat hij brutaal was tegen den meester op school en eens geholpen had om 's morgens vroeg de banken allemaal door mekaâr te schuiven vóor dat de meester op school kwam.

— Zoo zoo, zei de lange vluchtig, en wacht, zei hij weêr, juist zoo als hij het al eens gezegd had, en, opstappend, de romp tot buigen knakkend, snuffelde hij boven een hoektafeltje; met een open zaksigarenkoker terugstappend: — rookt ge reeds?

— Ja, meneer, zei Willem, die groot genoeg was om te rooken, en hij nam een sigaar; bij het aansteken warrelprikte de rook in zijn keel en zijn neus, zijn hoofd proeskuchte aan om den sigaar heen, het jonge voorhoofd inrimpelend.

— Ge weet het rooken is hier verboden, nu en dan,

bij speciale permissie, mogen de élèves rooken, anders nooit, behalve natuurlijk indien een professer een leerling op zijn kamer noodigt. Hij glimlachte, — dán is 't iets anders, — hij glimlachte weêr. — En vertel nu eens verder, had ge nog al veel vrienden onder de jongens in Amsterdam, ja?

— Och ja, meneer, dat ging nog al.

— Ook bizondere vrienden, daar ge bizonder veel van hield, daar ge veel meê waart?

— Ja wel, meneer, Niko Van Bree, Piet Stavers en de jongens van Delmann.

— Zoo, zoo, ja, die namen, ge begrijpt... maar, wat ik zeggen wilde, hebt ge nooit zoo een zeer bizonderen vriend gehad, één, waar ge al de anderen wel om zoudt hebben willen laten loopen?

— Nee, meneer, ik geloof 'et niet.

— Zoo, zoo, — en de lange voort, het gesprek naar lustigheid wendend: nu, nu zijt ge hier en ge zult zien, dat ge 't hier wel goed zult maken. Houd u maar al tijd bij uw neef Jules en zijn vrienden, dat zijn brave flinke jongelieden, en ontwikkeld, daar kunt ge goed meê praten. O... ja, ik zal ook aan den direkteur vragen u het eerst bij mij mis te laten dienen, dan behoeft ge niet benauwd te zijn. Kunt ge misdienen?

— Nee, meneer.

Willem was misselijk van 't rooken, met een gevoel in de keel alsof zijn maag naar boven zoû komen.

— Nu, dan zal Verhaage u wel helpen de eerste week, ge moet 'et 'em maar vragen.

— Ja, meneer.

— Ja, als ge nu nog eens buiten wilt gaan kijken, het is nog rekreátie — en aan de deur: Nu, houdt u goed, en maar al tijd gehoorzaam aan de heeren zijn, hoor, dan komen we vooruit. Adieu, dag Willem.

— Dag, meneer.

Willem, weggebroken uit deze vaderige vriendschap, weinig en alleen in de koel-strenge gangen en trappen, ging naar de speelplaats, op het terras tuurde in de ovaalte, zijn zwakke linker oog dicht om beter met het andere te zien, en ging loopen bij de vrienden, die áanstonds met gepast-ondeugende toespelingen vroegen naar wat de lange te vertellen had.

II. LATIJNSCHE KLAS. TREITEREN.

LATIJNSCHE KLAS. TREITEREN.

Willem was naar de bibliotheek geweest, een kle witte en grijs-blauwe winkel, waar een hoop aan-mekaar-gepakte jongens laag en zwart voor een toonbank stond. Achter den toonbank was een brave en flinke jongen, die in snelle bukkingen en ópkomingen en arm-opstrekkingen en omkeeringen en toedraayingen en even-aangebogen luisteringen van den romp onder het aandachtige geel-blonde hoofd over den toonbank, de boeken, de kajees, het postpapier, de potlooden, de pennen en de inkt áangaf die de monden vroegen, in een haastige ernstige orde.

Naast den toonbank was een lessenaar, achter den lessenaar de provisor. De boeken, de kajees, de pakjes postpapier, de bruine Faberpotlooden, de doosjes pennen, de fleschjes inkt kwamen aan de losgerompte armen aan den lessenaar, de provisor schreef in een groot kantoorboek op ieders rekening het gekochte, gaande-weg aaiklapjes handpalmend tegen vervriende wangen.

Willem was naar de bibliotheek geweest koopend wat de klas-professers hadden opgegeven. Nu was de Zaterdagsche acht-uursklas aangegaan, twee uur Latijn achter-mekaâr, en Willem zat aan het hevige getim-

merte van den óp-zwart-houtenden lessenaar, de ellebogen er op en het huiver-suizende hoofd op de voorarmen, wegduikend in de handpalmen.

Eerst had hij zijn armen niet naar zijn gezicht durven doen, stil-blijvend de armen neêr, toen had hij in-eens gedaan, lekker op zijn gemak van zijn gezicht voor zich te hebben.

Om hem heen zaten de jongetjes die kapelaan en pastoor moesten worden, jongste zoons van Limburgsche boeren, grove blank-bruine en besproette gezichten vóor onverzorgde kapsels boven ouwelijke kleêren.

Het eerst, naast de afrokking om de professersbeenen, zat Vaas, uit Maastricht, de grootste en gemeenzaamste, voor de tweede maal een jaar op deze klas om dat hij niet door zijn examen was gekomen. Boven het kajee, daar Vaas met smalle hooge scheeve letters op en boven de blauwe streepen dwalend schrift in had geschreven, kluifde om het kwartier zijn mond de vingertoppen, de nagelvezels wechspuwend over den lessenaar heen.

De waterblauwe professor-oogen bewogen dan soms rechts en af van de boek-bladzijdjes op zijn vet-rose handen, het boek schoof van de rechter binnenhand op de linker en de rechter hand, aan den van den romp loslatenden arm, duwde, schuin bezijde het mondvoortlessen, die hand van Vaas zachtjes van den mond af; de tweede maal kreeg Vaas een korten klap tegen de hand, die wechtrilde van het gezicht; de derde maal bleven de handen stil, maar de mond, in een kouden rimpelloozen wrevel van het toegewendde gelaat, zei hard: Vaas! en nog-lang bleven de oogen naar Vaas' oogen, temmend tartend. Daarna leste de stem voort, afgewild van den wrevel in den gewonen toon uit den bibberenden kop van zalmkleurig lillend vleesch, met den verkeizerigenden barret als een drank-

god, den barret af als een varkerige jongeling, onverschillig en onveranderlijk.

Eerst was het overhooren van de gisteren opgegeven les, de eerste-verbuiging. De beverige stem telkens hoog stug en kort over de jongens, uit de laage jongenshoofden de beurtdeunerende andwoorden, de van brood en melk en onbezonde winkel-kindsheid blank-mollige Vaas nat-zoet en kletserig onder de kort geknipte vaal-bruine monniksharen; naast Vaas, met een groot grijs besproet gezicht van de groote oogen, het kleine hartvormige mondje en even-wip-neusje der goedigheid onder het onoverdachte vele drooge matzwarte haar, de kleine Huhu.

— Huhu, verbuig gij mensa, de tafel.

En Huhu, vaal en stamelend, met hijginkjes, een potloodje op- en neêr pijlend in het klamme rechterhandje, de ellebogen ver en neêr op den lessenaar:

— Mensa, mensae, mensae, mensam, mensa, mensa, — wechslikkend de laatste woorden.

Prof. Mastert: — Zeg nog eens de vokatief en ablatief.

Huhu: — men... mensae, mensa, — bleek om de neus, het laatste woord wechbrekend in een zacht maagboertje.

Prof.: — Hoe?

Huhu: — mensa, mensae...

Toen de aandacht naar de verwarring, een innigheidsvermeerdering van het wezen der les: het professers-hoofd toeloggend van boven tot voor-boven den romp, het lesleven aankrachtigend, de wijde oogenscherpte naar Neeting naast Huhu:

— Zeg gij het eens goed, Neeting.

Neeting, gelig en ròsig mollig, dragend schuingenegen het zacht-dikke hoofd met den blauwen kwijnturenden meisjesblik boven den zachten mond en onder-kin onder het dikke glans-strijk gele haar, met nu-

al-wollen-polsjes als manchetten, zei het goed, met zijn lijs-stem zingerend als warm water, beredeneerd en wélgedáan, zoet óp naast den neêren afkrimpenden Huhu, tusschen het naar het misschien-naderend-schandalerigs toegekijk der andere hoofden.

Op de tweede bank, voor de glim-bollende uit-knieïng van den toog, zat Smiet, droog en dik neêrgezet, sproeterig bruin, in 't klein zijn vader met het breede dorpsburgemeestershoofd, dik-leuk-schalke bruine oogen.

— Hoe is het meervoud van tafel, Smiet?

Smiet, bedaard en zeker: — tafels of tafelen.

— neen, in 'et latijn, ge weet wel, dat we hier aan 't latijn zijn, niet waar?

Smiet: — mensae, mensarum....

Prof.: — Stil, daar is u verder niet gevraagd.

Smiet: — Neemt u niet kwalijk.

— Keevers, verbuig gij mensae.

Keevers, slordig, met hekserig-schichtige grootmoedersoogen: — mensae....

Smiet, achter zijn hand, de oogen naar den professer, vóorzeggend: — mensarum, mensis.

De professer, hard-scherp: — er wordt ú niets gevraagd, Smiet, wat zijt gij voor een brutaalke, schrijf mij voor morgen twintig maal de verbuiging van mensa, in het enkelvoud en in het meervoud.

Smiet: — Professor... ik?

Professer: — Zwijg! Ga gij voort, Keevers.

Willem zat tusschen Keevers en Chambéry, Chambéry met het kleine ronde erg donkere, erg groene, erg roode lachend-pittige poppenhoofd, gekleed van burgerlijk-belgiesch-klein-stadsche wereldschheid, vinnige vlijtigert en trijteraar. Willem zat boven-achter zijn boeken, nieuwe en stijve, warsch in hun onopengesnedenheid, streng en regelmatig met de groote drukletters van hun geleerde titels op de onvriendelijke vaal-bruine, vaal-grijze omslagen.

Toen het overhooren aan hém kwam, bedaarde Willems waarneem-denk-bangend klasleven in zijn bovenhoofd en hij hoorde een stem uit zijn mond heenspreken in de felle les-stilte, galmgrommend tegen zijn gehemelte; eerst de stem van den professor, die niet in hem was, van verre toe, en dan de stem in hem, met bijna-pijn aan achtertong en in ooren als een in zijn strak-gespannenheid voor zijn hevig geluid te broos muziek-instrument. Hij had de les opgezeid en het overhooren druischviel prikregenend van hem af, op het hoofd van den volgenden jongen over. Hij was nu weêr los, vrij, ongehoord van al de anderen, en met keelslikjes van op-zijn-gemak zijn, verroerde zijn lichaam, den romp tot een rust doende zijgen.

Maar de blik van den professer was nog áan hem, hem met zijn lessenden buur meê omschijnend, en hij dorst de oogleden nog niet ópdoen, peuter-turend in de zinnetjes van de eerste thema op het openliggend boek.

Achter Willem zat Pieterse, ook geen nieuweling en een dikkertje van een Maastrichtsch burgermannetje. Pieterse, erg op zijn gemak, met een breede uitstalling van zijn al-oude ezels-oorig gekreukelde en bevlekte boeken tot over de lessenaars van zijn bedeesde buren, had zijn pennehouder onder een zwaar woordenboek vooraan op zijn lessenaar gelegd, zoo dat de pen een heel eind naar voren boven Willems bank naar Willems rug toe stak

En wat Pieterse, hoopend met een kloppend hart, ernstig in zijn boeken bladerend en met gauwe blikken naar den professer, had zien aankomen, gebeurde. Toen de professers-stem, klaar met Chambéry, naar den volgenden bank klonk, op Triemen naast Pieterse, en Willem, nu heelemaal op zijn gemak, ging leunen, prikte de pen in zijn hals, te-ruggeduwd onder het woordenboek.

Willem schrok weg naar voren met een luid au uit zijn mond, gauw angstig omkijkend in een afdraaying van het hoofd naar Pieterse, die met een doodleuke aandacht, de oogen héel neêr, had zitten lezen, en bevreemd keek wat dien nieuwen jongen scheelde.

De heele klas aan 't rompverwikken en kop-omkeeren, met de lichte plekken der gezichten in de plaatsen der donkere achterhoofden, lachend van jubelspot naar Willem.

De professer klapte met zijn boek op den lessenaar vóór hem, om stilte roepend met een hoog opener mond en ongerimpelde gezichtsboosheid.

Daarna, in de stilte: wat wás dat, Tiessen?

Willem: ik weet 't niet, meneer, iets dat in mijn hals pikte. Om dat „pikte" weêr een sis-slijmend sargelach, en een hikgil van Chambéry, die daar zelf van schrok. Chambéry had, voor dit les-oponthoud, den romp van de buik af tot en met de vóórharen heel naar Willem toegekeerd, het lachend hoofd naar achteren te-rug-getrokken, den vreemden jongen uitdagend koud beziend als om hem verder-af béter te kunnen zien. Professer: Pieterse, weet gij er niet iets meer van, gij zit daar zoo ernstig vóor u te kijken, weet gij wat Tiessen pikte?

Bij „pikte" weêr een rondkrioelende giegeling door de hoofden, vlaag-ritsel-huilend als een wind door een schoorsteen, dat woord het denken bekittelend als een veêrpunt een hals.

Pieterse zeide van niets te weten, en de professer, de klasernst herstellend: hallo, dan zullen wij later nog wel eens zien, ga voort, Triemen.

Chambéry, te vrede van in zijn angstend nieuwelingeschap het oude brutale plezier van zijn vorige school te-rug gevonden te hebben, ging met een effen van binnen nog lachend gezicht weêr góed zitten.

Triemen, een van die, onder de stijve slecht-

gemaakte-pruik-achtige haarlaagjes, middeneeuwsche dorper-gezichten, die van ouders op kinderen door zes eeuwen heen niet veranderd zijn, met een wangenrood en een oogenblauw en een gezicht van enkele breede ongenuanceerde streken dat hem op een poppenkast-figuur en op den zoon van een keukenmeid deed gelijken, verboog filia, met zijn, door de angst erger, lispel-spraakgebrek.

Na Triemen Pieterse, ouwelijk met zijn breeden kop waar het bruin-zwarte haar recht op spriette. Het hoofd óp boven het áangebogen-blijvend lijf, de grijze oogen troebel-verlegen in recht-uit-blikken naast den professers-romp, stamelend tusschen de dikke toelippingen, gestoord in de deft van zijn ongemoeidheid.

Naast den maastrichtschen Pieterse, zat Walter uit noordbrabant, een onjongen, heelemaal een dunne lage plattelands-menheer, met zijn pandjasje en laag-open vest, blank schuin-rond-op-voorhoofd, zacht-rooye wangen, grooten mond met echt-gezond-rooye lippen om de groote gave tanden, en winderig, armen en beenen verschikkend en vergooyend, met handenstrijkingen door het haar als een vergadering-bespartelend Vuchtsch gemeenteraadslid.

Naast Walter, op den hoek, zat Pauli, een stuk van een limburgsche familie, wier jongste zonen van geslacht op geslacht altijd priester waren geworden, met egaalblank-bruinen monnikkenkop, het haar donker blond, zacht en vlak zonder scheiding, gedwee en rustig in zijn plichtsbraafheid, met een reutelend dreun-zing-stemmetje, dat gemaakt leek om later misdeunen te galmen. Pauli kreeg prijzing in zijn ooren uit den vetten professerskop, zijn kop 't best lessend.

En de les klaste voort, in gelijke geluiden, klein de zekere zware professers-stem, klein de lichte jongens-aarzelstemmen over de ontzachlijke banking.

Hoog en breed en lood-blauw ingekerkerd, de groote

altijd-dichte deuren aan weêrszijde schuin achter den katheder, kaal-vlak met hun leêge lood-blauw-hout-bloem-behoekte paneelen, — de leêge wanden links, grijs-blauw met de donkere streepen van bloemgehoekte vierkanten beschilderd, — de gering balkende zoldering boven de hoofden, — en rechts, donker en veel, glad en zwaar, áanklompend tusschen de heftig lichtende bevenstering, de stukken muur met hun donkerheid-afwemelende vlakken, — — schouder-kopten de jongens-bovensten in kleine hoopjes op den, gelijk, van lager opschuinenden, bankenstand, gestolten in de opvaart van zwarte kabbeling, — als dukdalven boven water.

De schouders, het hoofd, omstooten door de groot-roerloze zaalleegte, de schuine blikken afplettend tegen de, venster-behuiverende, speelplaatsleegte: de onderarmen, borsten en billen opgehouden door de onwrikbaar óphardende bankplanken en lessenarenkasting, de vergeten beenen roerloos afgezonken in de duistere ónder-bank-ruimte als heipalen onder een huis, in onbewuste bewegingen zich verzettend en rekkend, rustend op de brokjes-schoenvoet, — leefde het gehersente in de twaalf van-mekaâr gescheiden hoofden zijn zelfde kleine leven van zelfde woorden hooren zeggen en zelfde woorden zeggen, bij kleine beetjes ze aannemend in het geheugen.

Boven de boeken was de aandacht in ooggetuur en oorgeluister en in afknabbelen van pennehouders in den mond en een wijsvingergekrab in de haar-hoofden.

Het leseind was de professer, die werk opgaf, om te doen in de studie-uren, de tweede verbuiging leeren en als voorbeeld dominus, en de tweede thema maken van het hollandsch in het latijn; en, staand in den doorgang, deed hij het teeken des kruises, met de drie rechter-hand-middenvingers rakend het voorhoofd, dalend tot de borst, rakend de borst, en dan van den

linker schouder naar den rechter, de mond rammelde het gebed, en weêr maakte de rechter arm het kruisteeken.

Hoog boven den katheder hing een geel-witte christus naakt aan zijn zwarte kruis en het joelend gespreek en gezing en gefluit en lessenaargeklep en geschoffel beraastierde de zaalleegte na het leseind en schokte bij rukken de zaal uit.

Door den ooster gang, waar jongens, enkele en afzonderlijk, holden en stapten, een vooruit naar de slaapzaal, drie, vier aankomend uit den noorder gang, hen tegenkomend, op weg naar de studiezaal, en nog tien aan twee hoopjes er achter, twee, op tien el afstand van elkaâr den zuider gang ingaand naar de provisors-kamer, wiens spreekuur het was, ging Willem naar de speelplaats om een groote-boodschap te doen.

In het groote witte voorportaal was rechts de deur van de filosofen-zaal open en zware kleine boeren van in de twintig jaar, in slons-fletse heerenjasjes van provinciaal bruin en grijs, schouderden in hun gewoontegangetje hun zaal uit met fel-roode en koren-blonde koppen, eenige den ooster gang in, andere de speelplaats op. Er keken er naar Willem af, maar ernstig blijvend, te oud, te ontzachvol, verheven boven plaagbemoeyingen.

Op den blauwen stoepsteen onder aan de deurwijde opening, kwam juist een groote jongen Willem tegen, ossig met het breede halsloze hoofd op het romppak in een donker-grijs pandjasje, blikkend rustig als hem niet willend zien over Willems schouder recht vooruit. De twee lijven mekaâr voorbijgaand, sloeg de grijze jongen zijn rechter arm aan Willems linker schouder en keerde hem met één ruk om, nog al tijd

de blikken naar een anderen kant, als iemant die met zijn hond speelt pratend met een bezoeker.

— Ga 'es meê, kleine Tiessen, zei hij. En Willem angstig: waar na toe?

— Ga maar 'es meê, ik zal je wat moois laten zien.

— Ja maar ik mot op de koer zijn.

— Zoo, mot je dáar weze, alle mattessen zitten vol, eerst met me meê. Willem aan zijn oor pakkend, bracht hij hem een paar stappen terug naar binnen. Toen, los, volgde Willem gedwee. Bij de deur van de groote studiezaal bleven zij staan en de grijze jongen duwde Willem tegen de venster-deur van het kleine witte scheerhok tegenover de studiezaal in den leêgen gang.

— Ken-je goed toppen? vroeg hij.

— Nee, wat is tat? vroeg Willem, bedremmeld tegen het grijze vest ziend.

— Hoû de rechter hand op, zei de grijze, twee vingers vooruit, de anderen naar binnen. Zoo! nu doe ik zoo! Met-een gaf hij een fellen tik, met de twee vingers van zijn rechter hand op Willems toppen, die tintelend napijnde.

— Au! riep Willem lachhuilend.

— Zoo, nu gij, zei de grijze. Maar Willem, huiveróplachend met trillende oogen naar de oogen van den ander: nee, ik kan 'et niet.

— Hallo, treiterde de grijze, 't moet. Willem probeerde nu een harden tik te geven, maar de grijze trok zijn hand weg, toen Willems hand neêrkwam.

— Zie-je, dát is juist de kunst. Zoo gingen zij een beetje door. Willem kreeg meestal een pats beet en de grijze ontkwam ze. Pats! zei de grijze en zijn vingers kletsten weêr neêr, toen zij stappen hoorden op den gelen trap die in het heldere gangeind, in het nieuwe gebouw, naar boven stond. De grijze, met zijblikjes van gestoorde treiter-wellust, zag wie daar

kwam, en, naderend met een rug vol licht en scherp-donkere schouders en hoofd, in den gelijkmatigen gang van een brievenbesteller, de armen zacht heen en weêr slingerend, ging hun een flodderig-blauwe man voorbij, groen blauwe kiel en broek, zwart-vlekkig blauw sloofje, glans-bruin-geel haar laag-geplakt.

— Zoo, lampe-piet, zei de grijze naar hem toe, hoe vin-de-ge dit jong? De lampe-piet, die zich niet met de leerlingen mocht ophouden, antwoordde niet, maar trok, verder-op, een hanglamp af met een knarsgil van de lamp en maakte schoon, smoezelig doekend, vettig scharend. De grijze had Willem in zijn neus geknepen, Willem voor-onder hem als een hondje dat te erg geliefkoosd wordt.

— Weet ge al-reeds wat ooren-wasschen is? vroeg de grijze. Willems gloeyend hoofd hield het huilen in, de oogen neêr, zwijgend.

— Zie, dat is zóo! en zijn handen tegen Willems hoofd doend, wreef hij Willems ooren heen en weêr als op- en afrollende stukjes stopverf. Willem, lam van laffe nietigheid, snikte het uit, gloeyend heet wanhopig, met aarzelende armheffingen, die de armen van den grijze niet durfden raken. Daarna gaf de grijze hem een piek tegen zijn maag en liet hem staan.

Op de speelplaats, het groote pad beloopend met Kop-en-Kont en Saalwijn, had Willem nog niks gezeid, heel gewoon doend. Voor hen uit, juist de kromming bij de schommels omgaande, zag hij den grijze loopen, met vier anderen.

— Wie is tát, vroeg hij, die-daar naast die heele blonde?

— Die blonde, dat is de witte, zei Saalwijn, die noemen ze de witte.

— Nee, die andere, naast die blonde, aan de andere kant op de hoek van de rij.

— O, dat is Von Kretsch, zei Jules, een baron, zijn familje woont hier dicht-bij op een kasteel, waarom woû-je dat weten?

Willem traande: och, hij heeft me geplaagd, zei hij, de oogen neêr.

— Dat mot je gaan zeggen, zei Saalwijn, die heel goed wist hoe men in zulke omstandigheden moest doen, dadelijk gaan zeggen an de prefekt.

Juist kwam Verhaage, goed gekamd en met het blauwe zijden dasje om zijn hals, bij hen loopen, hij was bij den provisor geweest om zijn zakgeld te halen. Hij zag den gezichten-ernst en Willem ontroerd.

— Wat is er aan de hand? vroeg hij. En Willem rilde van plezierig op-zijn-gemak-zijn, door zijn tranen heen, toen Jules voor hem heen aan Verhaage de zaak vertelde.

— Dadelijk aan den direkteur gaan zeggen, zei Verhaage.

— O, ik had gezeid aan den prefekt, zei Saalwijn.

— Nee, Doris, zei Verhaage, aan den direkteur, dat is veel beter, dan is 't in-eens uit.

— Ja, maar zoo erg is 't niet, zei Jules, as ieder voor zoo iets na de direkteur zoû gaan, dan zoû-i dáar wel de heele dag voor maggen zitten. Ik zoû maar na de prefekt gaan.

— Doe 't dan maar dadelijk, zei Verhaage tegen Willem, daar staat de prefekt op 't terras.

Willem, met een heerlijk warm gevoel uit zijn maag naar boven, van von Kretsch iets heel naars te zullen áandoen zonder daarbij eenig gevaar te loopen, huppelholde op den prefekt toe met den grooten wind om zijn hoofd, die de takblaâren der kastanjeboomen in kwispelende beweging zette achter hem. Op de onderste stoeptreê kreeg hij een kastanje tegen zijn linker zij, want de jongens gooiden erg met kastanjes. En Willem zei het aan den prefekt, zijn gezicht schuin op

bij de zwart-moiré sjerp die over de heupen en buik van den prefekt zijn toog beceintuurde, laag onder de prefekt z'n kalmen kop, die hofgezantachtig-onverschillig en langzaam rond keek over de koer en niet naar Willem, als had hij niets met hem te maken.

De prefekt, met loomen mond, vroeg kort van hoe en waar, en zei: 't is goed, om Willem wech te sturen. En in de tien minuten, die er tot half elf nog vrije tijd waren, verloor Willem den prefekt niet uit den oogblik, telkens na het ooglid-neêrslaan en het vrienden-mondgepraat naar het terras den blik hernieuwend, waarin de prefekt ver bleef gaan, magere pop in zwarte japon, zwart en voort en terug en aan, langzaam, zacht, voor het roerlooze vlak van de vuil-rose muur.

Bij het binnengaan naar de studiezaal, wrong Willem zich door de lijvenhoop, om aldoor von Kretsch vanachteren te zien.

En op het terras, ging de prefect van het middenpunt, waar hij stond, uit gewoonte van diplomatiekheid altijd een anderen kant uitkijkend dan den kant waar zijn gedachte bezig was, twee stappen op zij, en pakte stiekem-gniepig von Kretsch aan den arm naar zijn midden-standplaats toe.

Naast het hoofd van von Kretsch met zijn oogen de orde in de rijen bewakend, zei hij, snel, veel woorden naar von Kretsch, die stil bleef, en liet hem gaan.

WINTERLEVEN.

I. MIS-DIENEN.

MIS-DIENEN.

Vier ochtenden later, in een tien-uurtje, smerig en poetserig-druk van Zaterdagheid, onder een laatste geel-bezonning der zachtjes verwinterende gebouwen, vond Willem op het postpapiervlaktetje, dat tegen het zwarte bord bij de eetzaal was geplakt, zijn naam staan als een der misdienaars voor de veertien volgende dagen, en niet voor den langen Jansen, maar voor Piet Dirks, den ouden Piet genaamd.

Hij naar Verhaage, op slaapzaal nummero twee, naast slaapzaal nummero een, een dubbele, met breede planken vloer in 't midden, en aan elken kant de stallige kamertjes tegen den wand.

Willem keek, met zijn niets om zich heen ziend gezicht, dat met een nare gedachte bezig was, door een reet van Verhaages witte gordijn, om te weten of hij binnen kon gaan, en hij zag hem juist zoeken in zijn kastje naar een paar sokken, dat hij niet vinden kon, zich buigend en heffend, de sokken bekijkend en ze weêr neêrleggend, ongeduldig sprekend in zijn eigen van „potstousend, ik heb ze toch gehad.... Jesses, waar kenne die dinge zijn gebleve...."

Willem kwam geluidloos binnen gestaan, het gordijn achter hem weêr dicht-flodderend. Verhaage, in een

schuinen oogdraai, in-eens iets levend vreemds achter zijn alleenheid ziende, schrok in een vertrekking van zijn gezichtshuid, en, boos door schrik, vroeg hij onvriendelijk-gauw wat of Willem moest. Toen Willem gezegd had en met een angstig gestaar in Verhaages oogen wilde weten wat nú, zei Verhaage wát en duwde Willem te gelijk zachtjes het kamertje uit, want, zei hij, het mócht niet, twee jongens zoo bij mekaâr op het kamertje van den een.

En Willem te-rug; bij de deur van de zaal kwam hij tegen Telle, een grooten pummel van zijn eigen klas, met wien hij een zaakje had áf te doen, worst ruilen voor chocola, en Telle met zijn boerengezicht als een grove bloem, op muilen en met een veel te korte zwabberende broek, waar paarsch-blauwe sokken onder-uit staken, liep achter Willem aan op slaapzaal nummero éen, en duwde het eind worst, dat uit een krantpapier piepte, tegen zijn hals, om Willem door den lekkeren reuk te verleiden veel chocola in de plaats te geven. En Willem, hoofd-schuddend van gekieteldheid, zeî hem achter zijn binnenhand van de worst weg te houden.

In Willems kamertje werd de zaak afgehandeld. Telle was op het bed gaan zitten met zijn smeujige stem uit zijn vette gezicht, aan het snuffelende hoofd als van een jachthond, de dingen beturend die hij zag en fluister-vragend wat of dat was en hoe of Willem daaraan kwám.

En telkens ging Willem tusschen het gordijn loeren, of de opzichter niet kwam kijken. Hij vertelde, dat hij, behalve dát en dát, ook een prachtig goud horloge had, gekregen met zijn aannemen, een horloge dat spélen en slaán kon, maar dat hij niet meê had magge nemen en ze thuis voor later voor hem bewaarden.

Hij sprak dit, bukkend en tastend met de rechter hand in zijn kastje en toen staand met twee uit het kokertje gekregen plakjes chocolaad stevig in zijn dichte hand gehouden.

— Nou, geef óp je worst, zei hij.

— Voor hoeveel? vroeg Telle.

— Voor wat ik hier in me hand heb, zei Willem.

— Nou, laat zien.

— Nee, eerst zegge of je 'n 'et doet.

— Zij-de nou heelemal gek, vroeg Telle, die zijn vader op zijn dorp al heel dikwijls handels-zaakjes had zien doen, eerst zegge hoeveul ge in oe hand hebt.

Als een kuiken in een ópenbrekend ei, lagen nu de plakjes in Willems ver-vet-bruinende binnenhand, die langzaam, half, naar boven ópenging.

— Zij-de bedonderd, zei Telle, en, Willem net doend of de zaak dan uit was en weêr kijkend aan het gordijn of de opziener niet kwam, zei Telle, hem volgend met het hoofd en Willem met zijn leêge hand bij een knoop vattend, van den opzichter sprekend: Kom, dat neukt niet, 't is 'n 'n goeye hier, die doet net of-i niks merkt. Maar ik mot voor me worst vijf plakkies hebbe.

— Ja, morrege brenge, zei Willem, dan mot je vroeger opstaan, baas!

En om die woorden heen begon Willem in zijn hoofd en in zijn handen een allerplezierigst gevoel van gemakkelijke en oud-bekende gemeenzaamheid te krijgen, een plezier om dat die jonge zoo gemeen en natuurlijk sprak net as de jonges op school in de stad en om dat er een soort van vuilpeuterige ondeugendheid aan die Telle was, zoo als geen-een van Willems kompanjie had, en die, het plicht- en braafheidstuig brekend, een gemeenschap in het laten-gaan en lekker-stout-zijn tusschen hun deed ontstaan.

— Nou, zei Willem, laat de worst nog 'es zien.

— Heerlijk, zei Telle, en kijk 'es hoe groot, en hij smelt in je mond.

— Nou, ik zal drie plakkies geven.

Dadelijk trok Telle, wiens gezichtsvet zich verteederd had, een ernstig gezicht. En, een uitdagend beroep doend op Willems verstand, fluisterde hij hevig: Denk-de-gij dat ik heelenál krankzinnig ben?.... Voor vier zal ik 't geven, maar geen-een minder. En toen, zwijgend, gaf Willem vier plakjes en Telle de worst.

Telle ging gauw weg, boven-op een huppeldrafje de slaapzaal af. Willem, met zijn zakmes, stroopte het velletje een eindje van de worst af en deed een hap, prettig-makkelijk in het weeke vleesch. 't Was heerlijk, want ze kregen hier nooit worst. En hij bewaarde de rest, in het papier.

Toen hij klaar was met het opschrijven van zijn vuile-goed, dat de waschwijven dien middag zouden komen halen, ging hij naar beneden, de worst in de eetzaal bergen, achter in zijn plaatslaatje, voor 'et stelen. Een eindje verder-op, aan een andere tafel, was juist een kleine duitscher bezig boter van een papier in zijn laatjespotje te smeren.

Verhaage was in dien tijd naar professer Jansen gegaan om over het mis-dienen te vragen. Maar Jansen kon er niets aan doen, ze moesten Dirks dienen, zonder verdere verklaring.

Verhaage naar Dirks, een ijsbeer van koude dikte, met een afloggend hoofd en twee onderkinnen, zonder hals, boven den zwaren buik. Verhaage kwam hem vragen van hoe laat, en hij bromde van kwart voor zessen, onder het ochtendgebed.

Zondagochtend, bizonder gewasschen, bizonder gekamd, bizonder gekleed, wachtte Verhaage aan de slaapzaaldeur Willem.

In den nuchteren ochtend-ernst gingen zij samen naar de sakristie in de leêge kerk, Willem, die zwetend van verbeiding was wakker geworden, beverig, en Verhaage hem dingetjes zeggend van hoe of hij doen moest.

In de sakristie, wit, licht, rein, vol van de zuivere kleurige miskleêren in kasten en laden van geel hout, en de kelken en plaatjes, goud, verguld, zilver, in glasdeurige kasten, en de pullen voor den wijn en het water, veertig bij mekaâr, op een hoektafel.

De oude piet stond voor een der banktafels aan de zuider en ooster wanden, hij had zijn kraak-wit, wijd gemouwd, stijf geplooid mishemd al aan over zijn toog, en de filosoof, die de koster van de kerk was, trok het hemd in zware afzwabberingen over het midden-gordel-witte koord, den ouden piet boetseerend en om het groote lijf bukkend en hurkend als een beeldhouwer om zijn beeld. De koster had uit een onderkast wijn gekregen en wat pullen met wijn en water gevuld. De oude piet lipprevelde zijn voorbereidingsgebeden.

De plechtige professer Van Hooyen kleedde zich een eindje verder aan, langzaam lipbiddend en kleêrschikkend met statige gebaren.

De koster hing den ouden piet zijn kasuifel om, groen met goud, om dat de dag gewijd was aan een heiligen martelaar, het heffend en tot boven het grijze hoofd brengend, het mouwloze kasuifel, één breede reep achter het lijf, het kasuifel zakte en het hoofd kwam rijzend door het bovengat.

De oude piet had, steeds voor zich neêr kijkend, zijn kelk klaar gemaakt, het ronde blinkende plaatje met de ronde witte hostie in het indruksel op het

plaatje, het stijve witte doekje op het plaatje, het breed, van-voren tot op de tafel staand, doekje van zwaar dik goed, in de zelfde kleuren als het kasuifel, er over heen, en op dit doekje het ook gelijkkleurig overtrokken kartonnen omslaagje met het kelkdoekje er tusschen.

Klaar, even omziend en Verhaage nader-oogwenkend, fluister-gromde hij hem van wélk altaar. En met een plechtigen zwaai van zijn priesterlijke bediening-beginnen, keerde hij zich om, de kelk aan het voetstuk in de linker hand, de rechter hand vlak uit op de bedekte kelk, het lange eind van het dikke doekje naar voren, zoo dat alleen op-zij het onderste van de kelk zichtbaar was, maar dit ging schuil onder de wijde mouwen aan de vasthoudende handen. Zij traden voort met hun drieën, eerst Verhaage, dan Willem, dan de oude piet. Verhaage had tegen Willem gezegd, dat hij niets moest doen wat híj niet deed en alles nádoen wát hij deed.

Een duistere ochtendkoû hing door de grauw-blauwe oud-gele kerk. Verhaage droeg de kandelaar met korte kaars, Willem de pullen op een metalen schaaltje. De linker koortrap afgegaan, kwamen zij voor een van de vier mat-bruin houten altaartjes, die in 't midden van de zijbeuken aan de muren waren opgesteld.

De mis begon, Willem stond aan den linker hoek, Verhaage aan den rechter hoek van het platte vooruitstekende altaar-voetstuk.

De drie bogen te gelijk het hoofd naar voren, Willem even na de anderen, en, buigend, reikte de oude piet in een breeden armzwaai zijn barret van het hoofd aan Verhaage.

Willem werd vol angst toen de oude piet, tusschen hun tweeën, in een norsch-grommend-gebiedenden toon,

zijn mislatijn begon uit te dreunen. Verhaage alleen zei de andwoorden, Willem keek al-door-maar laag en inkrimpend diep neêr in zijn boekje om dat hij zoo vlak-bij zoo iets heel erg en heel vreemds en heel plechtigs was, dat daar gebeurde en waar hij nu ook bij hoorde.

De oude piet z'n manieren waren zoo barsch, dat Willem een gevoel had als of de oude hem telkens een oorveeg woû geven of iets verpletterends tegen hem zeggen.

Het geloof was niet in Willem, hij kreeg geen aandoeningen van troost of liefde door het bovennatuurlijke dat daar aan 't gebeuren was, hij had alleen de ruischende angst van het donkere nieuwe.

De kerk was stil, hoog en somber van achteren, en wit verlicht aan het hoogaltaar en koor, waar de dof-roode altijd-brandende godslamp als een daar uit den hemel in het wereldlicht gevallen en smeulende ster was.

De kerk was stil, stil-levend van het geruisch der enkele priesters, die vóor de altaren zachtjes bewogen en, tusschen het zuchten hunner kleederen uit, de gebeden zegden, in kort-doffe galmen, zich verstillend naar de hooge gewelven.

Onder de sombere ruimte stond de oude piet, als een beer-mensch, in 't grijs van zijn hoofd en 't groen van zijn lijf, dik, koel, gauw en zonder vervoering, grommend zijn gewoonte-mis achter het achterhoofd uit, en de ernstige duistere jongetjes krielend schuin achter zijn zijden; twee oranje-van-rood-gele kaarsen brandden om de zwarte pit-eindjes hoog boven het zwart-grijze hoofd, waarop zij als glansen van zegening spreidden. De andere kaars, naast het misboek, verlichtte het plompe buffelgezicht, de oogen ontstekend als van inwendig goddelijk vuur, dat onbewust brandde in het oude hoofd.

Van stilte-tijd tot stilte-tijd klapte de brooze deur achter het hoog-altaar, als de professers naar de sakristie kwamen om zich te kleeden voor hun mis.

Maar in-ééns begon een dof sloffen in de gangen, als het gedruisch van een waterkeering de kerk beruischend, achter het hoog-altaar klepte de brooze deur al-door open en dicht voor de misdienaars, en door de kerkdeur van achteren kwamen de jongens, de stilte verlawaayend met hun hoesten en stappen.

De jongens waren binnen en hadden zich schoffelend neêrgeplaatst onder het plechtige schellen van een achter-altaar, de direkteurs-mis begon, boven, in het koor, toen Willem weêr moest schellen na een wenk van Verhaage.

Vier-maal lang achter mekaâr moest hij schellen, met de, dof-bibberende geel-klankjes rondruischende, koperschel, als de oude piet knielde, terwijl Verhaage het kasuifel boven piets kuiten óphield, en, tusschen elk der twee lange geschellen, drie maal met korte opschokjes, als de priester eerst de hostie en dan de kelk boven zich uithield, de hostie, die men dan als tweemaal zag, eens de wezenlijke en eens in de versch geschoren priester-tonsuur boven-aan het achterhoofd van den priester.

Het lichaam en bloed van Christus was nu aanwezig op het altaar. Willem voelde de gewoonte-ontzetting van dit oogenblik van-buiten tot hem komen, en hij boog als gewoonlijk angstig het hoofd met de kin op zijn borst, om dat men nooit wist wat er gebeuren kon, zoo als iemant vóor zich kijkt die bang is voor den bliksem op straat. Maar hij voelde niets van binnen en had, na dit groote even het hoofd weêr heffend, dat zelfde floers van verwondering van al tijd

om zich heen, dat het altaar hetzelfde was en Verhaage hetzelfde met kalm gelaat, en alleen de kaarsvlammengloed op het altaar inniger leek en de kaarsen meer huiverend spatten.

Willem voelde zich knielen met zijn achterkant waar wel iets belachlijks aan zoû zijn en de jongens in de banken achter hem, die keken of konden kijken, met hun verachting voor linksche nieuwelingen.

De direkteur was aan 't evangelie, een kerkboekklets van een professer op een bidplank had alle jongens doen opstaan, toen de mis van den ouden piet uit was, zonder litanie er na om dat hij gauw klaar wilde zijn.

En het te-ruggaan was vreeselijk: Willem voor-op, voor-bij al die staande en kijkende jongens en het trapje op, zoo dat zij hem van alle zijden konden zien. Er was als een damp van verschrikking om hem heen in de groote open leegte van het koor, waaruit zijn oogen trillend naar den rug van den luid-missenden direkteur keken of er geen spot-lachende oogen naar hem toe waren.

Maar met een jank der schrenieren opende de sakristiedeur en na den zegen des priesters, die in de ruimte met opene hand even het teeken des kruises naar hen heen maakte, hadden Verhaage en Willem gedáan.

II. FIGUUR-ZAGEN.

FIGUUR-ZAGEN.

Den nacht van negentien tot twintig November had het zwaar gewaaid van fluweel zwarte luchten, die hoopend dreven boven de gebouwen, verdikkend tot balingen van roetrook en verdunnend tot licht-zwarte sluyers, waardoor-heen men de sterren kon zien blinkpunten.

En 's ochtends in den mistijd daalde de eerste sneeuw.

Op de koude koer, waar de rijen kastanje-boomen hun vermagerde takstaken kaal rilden in den wind, druppelvlokte geluidloos de bui witsel af, tot een bros gaaslaken neergeplet op den grond.

De piskadetten sjokten door de gangen naast de biddende kerk en zagen in den vierkanten binnentuin het sneeuwen, witte kruimels neêr en stil en nat over het gras en de heesters, tegen de gevelen en vensteren.

De lampepiet liep snel groen blauw, een gang van schril kleur aan de witte muren, en trok de lampen naar beneden tot aan zijn hoofd, en vulde ze en knipte ze met hooggeheschen ellebogen en leegten onder de oksels, als iemant die kooivogeltjes verzorgt.

Door de leêge gangen en zalen gingen de piskadetten, de grauwe knechtjes, met lompen om de

rompen, en verkleurd groene petten en vuile gezichten. De deuren der zalen bleven openstaan, en met krullen en spaanders maakten de piskadetten de kachels aan en zij droegen de steenkolenbakken toe, zwart en kuchend van rook en roet. Uit hun smerige gezichten schreeuwden zij gemeene woorden tegen mekaâr in raar plat door de stil ochtende studiezalen.

De kachels ademden eerst grijze rook uit de deurtjes en brandden op, in licht-geele en oranje houtvlammen.

Toen de kachels in de studiezalen en in de kleine eetzaal brandden, sjouwden de piskadetten met emmers over de trappen en over de slaapzalen en namen de vuile schoenen weg.

De mis was uit, en, van boven de rijen, alle jongenshoofden naar links, kijkend in het karree, even langzamer gaand onder het omdraayen der hoofden en smoezelend achter hun handen tot de achtergaanders van of zij wel zágen, het sneeuwde.

En de waterig-zwarterig-wemelende sneeuwtint was in de gangen. De sneeuw dwarrelde neêr in de blikken als bevend van een joeldans van winterpretgezichten.

De meeste jongens hielden van koû en sneeuw, de braven en de ondeugenden, in hun flinkheids-ijdelheid van sterke gestellen. En door de rijen ging het van hoofd tot hoofd in fluisterend vreugd-vertoon: het sneeuwt! het sneeuwt!

Het gerucht kwam tot in de kerk en jongens, die hun beurt nog afwachtten om uit de banken te draayen, hoorden het al, het nieuws van ijsselijk, van hardvochtig plezier: het sneeuwt! het sneeuwt!

Bij de grooten en sterken was 't een wezenlijke pret, de pret van de plagerijen en de gevechten in

de sneeuw, de kleinen en zwakken aapten de pret van de fermen na, als pas-beginnende zwemmers, die zich goed houden op het bassin-trapje.

In de studiezaal flauwde de studie, want de toegebogen hoofden konden niet rustig blijven en wipten op van de handpalmen naar de sneeuw die dwarreldaalde, dwarreldaalde op de koer. Zij was voor al de vensters in witten pluisregen, in schuin-buyen afwaayend, in kolken draayend, dol-wild de boomen omwinterend in zijgenden dans.

Willems buur, die, uit hooghartigheid van langgewende, nog geen woord tegen hem gesproken had en hem altijd treiterde door zijn boeken en kajees tot op Willems lessenaar te leggen, werd vriendelijk van het zoo te zien sneeuwen, fluisterde twee maal, met het hoofd wijzend naar buiten: kijk 't 's sneeuwen. Zijn gezicht was vol van den bewegenden weêrschijn van het sneeuwen, en Willem was blij, dat hij zoo ontstugde.

In de eetzaal beduurde de verhardingspret het ontbijt. Allen waren ontroerd door de sneeuw, die in lange stippel-lijnen achter de vensters neêrviel. Hoog en koelklaar glommen de koppen met den al door er over heen schemerenden sneeuw-weêrschijn, van de voorhoofden tot de halzen. En, in lachen, in praten boven handengewrijf, kwamen de tanden vóor, en in joelende herinneringsgesprekken rolden de kitsige sneeuwvoorvallen van vroeger uit de monden der ouderen over de tafels, onzichtbaar maar levend van opgehitste herinnering: het wasschen, ja, daar moesten alle nieuwelingen aan gelooven, maar ook de ouderen werden gewasschen, zeker, iedereen werd gewasschen, maar niemant moest zich dat áantrekken, och hee,

nee, als 't voorbij was was 't voorbij en kregen de gewasschenen er zelf spats in; verleden jaar was de sneeuw zoo erg geweest en had zij zoo-lang geduurd, dat ze, behalve allerlei poppen en groote klompen, er zelfs een heele vesting van hadden gebouwd, waar de hollanders zich in gelegerd hadden en die door de limburgers was ingenomen.

Nú nog scheldde een schreeuwtwist daarover los tusschen een limburger van troisième latine en een hollander van de quatrième hollandais. De hollander hield vol dat door een verraderlijke streek alleen de vesting ingenomen had kunnen worden, de limburger noemde de hollanders stom, die zich door een zoo eenvoudige krijgslist hadden laten verschalken.

Zoo riepen zij tot elkâar van tafel tot tafel in heftigen ernst, en allebei, gedurende de woorden van den ander, de trillende oogleden neêr naar hun brood, met trillende handen het snijdend.

Andere stemmen kwamen op bij de hunne, wrok-lachende van naast broodkauwsels, die zij, om vrij te schreeuwen, zoo lang op zij in hun monden hadden geduwd. De lachen waren weg, een gloeying van hatende belangstelling huiverbleekte door de koppen en deed de oogen schelen, boven de krimpende kelen die geen brood meer wilden. Er werden groote golven koffie door kelen gescheut.

Plots rikketikte het van heftig mesheftgehamer op de tafel van een zwaren bruine van troisième hollandais, aan een ander tafeleind, waar alles nog stil was geweest.

— 't Is verdomme allemaal de schuld geweest van die éene lammeling, die dáar zit, — en hij wees met zijn mes en zijn neus naar een magere met fel gehouwen hoofd van quatrième hollandais, — als die verdommeling toen niet bij ons was gekomme met z'n gemeene leugen van met óns meê te wille doen, dan

hadden jullie op jullie verdommenis gehad, zoo vervloekt waar als ik hier zit.

De magere, die gezwegen had, de oogleden half toe, stond op van zijn plaats, de kin vooruit, de tanden op mekaâr achter dichte lippen, stapte tot naast zijn aanvaller, die op een hoek zat:

— Zeg nog eens: lammeling, zei hij zacht.

De ander, hem in een blik genomen hebbend van het haar tot de teenen, riep tartend, zijn blikken in de oogen van den magere:

— Vervloekte lammeling, lik me gat!

De magere kletste zijn knokkel-geribde vuist tegen den mond van den bruine.

— Das voor je smerige bek, zei hij, de tanden steeds op mekaâr.

Een bloedsliertje kwijlde uit den mondhoek over de kin van den bruine.

Voor het wachten van den magere steigerde de bruine op, in een drift loeyend onder zijn verhemelte, in de linker vuist zijn tafelmes met het lemmet naar onderen.

Maar de groote Zeeuw, die dicht bij hem zat, in een breeden ruk vóor twee anderen heen tastend, die schuin-af kromden, greep de meshand en kneep er zoo erg in, dat de bruine het mes los liet in denzelfden wemelenden tijd dat hij met de rechter hand zijn glas vol warme koffie tegen het gezicht van den magere gooide.

Toen grepen zij elkaâr aan, de handen van den bruine aan de schouders van den magere, hem áfhoudend en te gelijk zijn schenen blauw schoppend, met dadelijk weêr opvlakkende butsen in de broekspijpen.

De magere schokte de armen naar voren om tegen de borst van den bruine te pompen, en schopte met zijn voeten de telkens áankomende schoenen van den ander stomp.

Met een heftigen ruk van den heelen romp naar achteren maakte hij eindelijk zijn schouders los en greep dadelijk met zijn handen in het linker oor en in het haar van den bruine, en de bruine gaf hem een maagstomp, die hem reutelend deed hikken, sloeg daarna zijn heele lichaam tegen den magere aan, zijn handen om zijn rug, en smeet-schokte, met horten aan den tafelkant en op de bank, den magere en zich zelf tegen den grond, den magere onder, die hem in zijn arm beet en in zijn gezicht spoog.

De wijze en brave jongens waren blijven zitten, schouderoptrekkende onverschilligheid voorwendend, een zachte zwarte van rhetorica en een blonde van deuxième hollandais wendden zelfs voor niets van de heele vechtpartij te merken, glimlachend bedaard scherpzinnige gesprekken houdend uit stille monden, als verstandige volwassenen.

Maar de meeste waren opgestaan en tot een dikken rondgroep om de vechtenden gegaan, de kleineren voor-op met fonkelende oogen en bijt-graâge monden, aanhitsend in roepen van: toe, slaat er op, pak 'em bij z'n keel, de grooteren kijkend in veel vermaak, lachend en de handen op den rug en samen in korte lipwoorden de overwinnings-kansen berekenend. Een bank was omgevallen, een andere schuin gegaan, en de tafel lag vol geplaste koffie.

De prefekt kwam binnen, fel en kalm, een geërgerde flatteur was hem gaan waarschuwen.

— Allons, staat op, zeide hij naar den bruine en den magere neêr, die hem gemerkt hadden. Maar, in woede, luisterden zij niet, en snoerden vaster aaneen, het lichaam van den een als binnen gedrongen in het lichaam van den ander.

De prefekt boog den romp naar onderen en trok, met kalmen vasten linker arm, den bruine naar boven op.

Toen de magere ook óp was, ging hij tusschen hen

staan, hij bedaard, met gladde kleêren, het zwarte gezach, de lachloze politie, de bruine met een gescheurd halfhempje rafelend om den hals, de magere met een knoop van zijn jas, allebei hijgend, zwetend, verfonfaaid, nog woede-neuswiekend, en de prefekt hen bekijkend schreef hun namen op zijn straflijstje in zijn zakboekje, om ze al áanstonds te beschamen.

De prefekt keerde zijn rug, lichtte zijn hielen naar de deur, de twee bevende vechters grepen weêr naar elkaâr van romp tot romp, en de worsteling zette aan, de magere krabde in het gezicht van den bruine, de bruine kneusde met een haktrap de lies van den magere, die achterover viel, zijn hoofd tegen de hielen van den prefekt, die juist weer de borst toe draaide. De prefekt maakte zich driftig, in een heftig lippengetjilp:

— Kramer, aan het venster den heelen dag, riep hij tegen den bruine, en zijn linker arm wees, als een wegwijzer, gebiedend naar de deuropening.

De bruine, een krullekop met haviksneus, verzette zich. 't Was de andere, die weer was begonnen, zeide hij.

— Naar het venster! schreeuwde de prefekt, wiens zwakke stem rauwig klonk.

Maar de bruine, de oogen neêr, bleek, schudde neen met het hoofd, van den vensterkant naar den muurkant, en een huiverende ernst ging door al de jongenshoofden.

— Ge gaat niet, 't is goed, zei de prefekt en rugde weg van zwart voorspellende schoudering, en de magere achter hem.

En dadelijk lage en hooge jongens in een dringend standje om den bruine. Al de haarhoofden om zijn hoofd, zwarte en blonde, bruine, heele blonde en rooye, vol angstigen ernst. Een van de verstandigen, die aan de tafel over iets anders was blijven zitten praten, oud, sluik-zwart en goedaardig, kwam aan,

duwde de kleinen op-zij, pakte vaderlijk den bruine op zijn voor-arm.

— Zeg, Kramer, luister 'es, je bent opgewonden, je heb als een krankzinnige gedaan, luister na me raad, ga gauw den prefekt achter-na, zeg, dat je aan het venster gaat staan, of 'et is verdomd, je wordt morge gesjast.

— Dat kan-me niet dondere, zei Kramer, en ging fluitend weg.

Toen Willem in de gangen kwam, stootte zich een verwondering van zwarte beweging in hem, want ze liepen rond om het sneeuwende karree heen, en het koerportaal was donker, de deur dicht, de koer gesloten, door het raampje boven de deur zag hij een vierkant van fluimende vlokken.

Zij liepen en geen lachen in de drommen spleten de monden open en plooiden de huiden. In een naar het midden aanbuigenden ernst spraken de koppen der rijen het hevige ochtendgeval, de minst geächten der kompanjiën, die aan de kanten liepen, bogen zich vóor hun buren heen om goed te hooren wat in 't midden der rij gezegd werd, en, goedig en onoplettend te ver buigend, eindelijk heelemaal voor hun buur heen loopend, moesten zij op-zij geduwd worden in een ongeduld van den buur en tot hun plaats terug geschoven. Telkens draaide er een uit de eetzalen de gangen in, wachtte de zijnen, ging loopen:

— Weet je 't al, van Kramer?

In de groote eetzaal was ook het gerucht gekomen en praatte voort van hoofd tot hoofd boven het netjes en lekker eten-behandelen der achterblijvers.

Achter de glazen, waarlangs de gangloopers schoven, kriebelde veel en breed de sneeuw neêr in het

groote vierkant, een zwarterige koû in het verduisterde gangenwit schijnend, sneeuw-schaduwend over de witte muren en de jongens als in een onzichtbaar verdunde sneeuw hullend. Kramer zelf liep meê in zijn kompanjie, die stilletjes het geval besprak onder slim turende voorhoofden. Van voren keken ze naar hem om, van achteren bekeken ze zijn rug, en hij was ongewoon in hun oogen, met een belangrijkheid in zijn jas en broekspijpen. Een kleine, al-oude jongen, kwaadsappig vetjes onder zijn viezig krulhaar, die liep met dien heelen-witte met als melk-haar, had juist den prefekt door het lage dubbele deurtje het groote voorportaal zien ingaan, naar den direkteur. En met zijn kompanjie bleef hij wachten aan den gangenhoek bij de kerk, tot Kramer en de zijnen voorbij kwamen. Toen schoven zij dadelijk tusschen den stoet, juist achter Kramer, en bleven daar zonder veel te zeggen een tijdje loopen. Toen, besloten hebbend, pakte hij Kramer aan den rechter elleboog, en, om zijn gewichtige oogen heen naar op-zij wenkend met het hoofd, nam hij hem appart, met hem staan blijvend aan de muur. De voorbijgangers bekeken hevig hun spreken. Maar Kramer, toen hij gehoord had van den prefekt, lachte met een schreeuw, sloeg den nieuwsaanbrenger op zijn schouder, en brutaalde: malle bliksem, wat kan mijn dat schelen!

Toen bielebangde de klok en de klas ging aan.

Als het vreeselijk erg slecht nat weêr was zoo als dien middag, was 't vrije studie in de studiezalen, knikkeren in hoeken van de gangen, bieljarten in de bieljartzaal, dammen, schaken en figuurzagen in de speelzaal en in de kleine eetzaal.

Willem z'n vier vrinden en hij, gingen aan den hoek van een der lange smalle tafels zitten. Kop-en-Kont

had een prachtige figuurzaag, hij bewaarde de verschillende getande zaag-stangetjes, die er bij hoorden, in een mooi doosje, Bloemen had ook een zaag. De patronen, bruine figuren op wit papier, waren op rose-bruin teeder-week hout geplakt en de zagen doorkliefden het hout langs de bruine lijnen.

Willem vond 't eerst kinderachtig, in zachte woorden aan Saalwijn, die niet zaagde, z'n oor, want hij vond dat 't veel had van zijn speelgoed van vroeger, daar hij nu al lang te groot voor was, maar naderhand vond hij het toch aardig voor de anderen, maar vervelend voor zich zelf.

Jules en Bloemen zaagden, het houtvlakje afstekend van de tafel, hun linker hand er vlak over uit om het roerloos te houden, zagend, met de rechter hand om het zaag-handvatsel, onder de tafel, stilletjes netjes, ernstig en voorzichtig zagend, op-en-neer het weeke hout doorklievend, met een bezig neêrgetuur het zaagje langs de patronen-lijnen volgend, sprakeloos.

Saalwijn, die al meer van de wereld had gezien, zeide, dat zij daar nu net zaten als in een koffiehuis, behalve de borreltjes. Borreltjes waren verboden, je mocht niet eens, volstrekt niet, konjak of zoo op je kamertje hebben. Saalwijn had zijn opvouwbaar dambord voor den dag gehaald en hij praatte met de armen kruiselings er over heen, naast het dichte doosje. Willem was zenuwachtig, in een afwachting. Hij kón niet goed dammen, hij dórst ook niet te dammen. Want hij zag al bij andere dammers, dat vreemde jongens, op hun ellebogen, naar het dammen kwamen kijken, en dát kon hij volstrekt niet velen. Als, thuis, Ina maar keek, als-i met Anton zat te dammen, deed hij al zetten, die niet gingen en zag hij niets meer. En daar kwám 't nu ook, zoo als hij gedacht had, Saalwijn zei de woorden tegen Willems gezicht met zijn lauwen etensadem: willen wij nou 'es 'n partijtje dammen?

Willem, bij Saalwijns gezichtskeering naar hem en het eerste woord, wist 't en verstond de rest geen-eens.

— Nee, zei hij achter den rug van zijn rechter hand, die hij tegen zijn mond hield, ik kan 'et niet.

— Ja wel, zei Saalwijn, je kan 'et wél, je heb 'et laatst op de promenaad nog gezeid, dat je 't thuis ook wel deê.

— 't Is niet waar, zei Willem.

— 't Is wél waar, zei Saalwijn, nou Verhaage, is 't nou niet zoo, heeft-ie niet gezeid, dat-ie thuis ook wel damde?

— Ja, Willempie, zei Verhaage, je heb 'et gezeid, nou mot je 't ook doen. Kom, ik zal 't wel vast opzetten.

Verhaage legde het dambord open, keerde het doosje om, trok de deksel er onder uit, en schoof met zijn wijsvingertop de schijven op hun plaats. Kom, beginnen jullie nou maar, zei Verhaage, ik zal kijken of jullie niet valsch doen.

— Nee, zei Willem verlegen, ik kan 'et niet, heusch niet.

Toen sprak even niemant 'n woord, maar Kop-en-Kont deed zijn ragebol-hoofd naar de hoogte:

— Wees toch niet zoo kinderachtig, zei hij tegen Willem, en als je dammen kan, dam dan.

Willem deed een zet van op-zij, kriegel en bedroefd.

— Nee, kom d'r maar heelemaal vóor zitten, zei Verhaage, en Willem schoof beverig half op Verhaage z'n warme plaats, maar niet heelemaal, want dat woû hij niet.

Zij speelden nu eenigen tijd, maar Saalwijn, die goed dammen kon, verschalkte Willem telkens en sloeg zijn schijven weg bij twee en drie te gelijk. Willem voelde een woede in zijn mond, keek niemant meer aan, met starend-heete oogen in zijn bleek gezicht, met koude vervuiste handen aan het damspel. Zij

speelden dóor, Saalwijn zich telkens lang bedenkend, blazend in zijn losse vuist voor zijn mond, zijn berekeningen neêroogend, grapjes makend en van gefopt roepend als Willem weêr een stommen zet deed, Willem telkens dadelijk spelend als Saalwijn gedaan had, in een gemengde woede van snelle berekeningbluffery en van onverschilligheids-voorwending in de zekerheid van te zullen verliezen. Eindelijk deed Willem een zet die niet mocht. Saalwijn schoof de schijf terug met een midden-vinger.

— Dat mag niet, zei hij.

— O, mag dat niet? zei Willem, en nu schoof hij er een voor-uit, die Saalwijn klakkeloos kon slaan.

— Die kan ik slaan, weet-je dat? zei Saalwijn.

— Ja wel, ik weet 'et, zei Willem, van woede voorwendend daar zijn bedoelingen meê te hebben. Zoo deed hij nog een paar maal. Telkens moedwillig door Saalwijn zijn schijven latende slaan.

— Ja zeg, zei Saalwijn, die eindelijk merkte, en, het plezier kwijt, er uit kwam en met zijn oogen knipte, als 't je niet schelen kan en je wilt verliezen, dan is 't maar beter dat wij niet spelen.

— Ja, dat vin-ik ook, ik heb een beetje hoofdpijn, zei Willem, ik ga wat rondloopen.

En, boven het zwijgende verwrevelen van de vier, stond hij op, zette zijn beenen een voor een over de bank, stopte zijn kouwe handen in zijn broekzakken en ging, sissend tusschen zijn tanden, weg.

Hij ging nu, zonder verder naar zijn kompanjie om te kijken, langs de tafels drentelen, en Saalwijn begon met Verhaage een versche partij.

Willem ging eerst bij de tafel staan, waar de groote kompanjie zoo netjes gekleede hollanders zat, want aan den anderen kant schoof langzaam de prefekt, rondkijkend en op de jongenshanden, en in-eens, steeds

op zijn diplomatische manier een anderen kant uitkijkend, braven zagers raden zeggend, met groote aanwijzingen van den linker-hand-voorvinger.

De hollanders deden niets, geen-een spel of zoo, maar zij spraken luid in fel waayende wereldsche lachgesprekken, zachtjes tegen naasten, hard tegen óverburen, en telkens Adèle zeggend, Adèle, waarmeê zij een statigen Schiedammer vriendlijk plaagden, die luisterde, wat of twee tegenover hem mekaâr achter hun handen toesmoesden en dan kalm-lachend naar hen toe zei: dat lieg je, dát heb ik niet verteld. Soms hoorde hij niet wat zij zeiden en luisterde met zijn borst tegen de tafel, het hoofd zooveel mogelijk naar voren, de oogen knippend naar de tafel, zonder naar de sprekers te kijken. Dan kwam hij weêr met zijn hoofd naar de hoogte, van-binnen erg plezierig, dat ze 't zoo over hém hadden, en zei half en half ernstig, met een vermanend glimlachen: zeg 'es, as jullie me belasteren wil, spreek dan ten-minste hard-op.

Twee van de kompanjie bemoeiden zich niet met de anderen, maar zaten in 't midden van hun vrienden, zoo dat jongens van vreemde kompanjiën hen niet zien konden, met hun handen onder den tafelrand te morrelen, telkens schuwschuin kijkend of de prefekt niet keek. Zij zaten tegenover waar Willem stond, en hij wist niet wat zij deden en ging, toen niemand keek, op zijn teenen staan om over de groote schouders, waar achter hij stond, heen, te zien wat die twee daar toch uitvoerden. Hij zag juist, dat zij met kaarten morrelden en dus een soort van kaartspel schenen te doen, toen een van hen hem zag kijken en barschte: Kijk voor je, jongentje, en loop door. En al de hoofden van de kompanjie keken naar hem toe.

— Wat is dat voor een klein uilskuiken, riep er een van d' overkant.

— Hoe hiet je, ventje? vroeg een ander, ben-jij piet-bijt-in-de-knie?

— Dat gaat je niet ân, zei Willem laag.

— Nou, als ons dat niet ângaat, loop dan maar gauw stilletjes door, zei de zwaargeschouderde, die vlak vóor Willem zat en zich half hàd omgedraaid, zoo dat zijn groote hoofd met het al-oude leêrige vel vlak bij Willems gezicht was, en al zijn recht-op staande blonde haren wiebelden.

— Nee, zei Willem, as ik wil, dan mag ik hier gerust blijven staan. As je me wat doet, dan ga ik naar de prefekt.

— Nou, en as je hier blijft staan, dan krijg je oorvijgen, zeg dat dan ook maar aan de prefekt, zei de blonde, die zich met-een omkeerde, om dat de anderen toch al niet meer keken maar weêr aan hun lacherijen waren.

— Dan krijg je oorvijgen te-rug, zei Willem tegen het achterhoofd boven den hals met een puistje, want Willem had spijt zoo dadelijk van den prefekt gesproken te hebben.

De blonde draaide zijn hoofd weêr half om en lachte met vuile tanden, vragend: Zoo, krijg ik dan oorvijgen van je te-rug, kleine mug?

— Nee, niet van mijn, zie Willem, maar van Bloemen of van Kop-en-Kont.

— Och, beste vreendje, zei de blonde, je bent gek, je weet niet wat je zeidt, jouw kompanjie, dat is een verzameling van beroerlingen, die nergens anders te recht konne en die dàarom maar met mekaâr zijn gaan loopen. Je neef, dat is een flatteur van den direkteur en die al dikwijls op z'n kop zoû hebbe gehad, as-i zich niet zoo heel stil hield, en Bloemen, Verhaage en Saalwijn, dat zijn lamlendige stinkerts, die nog geen hand zouwe durve uitsteken. En àls ze wat deeën, dan kregen ze, van éen van ons, alle drie te gelijk op hun kop, zeg hun dat maar, kompliment van mijn, Kees Verduin, hoor.

— Nou, enfin, zei Willem, om tot een opperst besluit te komen, as je mijn wat doet, dan ga ik dadelijk naar den direkteur, je mag t'r dan van denken wat je wil.

Willem liep nu voort, langzaam en als onverschillig, door de zaal hier en door de meer vierkante kleine speelzaal daarnaast.

Het was als een volle werkplaats van fijn kastemakerswerk. Met grooten ijver zaten ernette jongens te zagen, die in knorrigheid hun ruime plaats op tafel handhaafden, anderen zaagden eenvoudig plankjes, die zij aan mekaâr lijmden tot een klein rekje, voor in hun lessenaar. Dat waren de huiselijken, als kitteloorige oude jufvrouwen, die een huisje van hun slaapkamertje maakten van leuterige ordentelijkheid, die een kamertje, een uitgebreid kastje, van hun lessenaar maakten, de eene soort boeken in omslagen van prettige glansende velletjes links en staande, de andere soort in andere velletjes rechts en op een stapeltje, hun doosjes pennen, hun potlooden, hun gommelastiek, hun inktkoker en fleschjes inkt op de zelf-gemaakte plankjes met het inktlapje, hun liniaal van voren, hun teekengerei meer naar achteren, de penseeltjes in een appart kokertje, een kartonnen taschje tegen het lessenaar-wandje geplakt met hun brieven er in.

Eén zat er met de dekalkomanie te liefhebberijen, op witte vellen papier de schilderijtjes afdrukkend.

Jongens knielden op de banken, hun kin op hun handpalm, die op den voor-arm op tafel stond, hun pink in hun mond.

Tien deden er een gezelschapsspel, waarbij een van hen telkens even weg moest gaan en aan een ander stuk tafel ging staan kijken, tot de anderen met het raadsel klaar waren, dat hij moest oplossen.

Een jongen, die alleen zat te zagen langs fijne lijntjes, iets dat naderhand tot een pendule in mekaâr

gezet zoû kunnen worden, zei, uit wreveligheid van aard, tegen Willem, toen hij bleef kijken: och, loop toch door, malle; een andere, met een meisjesachtig treiter-gezicht, droomerig rond en zacht, gaf Willem een duw om dat hij hem in den weg stond.

En, langzaam door zijn hoofd, begon Willem zich los en alleen te voelen.

De jongens zaten op de banken aan de tafels, ieder met zijn bezigheid, ieder met zijn vrinden, de achterhoofden naar hem toe. Geen oog, dat naar hem keek uit een hoofd, geen oog, geen-een, met een vriendschap, met een opletting voor hem er in. Soms hief er een den romp en het hoofd op, moe van het gebogen-zitten, om zijn zaagplankje goed te leggen, en keek dan met-een, groot adem-halend door den neus, gedachteloos schuin, in een hoofd-keer, langs de ruggen van zijn buren de zaal door. De blik kwam tegen Willem, een even koud kijkend tegen hem, en dan weêr naast hem, verder in de zaal, als had hij hem niet gezien.

Willem voelde zich alleen, en een zwaar drukkend gevoel in hem, iets onmiddellijk smartelijks, dat telkens te-rug kwam als hij aan iets anders had gedacht, eerst dof en vaag, maar dan duidelijk als zijnde de onaangenaamheid met het dammen met zijn kompanjie. Jules was vreemd, Bloemen, Saalwijn, Verhaage waren vreemd, hij was nog lang niet ingeleefd, al tijd nog versch gebroken van de thuis-stadsche kindsheid.

Hij ging de speelzaal uit in het gesloten koerportaal, achter hem hoorde hij het knagende, krabbelende, dingetjes verzettende, stil sprekende leven der zagers, vóor hem zag hij de open filosofenzaal, waar er een paar, boven op de lessenaars, met boeken zaten, en één op den katheder. Niemant die naar hem keek.

Hij ging door de leêge gangen naar de studiezaal.

Twee jongens zaten op een der eerste banken, de een hield zijn arm om de schouders van den ander, maar trok den arm te-rug toen Willem binnen kwam en ze allebei naar hem op keken. Hij ging hen voorbij en zag dat de eene, die den arm om zijn hals had gehad, bezig was zeldzame vreemde postzegels in een postzegelalbum te plakken.

Willem ging achter zijn lessenaar zitten. Heel achter in de studiezaal zat een jongen een brief of zoo te schrijven, die niet-eens op keek, ernstig en onbekend. Willem zette zijn ellebogen op tafel en deed zijn rechter duim in zijn mond. Zijn blikken liet hij met een hoek van den leêgen katheder spelen, tot zijn oogen van achter-af warm en vochtig werden. Hij liet een krakend poepje, verzitte dadelijk daarna om te maken dat het net was of de bank gekraakt had, kijkend naar de jongens van voren, of die niets gemerkt hadden; maar zij bleven met roerloze ruggen; toen keek hij, de appels heel in de ooghoekjes, schuin langs zijn oogkasten naar achteren, maar die jongen keek ook niet op. Toen, peuterend met zijn leden van onbezige verveling, deed hij zijn duim uit zijn mond en hield hem tegen het licht om hem te zien rooken en dat aardig te vinden, zoo als hij een anderen jongen had zien doen.

Toen deed hij zijn lessenaar open, kreeg er niets uit, deed hem weêr dicht, haalde een brief van zijn moeder uit den binnenzak van zijn kiel, haalde hem uit de envelop, maakte er de middenvouw uit door hem naar boven bol te deuken, begon te herlezen. Het was de eerste brief, dien hij gekregen had, hij had na dezen wel andere gekregen, maar dit was de liefste gebleven.

„Lieve Willem, het is nu voor ons allen, maar bizonder voor mij, zoo vreemd in huis, nu mijn kleine Willem er niet meer is.... Ja, jongen-lief, als ik nu

zoo tegen half vijf 's middags op de voorkamer zit, dan denk ik tusschenbeide plotseling: hee, zou Willem nog niet uit school komen, het is toch al laat genoeg. Maar dan herinner ik me natuurlijk dadelijk, dat je er niet meer bent en dat je dus niet meer op de kanapee zal kunnen klimmen om me een zoen te geven.... Maar hoû maar goede moed, hoor, mijn jongen, met de vakantie zien wij elkaar weer en de tijd zal gauwer omgaan dan je denkt...."

Als Willems oogen aan 't begin en aan 't einde van een briefregel waren, werd hij, zonder te zien, een rare waseming van de zaalkleuren aan zijn hoofd gewaar, hij voelde zijn hoofd gloeyen, alleen, in een vijandelijke ruimte. Het zwol achter in zijn neus en snikte in zijn oogen los in een kort piepgekreun zonder tranen. Dadelijk keek Willem weêr of de jongens niet keken, recht naar voren, schuin naar achteren. Hij moest poepen, stopte den brief in zijn zak en ging gauw de studiezaal uit.

Door den eersten openstaanden deur en den tweeden klepdeur, kwam hij op het kleine open binnenplaatsje, waar de mattessen waren, voor 's avonds en voor over-dag bij slecht-weer. Het sneeuwde er smal tusschen de hooge muren. In vunzige plassen was de sneeuw over den straatgrond uitgekwijld, één klam vocht met de pieslucht rondwasemend. Achter een van de chocola-bruine deuren der groote mattessen, ging Willem zijn verdriet-benauwing verschuilen. Vóórover-zittend met bloote billen, met het donkere deurvlak vóor hem óp, huiverde zijn heele lijf langzaamaan, en vielen veel lauwe tranen uit zijn oogen recht op den grond.

III. DE SNEEUW. WASSCHEN.

DE SNEEUW. WASSCHEN.

Tien dagen later had het zwaar wit gesneeuwd een heelen dag en een heelen nacht en na het dinee stond de koerdeur wijd open, en in een wind-lawaai om de geraamten der kastanjeboomen lag de koer ongekreukeld dik wit, goudig glansend blauw wit onder een lucht van bleek winterblauw, vergrijzend in het verschiet.

De grooten liepen met gauwe recht-stappen, de kleintjes in gekromden huppelgalop, zich tusschen de lijven der grooten heen dringend, naar de koer, den frisschen koudheidsglans over alle gezichten, de oogen tintelend van sneeuwlust. Alleen de filosofen en de oudsten van rhetorica bleven in drenteltred en bedaard gepraat over andere gewichtiger dingen. Twee flinke kleintjes renden allen vooruit, het hoofd naar achteren, met felle voetzool-oogingen voor de gezichten der volgers.

Buiten, vlak-bij de stoep, gooiden zij zich naast mekaâr in de ongekreukte sneeuw, en met witte beenen, rompen, armen en haren, rolden zij na mekaâr toe, met hun handen losse sneeuw in mekaârs gezichten strooyend. Toen gingen zij weêr naast mekaâr liggen en schoven sneeuw om zich heen en stopten hun kuiten er onder, de ander telkens nadoend waar de een niet bang voor was geweest.

In luid juich-geschreeuw kwam nu de donkere troepenstoet, onder de gezichten vaal bij de sneeuw, het terras over en de treden af, met luide korte sprekingen van hoofd tot hoofd, de verlangende blikken vol van sneeuw, de koude handen in mekaâr wrijvende en heen kijkend hoe wit of de koer nu zag.

Na net gedaan te hebben als of zij nu dadelijk allemaal met de sneeuw gingen bezig zijn, gingen nu toch de meesten rustig recht-uit op het breede pad aan en liepen recht-uit en links-omkeer als of alles 't zelfde was als gisteren.

Voor de geweldige vechtspelen der grooten lag de sneeuw nog niet hoog genoeg. Maar de kleintjes begonnen. Het gangen-wit was bij de sneeuw smoezelig donker geworden en al de jongenslijven waren innig koel donker op de glimmende sneeuw, glad en effen in een wasem van wit-glans. De kleinen stoeiden over de vlakten, lachend met brokken koû in hun monden, mekaâr beentje-lichtend en inzeepend met sneeuw, en de gewasschenen sneeuw van zich afschuddend met rillerige lachen-willende gezichten. In den licht-blauwen dag klonken de stemmen helderder en als koperen windklanken.

Maar in-eens kwamen langzaam, de hoofden gebogen om te doen wat zij afgesproken hadden, de groote kompanjie hollanders van het pad af en bleven rondkijkend staan praten in 't midden van de koer bij den stoep.

De lange statige Olmers uit Schiedam stond er met zijn lankwerpig goed vleesch-gevuld damesgezicht en mollige lippen, de breede Meyer uit Amsterdam, een van de sterksten, met zijn kleine bruine oogjes en mokkerig-vooruitstekenden bovenlip, de heftig-schonkige Mangelman en zijn neef, uit Schiedam, de kleine Tessels uit Breda, bijgenaamd het beest, met groote

spiegelbruine oogen, scheiding op-zij, het zwart-bruine haar met een wrong op het voorhoofd, de eenige van de kompanjie die geen jas maar een kiel droeg, daar hij de ceintuur al tijd van wech liet om hem meer op een jas of buis te doen lijken, en die zóo'n dikken kinnebak had, dat 't net was of-i z'n tong daar al tijd in hield, vóor de óndertanden.

Een andere kleine kompanjie was achter hen aan gekomen en bij hen gaan staan: Kramer, die bijna gesjast was met die historie met den prefekt, maar er met een groot-kompareat was afgekomen, Willemsen uit Rotterdam, porselein blond en blauw, Stelhuis, ook uit Rotterdam, een brutale deugniet, die al tijd bij alle schandalen was betrokken, en Brik, een fijn blond ventje, de sterkste van hun vieren, net een pop, met rimpelige en als toegeknepen oogjes.

Nog anderen waren er bij en met zijn twaalven stonden zij te beraadslagen, erg volwassen, erg thuis, hun handen in hun broekzakken, wat niet mocht voor de zedelijkheid.

En de anderen liepen, bij koude hevig-donkere fel gekleurde vijftigen, rond, van de mattessen naar de schommels over het rechter pad, van de schommels naar de mattessen over het linker, al tijd op de zelfde manier, sinds het gesticht bestond, nooit over het rechter pad van de schommels naar de mattessen gaande.

Haas, een jongen van cinquième hollandais, uit Alkmaar, getreiterde van lief-familie-zoonigheid en zelf daarom treiteraar van kleineren, kwam het terras over, den stoep, liep naar de handen der vergaderden. Stelhuis en Brik, zijn oudste plagers, pakten hem beet, brachten hem in 't midden van het troepje, lieten hem los, hun armen vlak-bij zijn lijf houdend, en toen ging hij vanzelf liggen, zoo gauw mogelijk, om de sneeuw

niet in zijn gezicht gegooid te krijgen, eerst op zijn knieën vallend, toen zijn bovenlijf ook neêrgooyend voor-uit, de rechter-arm, met een scherpen hoek aan den elleboog gekromd, voor zijn gezicht, onbewegelijk voor-over-liggend. Stelhuis gaf hem een slag voor zijn gat, maar de anderen kwamen er tegen óp, dat mocht niet, dát was valsch, het was hier alleen om wasschen te doen.

Stelhuis andwoordde niet, maar hij en Olmers en Meyer zaten nu op hun hurken om Haas heen of stonden voor-over-gebogen naast hem, hem begravend onder de sneeuw, die zij bij volle handingen op hem neêr laadden. De anderen, om heen staand, hielpen meê, door de sneeuw met voetpatsen zóo op te schoppen, dat zij op het lijf van Haas neêr stoof-brokkelde. Eindelijk zag men niets meer van Haas dan een stuk broekspijp aan de kuit, tóen was er niets meer dan een hoop sneeuw.

— Kan-je nog adem halen? zei Kramer naar onder de sneeuw.

Geen andwoord, de witte verhooging bleef roerloos. Toen maakten ze een opening zoo-wat boven het achterhoofd, deden de sneeuw om het hoofd heen weg, de gezichten begonnen ernstig-opmerkzaam te kijken.

— Haas! riepen ze, Haas, sta nou maar op. Maar Haas bleef liggen. Nu schoven ze, met gauwe arm-slingering, de sneeuw van den rug weg, Olmers pakte een van Haas' armen en schudde er aan. De prefekt, die van het terras een schuin oogje hield, kwam toe, zei iets ernstigs hoog boven de balustrade. Maar plots rukte Haas op, zijn armen beladend met een klont sneeuw, en smakte die hoog in Olmers' snoet, hem te-gelijk een oogstomp gevend, al de sneeuw in de rondte in wit-poeyering van zijn lijf vallend: dáar, nou beê-jij nóg verneukt, zei Haas zachtjes en lachend, en

hij rende heen van de groep in stilte, en Olmers met zijn linker hand aan zijn oog.

Olmers knipte wat met zijn oog, dat rooyerig traande, maar hij schudde naar den vragenden prefekt van dat het niets was. De prefekt zag dadelijk daarna iets ongepermiteerds aan den anderen kant van de koer, hij ging gauw den stoep af en met groote stappen en een verstrakking van zijn japon bij iederen stap over de sneeuw, het gezicht naar-voren snuffelend, roepend naar de verte, dat dat daar niet móćht.

Maar de joelende sneeuwlust verergerde in de jongens. Om nu voort te gaan zoo als zij zoo heerlijk bezig waren en geen niet bij hen hoorenden jongen zoo dadelijk bij de hand hebbend, tastte Meyer nu Kramer aan, had hem gauw onder de knie en waschte hem geducht, Kramer spartelde tegen en smeet al-door sneeuw te-rug in Meyers' gezicht, allebeî lachend, maar Stelhuis en Brik vielen aan Meyer, haalden hem achter-over, bedolven hem onder sneeuw.

Willemsen worstelde Tessels neêr en Olmers ging met Mangelman aan den gang, ieder moest zijn bad hebben, wat duivel! en al-gauw stond er geen-een van de groote lijven meer vol-uit, maar stonden de wit-bepoetelde borstingen op de boven-beenen over den grond, de haren nat en verwilderd, en lagen de anderen nog door de sneeuw te woesten met grinnikende koppen en rondende ruggen.

De sneeuw lekte in stralen van de kaken in de halsboorden over de warme kelen, de oogharen staken samen in bundeltjes voor-uit, stijf-vochtig, tranen van gesmolten sneeuw lekten van de oogen, sneeuwzweet druppelgleed van de voorhoofden, de voeten en handen gloeiden na de koûpijn, en de koppen ontgloeiden

tintelend rood, de wangen-rontetjes met kil-bobbelende randjes.

De Zeeuwen waren nu ook aan de sneeuw gegaan, in den hoek bij het nieuwe-gebouw en den schietbaan. Zij waschten elkaâr zonder tegenstribbelen een voor een, flink frisch in de gewoonte, die nu eenmaal heerlijk gehandhaafd moest worden.

De baas waschte met de anderen eerst elk van zijn vrinden, toen tijgden zij samen den baas aan, maar het lachen van den baas in zijn kleine hoofd op zijn dikken hals verernstigde en hij, in 't midden dik-staand, weerde hen af met zware arm-zwaayen.

Van Drechten, met de groote nu roode puntneus en het paarsche wollen vest, sprong op den baas zijn rug, zijn armen over den baas zijn schouders, zijn handen samen gevuist onder den baas zijn kin, en hij wilde hem achter-over trekken, maar de baas joepte met een bukruk zijn rug op en Van Drechten zwiepte in de hoogte, over den baas zijn linker schouder heen kantelend, met zijn buik en beenen tegen de hoofden van Reyink en Jutfaas, die den baas zijn armen beet hadden. Maar Van Drechten liet niet los en hing nu van-voren aan den baas, die zijn armen niet kon gebruiken.

Riftink wist raad, hij sloeg zijn armen om den baas zijn knieën en trok die met alle geweld voor-uit en, jawel hoor, de baas donderde om, met de vier anderen over zijn leden. Reyink bleef de beenen vasthouden, Jutfaas en Riftink ieder een arm neêrhouden op den grond, en Van Drechten droeg de sneeuw op den baas, hem langzaam bedekkend met een dikke laag.

Maar toen Reyink een anderen kant uit keek en zijn vasthouden verflauwde, rukte de baas zijn arm los, dien Reyink tegen zijn kinnebak kreeg, zoo dat hij achter-over in de sneeuw plofte met een gevoel in zijn kop of die van zijn romp afging.

Toen de prefekt, na den jongen dien hij een ander had zien afranselen en was gaan verbieden op de andere koervlakte, naar het terras te-rug ging, kreeg hij bijna te gelijk twee sneeuwballen tegen zich aan, een, die rakelings langs zijn achterhoofd kogelde, van een troepje tusschen de boomen bij de beugelbaan, en een van achteren tegen zijn linker schouder van de jongens daar hij van daan kwam. De bal tegen den schouder kwam zoo aan, dat het heele bovenlijf even vooruit schrok.

Hij draaide zich om, maar voor hem uit en op-zij waren de jongens onderling bezig zonder dat er een naar hem keek en bizonder deed. Hij bleef even koud en tartend staan, stapte toen door met de witte moet op den zwarten toog als een vlek van gezaghoon.

Niemant hoefde naar buiten nu er zoo veel sneeuw lag. Willem was met zijn kompanjie in de gangen blijven loopen en allemaal nieuwe kleintjes en ouwe suffers liepen er ook nog. In-eens kwamen er groote Limburgers, die Willem nog nooit gezien had, achter hen aan en vatten Bloemen en Verhaage aan, hardvochtig, onherroepelijk.

— Allo, we weten, niet waar, wat er moet gebeuren. Bloemen schudde zich los, met de armwiebelingen van een geplaagd meisje.

— Och, schei uit, zei hij, late jullie ons met rust. We hebben het recht te loopen waar we willen.

En Verhaage sprak dadelijk van den prefekt. Maar zij waren juist bij het koerportaal, en een van de Limburgers, die was gaan kijken, zei dat de prefekt niet op het terras en nergens te zien was. Twee andere Limburgers hadden Kop-en-Kont beet gepakt, die zich liet vervoeren, alleen korte tikjes met zijn vuisten op hun handen slaand. Twee kleinere Limburgers hadden Saalwijn en Willem genomen en

zoo werden de vijf als gevankelijk op de koer gebracht, waar een hoera werd uitgeschreeuwd. Bloemen, zich losrukkend, zette het op een loopen, en de Limburgers, de anderen vrijlatend, hem achterna, met hun zessen. Bloemen voor-uit op een drafje, het muffe krulhaar hoog boven de sneeuw, het bovenlijf een beetje naar voren genijgd, en de Limburgers, een dravend groepje, jagend achter hem aan. Bloemen liep een halven cirkel op het eene koervlak en gooide zich toen zelf neêr, om er een eind aan te maken. Willem en Jules waren in dien tijd door de kompanjie van Olmers aangepakt. De twee neven naast mekaâr te wasschen, dát was pas aardig. Maar Willem stribbelde huiverig tegen en juist liep de prefekt er vlak langs.

— Niemant mag gewasschen worden als hij niet wil, zei de prefekt, en deed de armen der anderen van Willem af.

Olmers zei tegen Willem: — Kom, je wil wel, niewaar, toe, wees flink, zeg dat je wil, je ziet toch dat ieder-een zich laat wasschen.

— Kom, je wil toch geen suffert worden zei Stelhuis.

En Willem, bevend, gooide zich neêr, verdoovend in de koû. De prefekt trok af en Willem werd bedolven onder de sneeuw tot een gelijk-wit korstenhoopje. Opeens kon hij geen adem meer halen en, een beetje in de hoogte gaand, zoo dat er barst-spleten in de sneeuwbult kwamen, vroeg hij er onder uit of hij mocht opstaan. Opgestaan, zag hij eerst de koer, koortsig licht en levendig door zijn oognevelen heen boven de sneeuw die van hem af viel, als iemant die wakker wordt uit een slaap over-dag, toen begon hij te gloeyen, en een heerlijke gerustheid en meerderheid warmde op in zijn voelen, na dat Stelhuis hem een schouderslag had gegeven, zeggend: zie zoo, nou ben je ontgroend.

Dadelijk hield Willem nu van het wasschen, wilde nog meer gewasschen zijn, wilde zelf wasschen. Hij holde dol rond door vreemde kompanjiën, lacherig, zich tusschen de beenen van groote jongens gooyend om ze te laten omvallen, voor niets meer bang. Eindelijk zag hij Jules en de anderen weêr, en ging bij hen loopen, alle vijf met natte gehavende haren. Het eerst begon Willem nu tegen den ongelukkigen Saalwijn:

— Kom, Saalwijn, willen wij mekaâr nog eens wasschen? En met-een pakte hij hem al bij zijn vest; maar Saalwijn was korzelig:

— Laat me met rust of je krijgt oorvijgen.

— Hoû-jij d'r dan niet van, vroeg Willem, ik vind 'et wát heerlijk.

Juist kwam een kompanjie kleine Limburgers, op jacht op een grooten suffert, in een sneeuwgestuif om de voeten, hen voor-bij. Chambéry, die meêholde, slingerde zijn arm om Willems arm en trok hem meê en om, allebeî struikel-zonken zij neêr, mekaâr bevechtwasschend, Willem zenuwachtig en ernstig afwerend onder Chambéry z'n meenens-vijandigheid, die sarlachte met spogspuitinkjes uit zijn mond.

En al-door, over de heele wijdte van de koer, stonden en holden en schuinden en plompten de lijven en gingen aan elkaâr met armhechtingen en beenengeslinger, tot Jan Dome, met zijn dertig jaar onder het zwarte haar hoog op zijn hoofd, ergens van de koer kwam waar niemant hem gezien had, hoog alleen over het leêge terras ging en daar zijn horloge vergeleek met de buitenklok.

Twee minuten later, onder het geel-koperen belgedeun door den glinsterenden wit-blauwen middag, gingen in uitdoovend lachen en na-ruzie-praatjes, de

jongens naar binnen tot een kwabbelenden zwartklomp gloei-heet en zweetend in de goudene koû. De koergrond bleef achter hen open, morsig wit in de kruimsneeuw en vol knoestige korsten. In de gangen, nastuipend van stoeikoorts, kietelden en stompten de jongens elkaâr, in heimelijk gebaren achter de ruggen der zwarte professers.

IV. BIECHTEN.

BIECHTEN.

Den vijf-en-twintigsten November ging Willem biechten om den volgenden ochtend te communiceeren.

't Was een zware en donkere middag in de kerk, zoo als Willem hem zag bij het angstig binnen komen. In vollogge steen-stangingen plompten zich de dikke zuilen naar de gebogene zolderwelving en stonden afgedromd naar den grond in verpletterenden hard-stand. Maar zij waren zacht omwemeld van zwevende hangende duistertintjes, geel-duister als verdampte gebeden, wolkenschijnen van teedere geestesvereering. Laag in het koor hing de rooyige godslamp, donker-rose afluwingen ademend naar de ingetogene biechtelingen-lijfjes.

De biechtstoelen stonden in de zijbeuken, om en om met de kleine altaren, breede mat-bruine kasten, met aan elken kant een open nis voor de jongens om in te knielen en in 't midden een dichte deur waarachter de biechtvader zat. In den biechtstoel, vóor het hoofd van de biechtenden, die aan den gang waren, was een houten traliewerk met een deurtje er achter, dat de biechtvader op-zij schoof als de andere jongen had afgedaan en 't de beurt was van den eenen. De bovenste helft van de buitendeur, waar-achter de biechtvader, was ook van zoo'n houten traliewerk met een groen gordijntje dat al tijd dicht bleef.

Willem was in zijn bank zijn kerkboek gaan krijgen. Vóor den biechtstoel van den langen Jansen stonden, zoo als bij elken, twee smalle dikke kniellatten op poot-plankjes, aan elken kant een, lang genoeg voor vier of vijf jongens.

Willem ging knielen naast drie, die nog vóor hem moesten biechten, op de achterste lat; op de voorste knielden er ook twee, en twee stonden daar. Willem knielde, zijn schoenpunten achter hem op de steenen, hij deed het kleine zwarte kerkboekje open, een fransch boekje, mooi en stijf, op de bibliotheek gekocht, hij moest stijf met zijn duimen-toppen op de openplettende blaadjes drukken om het niet dicht te doen bladeren. Maar hij kon de voorbereidingsgebeden nog niet bidden.

Hij keek in de kerk, maar zag haar niet, want zijn rillerige ontstelling bracht zijn verbeelding voor zijn oogen, waarin hij zwarte hoeken en vlekken zag al aankomend schemerend en wechtrekkend met het vies bleeke gezicht van zijn amsterdamschen parochie-kapelaan, waar hij vroeger bij biechtte, en het rood-grijze gezicht van den langen Jansen, dat in de donkere kerkhoeken omme'nen-bij den biechtstoel toevlekte en verschoot.

De zwarte zwaarte was weêr op Willems denken van al tijd in de kerk, die drukking van ontzag en eerbied, die van buiten, van aangeleerde dingen, tot hem kwam, en niet natuurlijk en gewoon uit zijn eigen binnenste, datzelfde dat hij in de studie en in de klas voelde, maar hier veel meer en erger, hier waar geen professer was, die heen zoû gaan en achter wiens rug het ontzag weg was, hier waar de donker koude vloeren en bogen en de hooge gewelvenholten duisternis afwemelend, en de lichtplekken van verre versiering, hem het ontzag inborstten, het ontzag der hooge

ruimten, die zich grimmend van donkerte en dreigend van leêgte van de vloering tot de zoldering spanden, als verroerend in het venster-verkwijnde binnenlicht, en sidderingen afweekend van de muren, het ontzag van de gewelven dalend op de hoofden als de verzachtte angst voor het onbegrepene en ongeziene.

De jongens naast Willem praatten nu niet en glimlachten niet, ingetogen in gedachten aan hun laatste verledene, bedenkend hun zonden met ernsthoofden. Zij baden in hun boekjes, ze hoog voor de borsten houdend, de twee armen er aan, en dan weêr het boekje aan de linker hand aan de rechter dij houdend en hun rechter elleboog daarop met den voorarm naar boven gestrekt, steunende de hand, waartegen het voorhoofd rustte, dat de vingertoppen langzaam bewreven voor het gewetens-onderzoek.

Willem ging staan, met pijn van het harde knielen, op zijn gemak om den welwillenden ernst der nu voor een uurtje getemde jongens, die opschikten en andwoordden van hoe lang of het nog voor hem zoû duren.

Daar was in den biechtstoel een donker bewegen en een dof-korte klap van het luikje, een jongen stommelde op uit de nis, de oogleden neêr, zich dwingend tot bedaard bewegen achter de knielers, door de kerk heen naar zijn gewone bankplaats; de volgende jongen in de nis en knielend voor het dichte deurtje.

Willem, die angstig onaandachtig gebeden had, was zoo wat aan het gewetens-onderzoek, hij hoorde de fluisteringen van den zegenenden biechtvader in de kast, waar hij nu dichter bij stond na dat de drie van zijn kniellat mannetje aan mannetje hadden opgeschikt. Hij had erge moeite om zich te herinneren. Wanneer had hij ook weêr 't laatst gebiecht? 't Was tegen den

avond geweest in de oude kamerachtige parochiekerk t'huis.

En het avondgezicht van de kerkgracht met de lantaarnvlammetjes en de gezichten van de buurtmevrouwen en buurtjufvrouwen, die dan ook moesten biechten, en van Mietje die op een stoel een eindje van hem af zat, en het heerlijk verlichtte gevoel van als hij gebiecht had en gauw naar huis ging, was, nu hij alleen in zich zelf kon denken, al-door in zijn verbeelding.

Hoe heerlijk dat thuiskomen na de biecht! Moeder zat bij de theestoof z'n neuriënd water, Ina en Anton aan de tafel; moeder zei: zoo jongetje, beê-je daar met je blanke zieltje, nu maar lang 't zoo houden, hoor! Hij kreeg een koppie thee en ging naar bed, in het heerlijk bedje op de kinderkamer, waar Mietje al tijd bij hem was. Zij dekte hem toe, gaf hem een nachtzoen, voelde of het dek aan zijn voeten wel goed was ingestopt. Daarvan zoû nu niets gebeuren, zoo met-een, als hij gebiecht had, weêr in den ruimen wijden vreemde, vol onverschillige jongensoogen en oogen van strenge oversten.

In de donkerder kerk ontwaakte Willem naar het tegenwoordige door een nieuw gestommel rechts, een uit den biechtstoel komenden jongen, en een opschuiving van zijn buren. Er was nu nog maar één vóor hem en voor het andere knielbankje stond nog maar één jongen. Willem moest nu gauw zijn geweten onderzoeken, anders wist hij niets als hij in den biechtstoel kwam.

De donker-geel doortrilde kerkavond wemelde boos om hem heen, de geluiden van hoesters en verschuivers en wegstappers, de gil van een knielplank over de steenen, sloegen koud in zijn gehoor.

Hij had zijn „biechtspiegel" al gelezen: Hoofdzonden, vreemde-zonden, zonden tegen den heiligen geest, doodzonden, dagelijksche zonden, zonden in daden, gedachten of begeerten.

Maar zóo kon hij zijn geweten niet onderzoeken, 't maakte hem in de war. Hij rammelde maar in zijn gedachte de tien-geboden-gods op en de vijf geboden der heilige kerk:

„Bovenal bemint éen god", — had hij god wel genoeg bemind, had hij wel genoeg aan god gedacht! Nee, in den speeltijd, in de studie, in de klas, onder het eten, op zijn kamertje, had hij dikwijls dagenlang niet aan god gedacht, hij had, wat het ergste was, in de kerk wel eens minuten, lange minuten gehad, dat hij niet aan god dacht; in de kerk had hij dikwijls stil zijn gebeden gelezen en zijn rozenkrans gebeden, in het ochtend- en avondgebed had hij dikwijls hard-op meêgebeden, heelemaal werktuigelijk en uit gewoonte, zonder ook maar even wezenlijk aan god te denken. In de eetzaal ook, maar dat was zoo erg niet, want niemant, die aan god dacht onder de gebeden voor en na het eten, met den direkteur te beginnen, die rondkeek of de jongens zich wel goed hielden terwijl dat-i bad.

„IJdelijk zweert noch spot", dit zeide hij óp in zich zelf, zonder goed te weten wat met ijdelijk en zweert bedoeld werd, maar tegen dit gebod had hij niets gedaan, gespot ook niet.

„Viert de heilige dagen des Heeren, Vader en moeder zult gij eeren", — deze oude rijmdeun in zijn gedachte bracht, midden-in de gezichts-herinnering aan huis, het onzichtbare gevoel op van al het verdriet dat hij zijn vader en moeder had aangedaan. Het kwam uit een prikkelende hitte van zijn maag in een keelkrimping, ja hij had berouw, en hij zei zachtjes bij zich zelf, zoo ver van hen af, in de zwarte kerk:

vader, moeder, moeder, nee, ik zal 'et nooit meer doen, ik zal u nooit meer het minste verdriet doen.

Maar het werd tijd om bij het gewetensonderzoek te blijven, want de laatste jongen, die nog voor hem was, een donker-bruin duitschertje, ging de biechtstoel in. Had hij sinds zijn laatste biecht iets gedaan tegen vader en moeder? Want ook al zijn de ouders niet tegenwoordig en al kunnen zij 't niet weten, toch misdoet men tegen hen als men iets doet wat hun verdriet zoû doen als zij 't wisten. Maar hij was hun niet ongehoorzaam geweest en hij had alleen met liefde aan hen gedacht in den laatsten tijd, hij had ook niet begeerd dat zij dood mochten gaan of dat hun iets naars mocht gebeuren, nee, wel integendeel! Maar hij had toch dingetjes gedaan, die ze verdrietig zouden maken. Hij was onder-aan zijn lijf aan dat tuitje van vleesch gekomen, dat daar zat, waar-door hij wel mocht piessen, maar daar hij vooral 's avonds in bed niet aan mocht komen. Daarmeê had hij dubbel kwaad gedaan, ten eerste tegen zijn vader en moeder, ten tweede tegen de kuischheid in 't algemeen.

„Met wil of met werken slaat niemant dood, Doet geen overspel of onkuischheid snood". — Wat overspel was wist Willem niet, maar onkuischheid dat was als je aan dat vleesch-tuitje kwam.

„Wacht u voor stelen of onrechtvaardig leven, Gij zult geen getuigenis der valschheid geven".

Hier tegen was ook niets. „Begeert niemants bedgenoot, noch iemants goed, 't zij klein of groot, amen". — Hier begreep hij ook niets van, hij wist alleen, dat hij niet gestolen had.

De geboden van de heilige kerk kwamen gauw achter mekaâr, zonder dat hij de beteekenis wist, als gewoonte-klanken in zijn gedachte. Hier tegen had hij nog nooit in zijn leven iets gedaan of gebiecht: „Alle geboden heilige dagen zult gij vieren, dan ook

misse hooren met goede manieren, geen geboden vasten-dagen zult gij breken, gij zult minstens éens 's jaars uwe biecht spreken, en nuttigen omtrent Paschen het lichaam des Heeren".

Maar nu waren er nog dingen die hij vergeten had en dat toch bepaald zonden waren. Zoo had hij gejokt tegen den prefekt, uit flinkerigheid vertellend dat hij thuis al zwemmen had geleerd, hij had ook gejokt tegen Verhaage en gezeid dat zijn vader meer klerken op zijn kantoor had ás-i had. Boven een dof-bonzend hart somde Willem op wat hij zeggen zoû, weer heelemaal uit de kerk in zich zelf, angstig om iets te vergeten. En hij bad stilletjes: God, help me, maak dat ik niets vergeet, sta mij bij, och, ik verzoek er u om, maak dat ik niets oversla!

De laatste jongen struikelde uit den biechtstoel op. En Willem de nis in, met als een klamheidswaseming om de kuiten, en het dichtkleppen van het traliedeurtje fel in zijn gehoor. Hij zonk in den nauwen nacht der langs af huivende kasting op zijn duistere kniën, de ellebogen op het bidplankje, de koude binnenhanden aan de warme slapen, het gezicht vlak aan het stug áanvoelende traliewerk. De angstgedachten en de zondensom druischten nu door elkaar door zijn hoofd, waarin alles zwart was. Hij hoorde als achter een dikke muur het gromzuchten van den biechtvader en de sisfluisteringen van den biechtenden jongen aan den anderen kant. Als hij zijn oogen open deed zag hij het zelfde zwart van als hij ze dicht hield. Hij hield ze dicht om beter al zijn aandacht bij de groote zaak te houden, die gebeuren ging, maar dan merkte hij dat de duivel onzichtbaar in hem spookte, en met een pijnlijk geweld duwden zich vreemde voorstellingen in zijn geest, die zijn ingetogenheids- en berouwgevoel verbrokkelden, hij zag de binnenkamer, waar zijn ouders

zaten te eten thuis met het stijf glansende tafellaken, hij zag den spoorwagen en de bergen aan alle beide kanten zoo als die in Holland niet waren, hij hervoelde de begeerte om eens wezelijke erg hooge en puntige bergen te zien, die hij gehad had toen Anton in de spoor zeide, dat dit nog maar heuvels waren. Maar hij drong die voorstellingen te-rug, in een wil om alleen bij de biecht te zijn. Had hij wel wezenlijk berouw, had hij het voornemen om niet meer te zondigen? Had hij wel in zich die groote liefde voor god, die ieder een moest hebben? Hij zag vreeselijk erg, om dat hij er zoo bang voor was geweest, de koer, vreeselijk, ijs-koud-wit, en de rondstoeyende zwarte jongens, die hem beet pakten.

In-eens hoorde hij het biechtdeurtje aan den anderen kant dichtklappen, en met geschuifel en een ruk ging het zijne open, achter het traliewerk rimpelde schemerig het grijze hoofd in een flauw bovenlicht. De biechtvader sprak den zegen, in latijnsch murmelprevelen. Daarna hield hij het zwart-grijs-rooderige hoofd tegen de traliën: Willem, nietwaar? zeide hij in een toon die in Willem klonk als van een ander mensch uit den langen Jansen uitkomende, dien Willem nog niet kende, zóo was zijn heele gewone vriend- en menschzijn er tot een zachte verpriestering in gedempt.

— Ja, meneer, zei Willem. „Meneer" hoorde hij raar in zijn eigen mond, maar hij durfde nog al tijd niet eerwaarde vader of zoo tegen zijn biechtvader zeggen om dat dat niet eenvoudig genoeg was. Hierna was een stilte.

— Nu, zeg me nu maar eens wat ge op 't hart hebt, zei de biechtvader in een ritselend rompverschuiven in de donkerte met een diepe keel-fluister-stem, of zijt ge gewoon ook de voorbiecht te spreken?

— Nee, meneer. — Weêr was stilte, Willem haperde

in brekerige woorden zijn biecht uit: Ik heb een paar maal gelogen, ik ben ongehoorzaam geweest... en niet aandachtig genoeg onder 't gebed, ik heb in de kerk naar andere jongens gekeken, zonder om god te denken....

Er was weêr een stilte, waarin de biechtvader diep-zacht vroeg in een belemmerend gerochel: is dat alles?... niets tegen het zesde of negende gebod?...

— Nee, meneer, ja toch, ik heb mij op een verbodene plaats aangeraakt.

— Zoo? over-dag of des nachts?....

— Des nachts.

— En heeft dat lang geduurd? Hoe lang?

— Nee, maar even, een paar minuten.

— Hebt ge daarbij ook nog bizondere kwade gedachten of begeerten gehad?

— Nee, meneer.

— Zoo, zeg mij nu eens, hebt gij de gewoonte zulke handelingen te doen of was het maar een uitzondering? Hebt ge 't vroeger wel gedaan, dikwijls of zelden?

— Nee, meneer, een enkele keer, maar 't is nooit 'n gewoonte geweest.

— Zoo 't is goed, is er verder niets?

— Nee, meneer.

De biechtvader verzitte met een zacht gekraak der kasting en begon de vermaning, diep-zacht, met kleine vertrouwelijke woordjes, een voor een de gebiechte zonden besprekend: ge weet, beste Willem, we moeten nooit ongehoorzaam zijn, want de gehoorzaamheid aan de door Gods hand over ons gestelde personen is een eerste plicht voor kinderen, en geen zoeter troost dan wanneer we 's avonds bij het gewetens-onderzoek ons zelven kunnen bekennen: ik heb van-daag in alles mijn plicht gedaan. Verder, mogen wij ook nooit liegen, de apostel Paulus zegt: de leugen is des duivels oorkussen. Geen kwaad, mijn jonge vriend, dat niet uit

de leugen kan voortkomen. Als wij ons eenmaal gewennen te liegen, dan valt elk ander plichtsverzuim makkelijker, en het is niet te voorzien, waar het eind zoû zijn... maar voor-al ook voor de minste onkuischheid moeten we ons ten zeerste wachten. De begeerten des vleesches moeten wij bedwingen.... De heilige Aloysius van Gonzaga zegt....

Aan het eind van het zoet-reutelend vermanen sprak de stem uit de ondoorzichtige duisternis: bid voor uw zalige penitencie twee tientjes van de rozenkrans, en verwek nu een hartelijke akte van berouw, mijn zoon, dan zal ik u de absolucie geven.

Willem voelde weêr van buiten de drukking van het gewichtige komen, dat nu gebeurde. Hij spande zich in, met een prikkeling om het bovenhoofd, om het berouw te méenen, dat hij uitsprak. Hij voelde geen ontroering in zijn lichaam, had hij wel het voornemen om niet meer te zondigen? Ja, hij wilde het hebben met zijn verstand, hij drong et zich op. Was 't voornemen er nu? Ja, hij geloofde dat 't er was, hij fluisterde de akte van berouw in de handen, die hij voor zijn gezicht hield, de priester was verder weggeschoven en in zware grom-fluisteringen zuchtte de latijnsche kwijtschelding in de donkerte, die zijn handen met groote kruisteekenen doorsneden. Daarna schuinde het grijzerig hoofd vlak aan de tralies en zeî: Nu, Willem, ik wensch u een zaligen Hoogtijd.

Willem wankelde op uit de nis en schoorvoette door de duisternis-verwolkende kerk naar zijn gewone plaats, waar hij knielde, zijn hoofd in de opgestrekte binnenhanden. In den verren hooge, achter den rood-smeulenden godslamp, krulde en glom het afgeduisterde hoog-altaar met zijn tabernakel onder het donker-matwaterig avondlicht uit de hooge boogvensters.

Willem bad, in dit erreg nú, woorden uit zijn hoofd

om God te danken voor de genade, die Hij hem had verleend. Ik dank U, o God, ik dank U, bad hij, en hij keek naar het hoog-altaar. Een stoet van groot-stille, zwaar-dommelende schaduwen stond in het koor gedaald van boven tot beneden en om het groote altaar heen. Het heele koor was als een hooge winter-tuin, waarin vreemd-witte en vreemd-gouden vreemd-groote bloemen bloeiden in den donker-grijzen avond der glazene daking.

Willem had altijd gehoord van de inwendige stemmen die spraken in de ziel van een mensch, de stem van God, de stem van den engel-bewaarder. En hij wilde nu zoo graâg zoo'n stem hooren in zijn binnenste, want hij zoû nú niet naar huis gaan, naar zijn moeder in de rood-bruine, stil-verlichte huiskamer, om kopjes thee met suiker te drinken en zijn moeder te hooren spreken over zijn blanke ziel, maar naar welken kant hij ook zoû gaan zoo-met-een, het zoû altijd in de leêgte wezen van de koud witte gangen met de magere lampen en de oogen zonder liefde voor hem in al de geluidende hoofden.

De lampe-piet deed zijn leêren sloffen uit en ging op zijn donker-paarsche fel gestopte kousen, donker, op de bank achter Willem staan, hij streek op zijn rechter bil een lucifer aan en ontstak de hanglamp boven Willem, om flauwtjes te branden.

In een roerloze snelheid scheen het geellicht af over Willems neêre hoofd, en de samengekrompene schou-dertjes, waar de lampe-piet hoog vuil-geel blauw achter stond en de geel-zwarte afschâuw van Willems hoofd op zijn armen, zag hij voor zich uit over het bruin van de banken gesmeten. Met een ruk uit zijn maag en zijn hoofd was met-een zijn mijmering weg, zijn hoofd ontlook met de glimmende oogjes in het donker gezicht, waar een rand van goud-bruine haartjes om

kon. Hij had een boosheid tegen den jongen met zijn liniaal in de studie onderdrukt en hoopte, zonder zelfs één dagelijksche zonde op zijn geweten, morgenochtend ter communie te zullen gaan.

In de eetzaal kwam het reinheidsgevoel sterker op. Hij was nu anders dan de jongens, die om hem heen zaten, een onzichtbaar floers van onzuiverheid was óver hen, hun halzen waren smerig binnen de zaterdagsche boorden; hij was óok wel vuil en moest zich van-avond wasschen zoo als de anderen, maar er was een gloed, een plek blanke schoonheid in hem, hij wist niet waar, in zijn borst, in zijn maag, in zijn hals, in zijn achterhoofd, hij wist niet wáar, maar hij merkte het met zijn denken, het was als een stil-zacht-warm iets tot achter zijn oogen gestegen, waar het dof en onzichtbaar uit heenlichtte op de tafel en het eten, dat minder erg-dicht bij hem leek dan anders, het eten was óok vreemd en niet innig in zijn als verkoelden mond.

In de korridors voelde hij zich vriendelijk en lief naar zijn kompanjie. Hij liep in 't midden, tusschen Bloemen en Verhaage, die hem, met grappig-goedige toehoofdingen, gemoedelijk plaagden met lachelend uitgegooide vragerijtjes over hun vet-rimpel-vellend draayende kinnen. Verhaage, met zijn punt-neus en dunne lippen, lachte meer sissend met te-rugkringelingen van het onder-kinnevel, waarbij de kin dofferde tegen het strot en zijn kleine tanden blankerden als opgezette stukjes uit een miniatuur-bouwdoos, maar Bloemen lachte met de tanden wijd van mekaâr, gaap-lachende het krulhoofd naar boven voren.

— Wel, was de lange vriendelijk?... Zeg, heb-je niet alles gezeid?... Wat voor penitencie heb je gekregen? Vijf rozenkransen?

Willem zei van één heele rozenkrans, om dat hij

naast liggen, maar dáar waren de bedplekken koud, en te-gelijk voelde hij zijn hoofd heet en moest hij er nieuwe kussenstukjes meê opzoeken, die koud waren, om dat hij er nog niet op gelegen had.

Maar er was een bloedstijging in het hoofd om dat hij zoo onverstandig was geweest het heelemaal met koud water te wasschen in-plaats van den hals-alleen. Het hoofd voelde àan als-of het zoû barsten. Ook kwamen de angsten en herinneringen los door het hier-voor-het-eerst biechten in de hersens gegaan.

Hij zette zijn romp recht-op en het dek viel af tot aan den buik. Toen het bloed bedaarde en het lichaam weer recht-uit lag verlevendigden de angsten en herinneringen. Morgen zoû hij te communie gaan. Had hij wel goed en wel alles gebiecht? Hij geloofde van wel, maar de groote oude angst, die zelden en hevig kwam, hield aan, die angst, dat hij een slechte, een heiligschennende eerste-communie had gedaan in Amsterdam.

Toen hij later, na zijn Aannemen, weêr zoo ondeugend was, had zijn moeder het toen niet eens gezegd met verschrikt ernstige oogen: Willem, als je maar geen slechte eerste heilige communie hebt gedaan! Willem schopte zijn onderbroek heelemaal weg en zette zijn knieën naar de hoogte, denkend met zijn blikken tegen dat hoogtetje aan. Hij had toch niets verzwegen in de generale biecht voor de eerste communie, of wist hij niet meer wat hij verzwegen had? O, wat had hij zijn moeder al een verdriet gedaan, nog al tijd zag hij haar van tranen roode oog, toen ze hem buiten in Overveen met de liniaal had gegeven om dat hij stilletjes alleen met een anderen jongen zonder permissie den bokkewagen van het logement had gehuurd en er wel vijf uur meê was weggebleven, zoo dat zijn moeder doodelijk ongerust was geweest. Hij had tóch

misschien iets verzwegen, want na zijn communie was hij even stout gebleven als vóor dien tijd. En dan was het ongeluk afschuwelijk. Want als hij die grootste heiligschennis had gepleegd van met een groote zonde op zijn geweten het lichaam en bloed van Christus te nuttigen, dan was hij voor al tijd verdoemd, voor eeuwig in de hel. Hij voelde een beklemming in min koud zweet over zijn lichaam aan de harige hoekjes, aan de oksels, tusschen de beenen, in de borstgreppel. De beenen gingen neêr en op, hij had de lakens tot nare stribbel-plooyingen verwoeld.

Het was nu al lang donkerder op de slaapzaal. Wacht, hij zoû een slokje water drinken. Hij greep naar het glas op het wandtafeltje, maar daar viel het in hem, dat dit niet mocht. Na twaalven mocht men niets eten of drinken, geen druppeltje zelfs, als je den volgenden ochtend ten Hoogtijd woû gaan. Maar het was stellig nog geen twaalf uur! Ja, toch wel, het kon best zijn, je kon niet weten. O zeker, het was de duivel, die hem had willen laten drinken, om God te beleedigen. De duivel was in zijn kamertje. Hij zag den duivel niet, maar de duivel was een geest, dus onzichtbaar. Maar hij kon elk oogenblik zichtbaar worden. Daar, aan het gordijn, bewoog daar niet iets in de witte plooyengleuven? Daar, achter hem, op den grond bij het bruine kastje, kwam daar niet iets op, een hoekige schichtige gedaante gemaakt van zwarte stofjes?... Willem sliep in eens in op het akeligst van zijn angsten, half op zijn rechter zij, de beenen schuin over het bed heengetrokken, de linker knie in de onderholte van de rechter, het hoofd scheef in den haar-ragebol op het kussen.

Den ochtend, dadelijk bij het wakker-worden, voelde Willem een nare zwaarte in zijn denken. Wat was er

ook weêr? O ja, hij moest communiceeren. Koud en zacht streken de schoone kousen om zijn beenen, koud en scherp schrijnde de halsboord tegen zijn vel. De angst had hij weggeslapen, en in zijn nuchtere ochtendlijf was alleen dor en koel de schikking in het noodzakelijke dat zoo-met-een gebeuren moest.

Hun halzen en polzen in stijf schoon linnen, hadden de zondagsche jongens zich tusschen-in de banken gezet in de aangeveegde kerk. Alle hoofden waren frisch, alle haren natter en glimmender dan door-de-week.

Een eindje voor het hoog-altaar was de communiebank opgesteld, een batisten laken met kanten randen ér over heen. En men zag het achter-boven-lijf van den direkteur er boven heen de misbewegingen maken.

Na dat de hostie en de kelk drie maal hoog geheven waren, en de jongens toen op alle banken hun kerkboeken hadden afgelegd en de handen voor hun gezicht hadden gedaan, begon Willem zich pikkerig en huiverig te voelen, want de tijd om naar de communie-bank te gaan was dicht-bij. Hij had zijn misgebeden niet gelezen, maar alleen de voorbereiding voor de communie. Nu nam hij het kerkboek niet weêr op, maar bleef zich, de handen vervuist voor den mond, met meditaties uit-zijn-hoofd voorbereiden. Maar hij vond niets dan kunstmatige woorden van verlangen en aanbidding. O Jezus, ik verlang naar u, o god, kom tot mij, bad hij, maar hij hoorde duidelijk die woorden als niet innig uit zijn eigen-zelf komende en hij vond ze vreemd van deftigheid.

Iets erg groots en verschrikkelijks en plechtigs ging er met hem gebeuren, het was zoo, het móest zoo zijn, en hij bad, uit liefde voor dien god, die zoo veel van hem hield en waarvan hij veel moest houden, uit angst voor dat hij anders naar de hel zoû gaan, maar

hij voelde zijn god niet en alle jongens zaten als al tijd, met hun zelfde lijven en hoofden van in de studie-zaal, geen vreemde gloed, rose, blank of goud, die óver hen kwam, niets vreemds dat er gebeurde, geen waseming om de lijven, geen vreemde stem, die hoog door de kerk sprak.

Na dat er nog eens aan het hoog-altaar gescheld was, was er gestommel in de voorste banken, en jongens-lijven, zich tot staan heffend, kwamen boven de anderen uit en allen tot aan den hoek stonden op, bukkend om hun knielkussens weg te houden en de communianten over de knielplankjes hen voor-bij te laten gaan.

Zij gingen, schuivend boven de koppen der zitten-blijvenden, den rechter arm gekromd met de hand leuterend voor de borst, met den linker arm zich steunend en als voortroeyend over de bidbank, tot in den midden-doorgang.

Zoo kwamen ze uit de banken, uit alle banken der knielende drommen, door het heele kerkruim.

Dan liepen zij op het koor toe, in bedwongen matigen gang, de handen in de behoorende houding: heel-uit tegen mekaâr aan naar boven met de duimen aan de borst gedrukt, zoo de trappen op aan weêrskanten van de onder-kerk-poort, zoo aan elke koorzijde langs de filosofen, die in gebeeldhouwde koek-bruine koor-armstoelen knielden. En geen van allen vergaten zij de aangeleerde gebaarden bij de communie-bank, eerst een hoofdbuiging, dan op de knieën zinkend aan den bank, de handen gevouwen boven het batisten laken. Die 't laatste kwamen en geen plaats meer vonden, knielden op de wit- en blauw-ruit-steenen vloer, wachtend tot de eersten geholpen zouden zijn.

Willem knielde aan 't midden van de bank, de blikken af over zijn handen met al het koel flikker-

wemelende, wit licht uit de vensters aan zijn wangen. De direkteursrug stond vóor hem, de onverschillige misdienaars op de onderste treden der altaartrappen letten naar den direkteur en keken schuin naar de communianten. Willem was zonder innerlijke ontroering, ook toen de direkteur zich omkeerde en boven de kelk een kleine hostie voórhield aan de jongens onder zacht zware latijnsche zeggingen uit het plechtig kalme glansende hoofd.

De direkteur, tot een ander wezen gemaakt door de witte hemdkanten die even boven de voeten het toogzwart begaasden en door de wit en gouden afhangende platen van het kasuifel, daalde met zachtgroote schreden de treden af, de kelk naar bovenvoren houdend en er achter heen kijkend, om niet te vallen, en, aan den linker kant van de communie-bank beginnend, legde hij, beurt om beurt, een kleine hostie op de tongen der jongens, die zich áanboden uit de geheven en oog-gesloten hoofden.

Willem, de oogen bijna heel dicht, zag het kasuifel hangen, voor-naast hem, hoorde de latijnsche woorden, die de direkteur, bij elke communie, hoog boven het donkere dak van Willems gesloten oogleden, sprak, voor 't laatst zeggen, en, zijn oogen heel sluitend, opende hij zijn mond wijd, het hoofd gestrekt op den hals, en deed zijn tong voor-uit op de ondertanden.

Tegen-aan hem spraken de woorden onstoflijk en hoog: pax domini sit semper tibicum, en hij voelde den wijsvinger wegglippend onder den op zijn tong klevenden ouwel. Dadelijk boog hij, behoorlijk, zacht het hoofd over de nu onder het laken verborgen handen.

Het vreeselijk erge wás dus nu, Willem hoorde de woorden in zijn herinnering, dat christus met lichaam

en bloed, zoo als hij geweest was op de aarde, zoo als hij heerlijk was in den hemel, in hem was, bij hem was, voor hém was. Hij voelde de hostie niet op zijn tong, voelde niets bizonders, hield zich roerloos, opende toen weêr even zijn oogen. Juist lieten de anderen los van de communie-bank, hij ook, allen maakten een kniebuiging met het rechter been, en gingen langzaam achter-me-kaâr, de hoofden gebogen, te-rug naar hun plaatsen.

Willem, op zijn plaats, het gezicht met de handen bedekt, slikte en voelde van de hostie door zijn keel gaan, hij kwam met zijn tong tegen zijn verhemelte en voelde dat er nog een stukje hostie kleefde. Heel voorzichtig, met zachte tongestootjes tegen het verhemelte, weekte hij het los, slikte het in, voelde zijn tong leeg. In zijn hersens ging de kunstmatig door hem gewilde en opgewekte aanbiddings-overweging voort. Heel in zich zelf denkend, zorgvuldig zijn oplettendheid bewakend, dat die toch vooral heelemaal alleen bleef bij God, die hij in zich had, de oogen voort-durend dicht, geen der kerkgeruchten om hem heen willende hooren, knielen blijvend toen allen opstonden bij het laatste evangelie in één groot geschoffel-druisch in de rondte, en al de spiertjes gedachte aan andere dingen, die in hem ópkwamen, te-rug-werend, bad hij maar van: ik dank U, o God, ik dank U, en wilde een hitte in zich voelen, beneden in zich, in een ruimte achter-onder zijn borst, die er niet was. O Jezus, ik bemin u, bad hij, onhoorbaar de woorden naar onderen in zich zelf zeggend, o Jezus, help mij, laat mij braaf zijn, laat mij nooit meer zondigen.

Hij hoorde geen andwoorden, hij voelde niet iets zachts als eene zegening in zijn gemoed. Hij geloofde, dat de andwoorden en de zegening er waren en dat niemant ze duidelijker gewaar werd dan hij, maar hij

miste de dadelijke voeling, die hij al tijd weêr vermoedde dat er toch wezen moest.

Toen de kerk-uitging, bleven de communianten achter om nog wat na te bidden, eenzaam ingetogen tusschen de banken. Willem nam zijn kerkboek en las de gebeden voor na de communie. Maar niet zoo innig als hij in zich zelf had gebeden en telkens met een binnen-verwondering, die zijn gezicht effen liet, dat hij nu weêr de zelfde aanbiddende dankzeggingen las, die hij daar-zoo al zonder het boek gedacht had.

Toen Willem klaar was, maakte hij het kruisteeken voor zijn bovenlijf, trad de bank uit, knielde, behoorlijk, zich aan den bank vasthoudend, in den doorgang op de rechter knie, om God in het tabernakel te groeten, rugde naar de achterkerk, daar rechts-om, dompelde de drie middel-vingers van de rechter hand in den zwart-marmeren wijwater-bak naast de kerkdeur, en ging in het koude goud van de ochtend-studie-zon zitten tusschen de jongens, die hun catechismus-les voor half twaalf studeerden.

VI. DE SNEEUW. VECHTEN.

DE SNEEUW. VECHTEN.

Kerstmis was op eén Vrijdag. 's Woensdags daar vóor hadden ze een langen vrijen middag, in de gangen, in de studiezaal, op de koer, al den tijd, dat er anders promenaad zoû zijn geweest als de sneeuw niet zoo hoog had gelegen, dus van het dinee tot aan het goetee, van éenen tot vieren. Er was al lang gezeid, dat het erg zoû toegaan dezen middag.

In de studiezaal hadden die aan de vensters zaten en, schuin-achter den rug van den professer, ópwipten met hun billen van de bank om door de glazen te kijken, het gefluisterd in de oorwrongen van hun buren, die het weêr naast zich voortzegden, en zoo van jongen tot jongen, van bank tot bank.

In de korridors hadden de loopers, die vlak langs de vensters liepen en in het karree de sneeuw al zoo hoog zagen worden, het in hun rijtje gezeid en doen bespreken, naast den vlokkenkubus, die al-door daalde, 't zelfde daalde, als draaide de vlokkenwarrel onder den grond weêr op om weêr over de daken af te vallen, zonder ophouden.

De spelers, die niet naar buiten keken, zagen de sneeuw pas als zij door het klokkegebengel tot de stilte-rijen van mekaâr af waren gegooid, en dan zegden zij het ook, uit de monden naar de achterhoofden van

die vóor hen stapten: jonge-jongen, als dat zoo voortgaat, èn het sneeuwt Woensdag niet, dan zal je wat beleven.

Het sneeuwde dien Woensdag-middag niet, de koerdeuren stonden wijd open, en tien minuten na het eten ploeterden honderden jongens met hun beenen door de sneeuwlagen, een wit-glans tegen hen opscheutend, over de broeken, de vesten, tot aan de kinbuiging, een vaal licht van de zwart-witte lucht af hen van boven heen bedonkerend.

Er was geen regelmatig geloop over het pad, de filosofen waren binnen, en allen bestonden begroezelend het koerplein, op de vlakten en onder de boomen, met rillende vellen, aan groepende lijven.

Zij bespraken, in geheimzinnige samenhoofdingen, met schuine áfblikken naar andere, verre, groepen. Rechts van het terras, aan den schietbaan-kant, stonden de hollanders, de zeeuwen en de noord-brabanders, op de linker vlakte stonden de limburgers; als van zelf, zonder afspraak, was dat zoo gekomen nu de sneeuw zoo hoog lag. De kompanjiën stonden nog van mekaâr afgezonderd, jongens drentelden heen en weêrom, bibberend van koû. Een troepje duitschers kwam nog over het terras en zette zich bij de limburgers, waar ook de belgen waren.

Die hollanders, leerlingen van de hoogere-burgerschool, en die limburgers, leerlingen van het kleinseminarie, waren het heele jaar door vriendelijk tegen mekaâr as ze toevallig iets met mekaâr te doen hadden, alleen met de sneeuw moest er al tijd gebakkeleid worden, dan klonk het scheldwoord van „boer", dat de hollandsche jongens tegen de limburgers zegden, en het „kaaskop" van de limburgers tegen de hollanders hoog-op in de geheugens en iets als een oude nationaliteits-haat leefde op, die botgevierd moest worden.

Het begon met een enkelen sneeuwbal.

Haas, die op de kamer van professer Wemming geweest was, kwam buiten en ging naar de andere Alkmaarders toe, maar van Malligen, van Willems klas, die Haas al tijd sarde en die juist bezig was dicht bij de stoep allemaal kleine sneeuwballetjes te maken en die tegen mekaâr-aan klaar te leggen, mikte er met een, gooide met een handgedraai en een slinger-ruk van den rechter arm, raakte Haas precies van achteren tegen zijn linker oor, dat rood ontgloeide, zonder dat Haas omkeek, want hij had van Malligen al gemerkt en verwachtte den bal.

Maar de kleine rooye Farders, Haas' vrind, keek woedend gniepig, met zijn onderlip voor-uit, hurkte gauw neêr, dik vleeschhoopje, krabde wat sneeuw samen, kneedde haar rond, en wierp, den arm recht geheven en in-eens voor-uit-gooyend zonder zwaaislingeren, den bal op van Malligens schouder, die weêr gebukt aan 't werk was, niet-kijkend, om net te doen of de eerste bal niet van hèm kwam.

Van-achteren kwamen nu de eerste limburgers aan, von Kretsch, de treiteraar, Lieman, bijgenaamd de witte, de dikke Tiemen, achter-naast hem zijn broer, de blonde Tiemen, de heele kompanjie van van Malligen, behalve Neeting, die met Simonin heel achteraan bij de smederij stond te praten, als zachte en lieve onthouders met hun rug naar de koer.

Achter de Alkmaarders kwamen van den terraskant Stelhuis, Brik, Wessels, een krullebol met lange armstaken uit Helmond, Hartog en Kramer aan, toehuppelend als jonge paarden, de koppen naar achteren, de gezichten schuin verlicht, en dan opsteigerend in den werpzwaai der armen, met een wrong der bovenlijven naar links, de ballen lieten los van de binnenhanden, die koû-tintelend wachtend hoog bleven aan

de armen boven het starkijken of het raak was, en de aandacht-open monden. Dan bengelden de armen weêr naast de lijven, en de lijven zonken aan de beenen, die dicht-gingen aan de knie-schrenieren, de billen op de hielen, de armen aan de zijden recht-afgestrekt, de handen grabbelend in de sneeuw, de pakjes sneeuw, in een ópkomen der voorarmen boven de knieën, tot een klont samendrukkend, dan het heele lijf rijzend op uit zijn gedokenheid tot een hoog-stand en dan het kwispel-schokkend gooigespel der armen om de hoofden.

Zoo Hartog, Stelhuis en Brik, maar Kramer en Wessels bleven staan in gestrekte beenen, hun billen naar de limburgers aan de schuin-heen gedaalde rompen, en de handen bij mekaâr schrapend de sneeuw tot hoopjes onder hun hoofden, rapend de sneeuw tot dikke rondklompen, kijkend met de hoofden ondersteboven, blikken schietend uit de bruine en blauwe knikkervlakjes in het ovale oogenwit tusschen de beenen onder de billen door, het reutelend en sissend stemmenkrioelen boven zich uit hoorend en den grond als in luwende beweging ziend onder hen door, duizelend wit, dan oprukkend de hoofden en rompen tot smallen opstand, plettend stijf de sneeuwkogels met de kromknokkelende handen, en uitgooyend, op een groepvolte mikkend, de dikke ballen, in een versteven geblik de ballevaart houdend in zijn flauwe ovaling, staand op het even gekniehoekte linker been, het rechter in een lossen sleepstrek op de voetpunt naar achteren, hoog de hiel, en dadelijk de oogen glimflikkerend, de mond openbarstend van raak-plezier, hikgalmpjes lachend in de kelen.

De ballen waren gegaan ver over van Malligen en de zijnen heen en hadden neuzen en borsten geraakt van limburgers, die nog niet meê deden. De groote

Looser, uit Venloo, van de eerste Latijnsche, had er een tegen zijn horlogeketting gekregen, maar hij stond bij de mattessen te praten met Mets van Nijmegen, en Breg van Amsterdam, die al tijd met hem liepen en nu ook bij de limburgers stonden, alle drie heele groote jongens van achttien en negentien jaar, Breg de langste van het heele gesticht, die boven op zijn lange lijf een klein hooffie had zitten en met zijn bruine schalkige oogjes als van een toren over de koer keek.

— Kom, motten we ze niet wat op hun donder geven, vroeg Looser loens en met zijn breeden smoel, naar de verst staande hollanders kijkend, die nog niet meê deden.

Maar Breg, met zijn hooge kinderstem en zijn hollandschen burgermans-tongval, zei: „kom, beê-je-gek, wij bemoeyen ons d'r niet meê, laten ze maar ondermekaâr bakkelaaye".

Looser, die er trots op was met hollanders te loopen, plaagde Breg al tijd beschaafd en volwassen, als allebeî lang geen kinderen meer. Een beetje op-zij wankelend en anders gaand staan, het hoofd en de hals lachend naar voren buigend, naar zijn voeten en naar Bregs gezicht kijkend, zeide hij: ja, jij en Mets ook, jullie moesten eigenlijk aan d' overkant zijn, je zijt hier in 't vijandelijke kamp, je verloochent je nationaliteit.

Als groote jongens speelden zij met gezegden uit hun lektuur: ik ben een kosmopoliet, zei Breg, ik ben voor de afschaffing van de nationaliteiten.

— En jij dan, vroeg Looser aan Mets.

Mets, die een denker was en alle onderwerpen lang niet zoo maar geschikt vond om lachend te bespreken, zei:

— Ik ben wel geen kosmopoliet, zoo als Breg, maar ik ben toch voor de Europeesche algemeene ontwapening en voor de wereldlijke souvereiniteit van den Paus.

Looser, die tegen de wereldlijke souvereiniteit van den paus was, zei:

— Nu ja, maar dat heeft hier niets meê te maken. Mets, die al tijd zijn neus ophaalde en zijn broek aan de zakken in de hoogte sjorde, zei: dat vind ik wel, want....

Om hun heen was nu meer beweging in de troepen. Overal werden er ballen gemaakt en gegooid, andere in voorraad bij mekaâr gelegd, in een hoekje tegen de mattessen aan, als witte appelbollen, en ook tusschen de voeten der kompanjiën in, die in een kringetje van pilarende beenen er om heen gingen staan om ze voor hén alleen te bewaren, ter wijl er maar een paar van hen, beurt om beurt, meer naar voren, gingen gooyen.

Achter de kompanjie van Van Malligen áan komend en zich er meê vermengend, was nu ook de kompanjie van Vaas, allemaal van de zesde en vijfde latijnsche, bij de voorsten, in de linie over de heele koerbreedte, van het terras tot het pad, Vaas met zijn eeuwig-lang zwabberend pandloos jasje, waaronder de beenen aan- en afholden in de te korte zwabberende broek, Lippers met den vunzigen krullebol, vinnig met zijn oude-wijven-gezichtje, Huyink uit Horst, frisch rood met zijige blonde krullen als een boeren-meid van een prentje. Telkens als zij weêr te-rug waren naar achteren, om versche sneeuw te zamelen, keken ze om, álle drie, en wenkten met knorrige hoofden en trekkende blikken over de schouders der anderen heen, met ongeduldige hoofdduwen schuin naar hun schouders, Soole, den vierden man van hun kompanjie, een grooten lummel van de vijfde hollandsche, die te bang was om meê te doen, en heel achter-aan om Neeting en Simonin liep heen te scharrelen, hen telkens aansprekend en barsche andwoorden van hen krijgend om dat zij zich veel te aanzienlijk voor hem vonden.

Een derde kompanjie limburgers zette op, allemaal dartel-spartelende kleintjes, meest van de zesde latijnsche, in ongelijke rijtjes kwamen zij uit de schuinte van de beugelbanen aangeloopen, eerst Huhu, Chambéry en Keevers, elk met drie ballen in de handen, maar Huhu onder het bereik van den vijand gekomen, kreeg dadelijk tegen zijn mond een fellen bal van Stelhuis, die raderig snel bukte en oprees en gooide al-door; een tand ging los, bloedvlekjes kwamen op zijn lippen, en van den schrik keerden de drie gauw om en te-rug achter de boomen, in de beugelbaan-omheining, huiverig lachend, de ballen ongebruikt meêdragend; maar hun makkers, boos en heftig, Walter, Strieling, en de dikke Smiet, en Hekkelbach, van de andere kompanjie, die bij hen stond, met de twee kleine Steelichs van de vijfde hollandsche, allebei heel klein maar heel sterk, allebei met hun precies even kaal geknipte en als geschoren hooffies, liepen toe, ieder vijf, zes kleine ballen tegen hun borst klemmend, en gooiden, zelf geraakt en pijn hebbend, maar toch stand-houdend, hun voorraad naar de Alkmaarders en de club van Stelhuis, en holden naar den beugelbaan te-rug om nieuwe ballen te halen.

Pauli was daar blijven staan, hij deed niet meê, vredig en zacht van natuur, maar wilde wel ballen voor zijn vrindjes klaar maken, goedig.

De bloeddruppeltjes van Huhu hadden naar alle kanten een eerste algemeene opwinding gegeven, door al de loerders gezien rood in de zwarte lijven en de witte sneeuw.

De duitschers, in 't midden staand van de vlakte der limburgers, hadden gegromd en mekaâr aangekeken, ernstig en beraden. Langzaam maakten en raapten zij stevige ballen en traden langzaam aan, Schinke, Lüscher, Kratsch, Schaefer, en de Belgen,

achter hen, met fonkelende oogen van vechtplezier, gingen wijd-beens staan en maakten ballen, Passart, met zijn groote zwarte oogen en Fléchier, vlas-blond, Jacquet de guit. De lange magere Clef, die toch weêr met hun was gaan loopen en weêr al-tijd-maar getreiterd werd, werd wechgestompt met verachting, toen hij ook woû beginnen. De twee franschen hadden met de belgen afgesproken om samen te doen, Leloup en Hennin.

Willem en de zijnen stonden bij het nieuwe gebouw. Naast de Zeeuwen heen kijkend, die een eind vóor hen waren, zagen ze in de verte de sprongen van de ballen boven-tusschen de hoofden en het lijven-gesteiger. De zeeuwen deden een verhardings-spelletje. Zij hadden een hoogtetje van sneeuw gemaakt en moesten daar beurt om beurt hun hand in houden, om te zien wie 't 't langste uithield. Tusschen-beye keken ze even om naar de vechtpartij, maar het was hun nog te min en zij maakten liever wat pret onder mekaâr.

De groote kompanjie van Olmers stond in groepen verdeeld, vlak voor de schietbaan en verder naar voren. Olmers zelf, de meest geëerbiedigde van allemaal, stond tegen de houten balustrade geleund, zijn handen in de broekzakken, tusschen Meyer en den ouden Goeddag, met groote kalme wateroogen óplettend en minachtend turend; en dan, kalm even lach-sprekend, het hoofd naar op zij, zeide hij wat over het gevecht tegen zijn buren, die, meer streng en ingehouden woedend, grom-kort andwoordden.

Meer naar voren,, met sterk toeloerende snoeten en fel glansende oogen in de kleurende gezichten, stonden Blaise, met de twee Mulders . . . , en Tessels, het beest, met Snaarman uit Nijmegen en de Bosschenaars Hink en Waalmond, met Thomassen, een al-groote

nieuweling uit Amsterdam, die dadelijk in Olmers' kompanjie was opgenomen, ofschoon dat anders lastig was, maar om dat-i al zoo erg-volwassen over meiden en onzedelijkheid wist te praten.

Nog een eindje meer naar voren, op-zij aan den padkant, waren Donzer uit Nijmegen, een wild-zang van wat-blief-je, de mooye Beerenstein met den flink-fieren kop als een Indiaansch opperhoofd, en de groote Van Bemmelen, die ook voor geen klein geruchtje vervaard was en 's zomers bekend als de beste boomen-klimmer van allemaal, en Krooyers, hitachtig, die al tijd zijn hoofd naar achteren opschudde om de lange blonde haarpegels uit zijn oogen te houden, verder Daalman uit Eindhoven, met te-korte beenen en rood-bruine oogen, de mollig-rentenierige Riet, Reffel uit Helmond, Salwer uit Zwol, alle-maal van de groote wereldsche kompanjie met pandjassen en gekleurde dassen.

De Alkmaarders en de kompanjie van Stelhuis weken achter uit onder een ballen-afgebom op tegen hun ruggen en achter-hoofden, veel te weinige zijnd, vluchtend tot achter de boomen bij de schommels, — toen juist de kleinere hollanders, die voor-aan stonden, tegen de limburgers begonnen te gooyen, de kleine Van Bemmelen, de kleine Krooyers, Kleêrman en zijn broêr, Wolverda en zijn suffe broêr, Tellen en zijn neef Tellen, de twee van Eykens, en Wazer.

De prefekt kwam van het terras, liep in het gevecht, luid-zeggend: zachtjes-aan, zachtjes-aan, er mogen geen harde ballen gegooid worden.

Achter den prefekt kwam Kuuk van binnen, van Stelhuis' kompanjie, slordig in de kleêren, met versleten schoenenelastiek, slecht gekamd. Hij bleef onder

bij de stoep staan, raapte sneeuw, gooide in zijn eentje, kreeg ballen tegen zich aan, deed of hij er niets van voelde, raapte sneeuw, gooide.

Achter de kleine hollanders om, voor de kompanjie van Olmers heen, kwamen Stelhuis en de anderen bij hem, gingen naast hem staan in een rijtje, sloegen de rompen neêr, hieven ze op en gooiden, gooiden, in onafgebroken dalen en rijzen, van den stoephoek af schuin tegen de limburgers aan.

Voor de schietbaan liep Toenders uit, lachend, van de Beerenstein-groep naar de Olmers-groep om te vragen of zij ook nu maar niet zouden beginnen.

Uit een achterhoek voor de poort naast-achter den schietbaan, kwamen de erg-ontwikkelde Utterlack, Breidel en Marieke, van de eerste en tweede hollandsche, met de meest verzorgde, nette, kleêren aan, rillerigheid en onverschilligheid uitstallend, gingen, achter de vechtende hollanders om, de stoep op, naar binnen, met halve en heele elleboog-krom-heffingen naast de hoofden, tegen de ballen, die Stelhuis en Kuuk naar hen gooiden, om dat zij hen laf en suf vonden.

De hollanders en de limburgers waren tegen-over elkaâr in bijna gelijke rijen, in 't midden van de koer, die in groote verschrompelde wit-plekken onder en achter hen uitlag, op zijn verst twintig meter tusschen hen, maar dan in aan- en afzwenkingen als van groote staartstukken, dichter komend tot tien meter.

Allen lachten klankloos van tarten vóor het gooyen, mikten, keken vinnig na, met weggestrakten lach, terwijl de worp duurde, lachten na met hooge krijtklanken bij het raken. De meesten hadden hun afzonderlijken vijand gekozen, waar tegen alleen zij gooiden. Zoo

Schinke en Van Bemmelen, die de hardste ballen smeten, met ervarenheid mikkend op mekaârs hoofd en borst.

Een troepje hollanders was dertig pas achter-uit gerend, ieder had veel ballen gauw gerond en aan zijn borst geraapt en, de oogen half dicht, de hoofden schuddend van de pijn met een wrokkig lippengewring als er een bal tegen hun gezicht kletste, galoppeerden zij tot vlak bij de limburgsche rij in éen vaart, de limburgers smeten hun een regen van stuifsneeuw, met harde stukjes bal er tusschen, tegen, maar zij bleven staan, klemmend de ballen met de linker hand tegen hun rompen aan, grissend de ballen te gelijk met de rechter hand weg, en gooiden ze, in éen witbollig doorkogelend snel-gewerp, tegen de limburgers aan, die al-door bukten en stonden en te-rug gooiden haast heel-losse sneeuw, om dat zij geen tijd hadden ballen te maken; de hollanders traden nader, telkens bij éen stap, patsten hun ballen op de gebukte hoofden, keilden de ballen als slagen tegen de buiken, andere kleine hollandertjes kwamen achter hen, gaven ballen aan; de limburgers gingen een beetje achter-uit, de hollanders stapten toe, tot zij lijf aan lijf met de limburgers stonden, en zij raapten hun eigen oude ballen op en zwiepten die nog eens neêr op de limburgsche lijven, die zij zagen als in een duizeling.

Toen keerden de limburgers zich af en holden weg, maar Von Kretsch holde, niets ziende, tegen Wulters aan, met een schok van zijn neêrgebuffeld hoofd in Wulters' maag. Wulters stortte om, zijn beenen naar boven joepend.

Er was in de limburgers een weg-galop, ook aan den terraskant, een geschreeuw, zonder jammer of wraak, alleen om luid te zijn in hun nederlaag, de

hoofden voor-over, ieders hoofd schuilend achter zijn rug tegen de lichte ballen die op de ruggen neêr-regenden en gebarsten op den grond vielen, en de zware, die hen deden wankelen als kegels.

De prefekt en professor Metselaar bespraken, boven hun koude, onrillerigheid voorwendende, handen, de woedende hollanders bij de stoep, die meer en meer voor-uit drongen hun zwetende lijven.

De lachen waren weg van de hijgende hoofden, nat en rood om de glimmende oogen, de haren hingen verslonst en in 't midden met grillige pieken naar voren, de gezichten bliezen en snotterden voor de vermanende Heeren.

De hollanders holden nu gauw te-rug, bijna allen, een wijde open vlakte van vale mors-sneeuw tusschen hen en de wechgedreven limburgers latend, hollend tot aan de kompanjie van Olmers, waar een groote menigte groep werd, van alle kanten samen komend. De grooten prezen erg de vechters. Flink! ze hebben ter-dege op hun donder gehad!

De zeeuwen, Willem en zijn kompanjie, kwamen er ook bij.

De baas sloeg zijn rechter hand neêr op Wazers schouder:

— Braaf hoor! Ik heb 'et uit de verte heel goed gezien!

Maar de hoofden keerden zich naar een gromgeschreeuw bij de stoep, waar zes hollanders nog met duitschers bezig waren. Zij hadden zich dicht samen gevochten tot één jongensklomp, plomp zwart boven de sneeuw, krijschend naar de lucht. In 't midden stonden Schinke en Van Bemmelen, die door de anderen na mekaâr toe werden geduwd, de vuisten aan de ribben en ruggen.

Zij bukten zich nog, neêr om sneeuw te rapen, die zij in mekaârs snoeten poeyerden, maar zij hadden geen plaats meer om te bukken, verwoedden, de tanden aan-een, gniepig-wreed kijkend, de armen uitslaand naar voren, rakend of niet, de onderbeenen uitschoppend tegen de knieën en schenen van den ander, scheldwoorden uit de monden kners-fluisterend: leelijke mof, verdomde hollander.

De prefekt riep van het terras af: hee, hee, is 't uit? Ik noteer u... voor elk oogenblik zooveel kwade punten meer.

De toedringende omstanders lieten nu de armen en knieën af, de lijven terug, met on-te-vrede gezichten naar een anderen kant. Schinke en Van Bemmelen lieten hun armen hangen, hun beenen staan, scheldend met de monden in kalm-bleeke gezichten, de bovenoogleden dán néêr, dán óp, in een hitte van blikkenwoede tegen elkaârs oogen en onderkoppen.

In grooten zacht-gang kwam de prefekt op platte schreden de stoep af, duwde de omstanders op-zij, ging in 't midden staan, duwde te-gelijk, met de twee armen, Schinke en Van Bemmelen elk een anderen kant uit. In-eens ging Schinke in beweging, schroefde zich door de lijven heen en trappel-holde weg tot aan de heg tegenover de stoep, en Van Bemmelen midden in al de anderen achter hem aan, in een vlucht van radde beenen, met gelijk-lijnende knieheffingen en kuitenafstamping in de fel moetende sneeuw.

Bij de heg hield Schinke zich op, het hoofd hoog, de prefekt plots zuiver en smal alleen, blikte, het hoofd naar hén toe, het lijf naar den schietbaan-kant, uit diplomatiekheid nooit recht boven zijn voorlijf heenkijkend.

Van Bemmelen gaf weêr den eersten stomp aan Schinke's linker schouder, maar Schinke, die den prefekt zag, zei: wacht even, verdomde zwijnhond, ik zal je

zoo met-een op je verdommenis kommen, maar de prefekt kijkt.

De anderen keken nu ook om: Ja, eve wachten, de prefekt kijkt.

Langzaam wandelde de troep nu links af, Schinke naast Van Bemmelen als weêr-vrienden, zwijgend, met trillerige gezichtsvellen voor-uit-kijkend, al de andere er achter zonder onderlinge vijandigheid vereenigd in koortsige wreedheids-nieuwsgierigheid.

Zij deden besprekingen van dit zaakje: ja, Schinke en Van Bemmelen hadden al-lang iets samen gehad, van dien ochtend af, dat Van Bemmelen om Schinke te treiteren koffie in zijn hals had gegoten, ieder-een had al tijd gezeid, dat ze mekaâr wel-'es te pakken zouden krijgen, het móest er eens van komen.

Toen zij voor-bij de beugelbaan waren tusschen-onder de boomen, was de prefekt heel ver weg, bij den schietbaan, waar al de groote hollanders sneeuw-ballen aan 't maken waren. Schinke en Van Bemmelen stonden tegen-over mekaâr.

Limburgers van bij de mattessen, die de ruzie zagen, huppelden aan, allen gingen in de rondte staan, mekaâr verdringend, met gluipingen van bovenlijven tusschen de heupen van anderen door, om een goed plaatsje te hebben.

— Wat mot je nou nog, vroeg Van Bemmelen.

— Raak me nou nog 'es an, zei Schinke, en hij schuurde, op zijn teenen zich heffend, zijn mouw langs Van Bemmelens' vest, tastend met een hik-beweging van zijn heele hoofd.

— Och, je bent me niet de moeite waard, dat ik mijn handen nog langer vuil ân je maak, zei Van Bemmelen.

— Das goed, zei Schinke, ik ben wel kleiner als jij, maar ik ben niet bang voor je. Daar! riep hij en stompte zijn knokkelvuist tegen Van Bemmelens' wang en neus. Toen gingen zij weêr aan mekaâr.

De groote limburgers hadden allen ballen gepakt in hun verkleumde handen, toen de kleine zoo overwonnen waren geweest. Zij liepen uit naar de hollanders: Scheerders, met lachend krulhaar en een blank en rose zoon-uit-een-goede-familie-gezicht, en zijn kompanjie: de driftige Hoogenbeek, met af- en toevloeyende sapoogen en het grauw-blonde haar rechtop-sprietend, de dikke loensche Balvers, met een volwassenheids rust-gezicht, zijn broêr mooi zwartbruin, allebeî deftige maastrichtenaars, de breede korte Geerink, met zijig blond in puntvlokken opgestreken nuffen-haar, de twee Von Kretschen, neven van den treiteraar, mager en lang, de oudste blank, de jongste sproetig en met één bruin en één groen oog, waar hij afschuwelijk door de kleintjes meê gesard werd, Wulters uit Venlo, een klein-lieve lokkrullige poppekop op een kippenborst, en de filosofen, die de groote Neeting van binnen was gaan halen: Thomassen, Paal, Suikervoet, Hiere, Janjan, Kieken, allemaal ontzachlijke brokken boering, met dikke ronde ruggen en lange armen.

De kleinen, die nog flauw schermutselden in 't midden van de koer, gingen op-zij, te-rugdwalend in ontledende groepen achter de lage muren van het terrasgesteente, de limburgers links van het terras, de hollanders rechts, en die zagen nog maar alleen mekaârs hoofden als zij tusschen de liggend gespannen ijzeren hekstangen door keken, als hoofden van verdrinkenden boven water, en de haren als pruiken op hoofden in winkelkasten, afgesneden aan den nek.

Andere kleinen liepen achter de grooten aan, de handen leêg, alleen om te zien, met koortsig verlangen naar naderend geweld in de dwaas glimmende oogen. Andere kleinen zwierven onder de boomen, bij de afzonderlijke vechtingen.

Willem zag de groote limburgers komen van ver,

een breed gekleed veel bewegelijk lichaam met wel dertig koppen, alle blikken voor-uît naar den schietbaan, al de handen aan de ballen voor de lijven tegen de vesten tusschen de open-hangende jassenstukken, of de ballen onder de eene omklemde jasplaat, veel te gelijk, die langzaam afsmolten met druppels tranend van den onder-jasrand.

Zij stapperden aan in de verkledderde sneeuw, die in wrongen van ijs-schuim stijf-zwierde om de zwart-natte schoenen, waartegen de verstevene, van vocht verdonkerde, broekspijpen kleefden.

Zij naderden aan, dicht donker samen, in strakken stap-gang, in neêrplettende voetbeeningen wrijf-kritterend over de proestvloer. Sneeuwkruimelbuitjes raasden om de voeten. Het veel-gezichtige troepgelaat was vlak en koel, met een wegwrakkend lachhuivren onder de vellen.

Het lange boomengedorte bleef staan, dan naast, dan naast-achter, breed steende de huizing links op, met lichtglimpingen van flets wit, waterkleurend van de venstering. Wollig grijs zolderde de lage lucht, in mollige plooyen van zwart-stippelenden afhang. Een kleine wind was allengs toegeveegd, zoetjes zelfde neêrhuivende luchten verschuivend.

In eens rilden de boomen en waren weêr stil, het windje bepoetelde met koel-koû Willems gezicht. Door de wind-wemeling van zijn koû-fladderende oogleden zag Willem toen de troep dicht-bij, tot een stand stil tegenover de smoezende hoofden der hollanders, die samen waren gegaan tot één hoop. Onder een verwaseming der oogen, begon zijn hart toe te kloppen, als een hard stuk in water, links onder de borst.

Zijn kompanjie, verkleumd van treuzel, had korte ernst-gezegden uit angst-klemmende kelen. Zouden zij

meêdoen? Zouden ze weggaan? Het was te laat om weg te gaan.

De zeeuwen stonden nog al tijd met mekaâr te spelen, net-doende als-of er niets gebeurde, hun ruggen naar de limburgers toe, niet-meer-omkijkend.

Uit de bepratende limburgers schoof plots de luidruchtige Hajo voor. Met een springwrong van het heele lichaam, smeet hij een bal uit, schuin in de hoogte, als een witte suikerprop door de grijze lucht, die achter de hollanders in den schietbaan neerduvelde, juist waar hun voorraad ballen lag.

De hollanders lachten dof-koper in de grijze ruimte. Goeddag schreeuwde: dank-je-wel, die zullen we goed kunnen gebruiken. Gooi maar op, nog meer zoo.

De limburgers begonnen langzaam te gooyen, een voor een, dan twee, dan drie te gelijk, zwijgend, zich-verwachtend-op.

De hollanders deden niets weêrom, zich tusschen de boomenrij en de schiet-baan-leuning te-rugtrekkend. De meeste ballen kwamen in de boomen-hersens te recht, bleven daar zitten in een takken-spalking en lieten een poeyerend suikerbuitje neêr; andere daalden, losgehakt door den val, van tak op tak, als witte vogels, telkens met een gering takken-gekwispel, en ploften neêr aan kleine klontjes; andere kwamen juist op de hoofden af, maar de hollanders staken de gebogen armen werend op voor de hoofden, waar tegen de ballen afbutsten.

De zeeuwen lieten de ballen tegen hun achterlijven en hoofden komen, zich houdend als-of er niets gebeurde, met gauwe pijnschrikken door de gezichten die zij voor mekaâr weglachten.

Uit de limburgers werd geschreeuwd: nou, hoe is 't, verdomme jullie 'et? Kijk, nou durreve ze niet. Kom hier, als jullie durreft, kom voor den dag!

De groote hollanders bleven roerloos, de kleine namen beteekenis-volle gezichten aan, verklaarden mekaâr de zaak, maar onbedaard, turend naar de oogen der grooten, tureluursch van wacht-duur.

De limburgers begonnen te schelden, tartend: Kijk, daar schreeuwen ze nu het heele jaar over, en as 't er op áan komt, dan durve ze niet. Laffe bliksems, meisjeskoppen, hollandsche kaaskoppen! Moeten we oe kommen halen?

De limburgers begonnen lammer te gooyen, met dikke tusschenpoozen van ontmoediging. Zij waren boos van mal te doen en in de hollandsche list geloopen te zijn. Schouders werden opgehaald, weêr neêr gelaten, hoofden keerden zich af met een mopperend bespreken, lijven draaiden zich om en in draaltred werd te-rug-gedrenteld.

Tegen de ruggen losten de hollanders een breed lawaai van orgelend hoongelach.

Een van de limburgers keek nog om, roepend: beroerlingen, een andere keek om, stak zijn tong uit, een dik rood puntig stukje, een arebeî in den groezeligen winter.

Olmers stuurde nu een kleintje, met een door die zending vervreugd gezicht, naar den baas. En even later kwamen de vier zeeuwen met leuke snoeten bij de hollanders, fluister-kletsend met als snuffelende gezichten.

Velen kropen nu onder de leuning door in den schietbaan, deden hun potloodjes, zakmessen, zakdoeken en knikkers in hun broekzakken, stopten sneeuwballen van de hoop in hun jaszakken, flink, niet bang voor het smelten. Zij stelden zich dicht bij mekaâr op, uit de breede verte keken de limburgers, niet snappend.

Meyer schreeuwde vooruit! en hol-kuddend, met deinende rukken, schokkende hoofden, verschietende

haren, renden zij in gestrekten draf, met vlaggende jaspanden, bollende billen, wapperende broekskokers, in vaartzwaaying over de vlakte, waren stand, hoekig bij de limburgers, en bonkten de ballen uit, die tegen de lijven bonsden; de limburgers smeten te-rug, bukkend en ópkomend, in lange rijtjes achter de dikke boomen staand.

Te-rug, te-rug, riepen ze, van verder af, dan gaat 't veel eerlijker, zóo is er geen kunst ân.

De hollanders, opgewonden door het werpend slingeren van hun armen, gingen te-rug,: nou, komme jullie dan maar!

Toen begon het geregeld gevecht, midden op de koer. Breg, Looser en de groote Mets deden ook meê, woedend dat zij ballen tegen hun donder gekregen hadden.

Alle lijven waren hevig in de weêr, met een jassengeflap om de dijen, de kleintjes, beschermd door de ruggen der grooten, droegen van beide kanten ballen aan, toen zij op-zij geduwd waren.

Maar de prefekt, de vlakke hand óp voor den schouder, kwam af, wenkend van ophouden, maar er was geen ophouden aan, de ballen suisden den prefekt langs zijn neus. Hij lei zijn hand uit in de buiging van Mets' arm, zei tot hem en Breg: gij hoort aan de andere zijde, maar Mets, hevig opgewoed, en die nog oude grieven had tegen Olmers' kompanjie, schoof kregel zijn arm los, gooide zijn bal, met een gezwenk van zijn arm voor de borst van den prefekt. De prefekt vatte Mets, die langer was dan hij, aan de elleboog-gewrichten, duwde hem te-rug, zei hem te bedaren. Maar Mets, die de vriend was der heeren, voelde zich als volwassen jongen beleedigd, rukte zijn arm los, gaf, bleek, een tik op de eene prefekts-hand, die hem kneep:

— Het raakt je niet, knarste hij tusschen zijn tanden, laat me met rust, ik zal doen wat of ik wil.

Het gezicht van den prefekt werd bleek, bleek-wit de wangen, bleek-rood de lippen, bleek-blauw onder de oogen. Hij ging stil weg.

Het algemeen gevecht was uit, koortsige ontsteltenissen zogen de lijven in kleine groepen verontmenigtend, in lachloze besprekingen, met hevig loerende achteruit-blikken naar Mets, die room-bleek met de onthutste Looser en Breg stond te zwijgen, Mets had den prefekt een klap gegeven, Mets, een van de grootste jongens, Mets, die in geen jaren iets misdaan had, die in de laatste twee jaar niets geen straf had gehad.

Onder de boomen, half zittend op de beugelbaanschuttingen, in de hoeken bij de muren, bij de gymnastie-dingen naast de stoep, waren de jongens stil en bespraken.

Er gingen er naar binnen, 't was hier nu toch uit, om te loopen door het gangen-vierkant. Eenigen hadden het hem hooren zeggen, anderen hadden het anders verstaan, in aangebogen hoofden werden de gesprekken, dan kwamen de twisten tusschen de zich heffende hoofden, neus naar neus, met spogspatjes van de driftige lippen. Om vier uur luidde treurig de bel door de stille koû.

OUDERS-BEZOEK.

I. DE BRIEF.

DE BRIEF.

In den vrijen-tijd van tien uur 's ochtends, was dat al tijd een heel hoop-genoegen van-binnen, die nooit gezeid werd tegen anderen, want in de klas mocht je niet spreken, die in geen glimlachjes het gezicht verplooide, want de jongens zouden gevraagd hebben of je hén uitlachte en de professer zoû gezeid hebben, dat het niet te pas kwam om te lachen durende de les, maar die heelemaal heerlijk werd binnengehouden, binnen-in het hoofd, zoodat niemant er iets van zien kon, en die een rustig genot gaf boven de stugge latijnsche boeken heen, het hoop-genoegen, dat duurde van het laatste kwartier van de latijnsche les, en erger werd boven het gauwe boeken-geberg na de les, en meêgedragen werd boven dans-huppelend loopen door de gangen, over de trappen, in de slaapzaal, — de gedachte, dat er misschien een brief zoû gekomen zijn en op het bed zoû liggen, met zijn vriendelijk geschreven adres, zijn zacht blauwe postzegeltje en zijn drukke buiten-wereldachtige poststempels.

Er was maar éen post per dag, die den vorigen avond kwam, en dan vond je om tien uur, heerlijk en als geheimzinnig daar gekómen, de brieven liggen op je bed, wittig, lekker nieuw en vreemd op de groen en roode deken van het opgemaakte bed.

Willem had Dinsdag een brief gevonden, en, nee maar, hij begon heelemaal te beven achter een verbleeking van zijn handen, want het was een brief van moeder, en er stond in, met de duidelijke ronde letters, dat vader en zij hem kwamen bezoeken, en niet over maanden, niet over weken, maar over zes dagen, over zes dagen zouden zij hier zijn!

Het was ontzachlijk erg heerlijk.

Er kwam een proestende warmte van alle kanten door zijn heele hoofd. In zijn dichten mond, achter de achter-aan zijn onder-tanden peuterende tong, was een lachgekreun uit zijn keel, dat hem zelf vreemd áanhoorde. Hij begon zwaar te glimlachen boven den brief, hij griende zacht en veegde met koude vingertoppen zijn oogen droog.

In rondgespannen sidderende koorden van waseming, wiegelden zijn kamertjes-kleuren om hem heen om dat het geluk uit zijn oogen er in heen scheen. Het heele kamertje was vol aarzel-bewegingen als verspring-schemerende wit en zwart stippelende lichtinkjes. Het heele kamertje was vol van een onaanvoelbare warmte, en zijn lijf stond er klam-koel in.

Om hij wist niet wat keek hij in eens buiten het gordijn, of er ook iemant liep, als om zijn geluk in de wijder ruimte te luchten. Daarna stapte hij van het gordijn naar het kastje, van het kastje naar het gordijn, uit vreugde voor de aardigheid telkens maar één heel wijden stap makend, met een felle vooruitduwing dan van het linker, dan van het rechter been, zoodat hij het voelde aan zijn liezen.

Hij stelde zich nog niet voor hoe en waar het wezen zoû, maar hij duizelde van geluk, in zijn maag, in zijn mond, in zijn bovenhoofd, door al zijn gezichtsvel.

Toen ging hij op het bed zitten, de voeten schuin over mekaâr en den brief nog eens herlezen woord

voor woord, heelemaal afgekokerd van de omgeving, recht in den brief neer, langzaam oog-proevend de duidelijk geschreven woorden.

Toen wilde hij iets dat het aangename minder maakte zoeken in de gekozen woorden van moeder. Want al tijd als moeder vroeger iets prettigs zei, dan zei ze het zoo wijs of zoo vermanend, dat het minder prettig werd, maar hij vond nu niets op die manier, en hij dacht, dat 't zeker kwam om dat hij nu zooveel grooter was en zijn moeder meer als tegen een groot mensch tegen hem kon spreken.

Hij stopte den brief in zijn borstzak, een smal wit randje piepte er boven uit. Toen ging hij boven op zijn bed liggen om te denken in de bolle sussende vreugde.

Eerst dacht hij aan zijn moeder, die had hij in vreeselijk lang niet gezien. Dus zij kwam hier, afgevreemd van thuis, en hij zag haar met rukken van verschijnen en verdwijnen in 't zwart voor de dikke witte muren heen. Zij was niet dood, zij was niet weg, zij leefde nog, zij zoû bij hem zijn.

Toen verdonker-hardden zijn gedachten op Jules en op Verhaage, of die ook bij zijn moeder en vader komen als zijn vrienden, wat ze zeggen zouden.

Toen dacht hij verder op Jules en Verhaage door, of die niet iets geks aan zijn vader of moeder zouden vinden en dat zeggen met lachjes, later, daar hij bij was of zonder dat hij er bij was.

Toen dacht hij in een droomkwijning van zijn blikken zonder dat hij wist waaraan.

Toen ging plots het gordijn op-zij en de opzichter keek en zei: Kom, wat is dat nu, 't is nu geen tijd om te slapen.

Willem sprong schuin op den grond met een bonk in zijn denken zwaar-naar, maar het witte riggeltje lichttintte op van-onderen in zijn zien, hij voelde den

heelen brief in zijn zakstijfte en het zwaar-nare verdween in de jubelend-stippelende blijdschap in zijn verbeelden.

Toen hij beneden was, kwam hij tegen Verhaage, en samen gingen ze de ontdooyende koer op. Verhaage keek naar Willems borstzak en vroeg met-een: heb-de 'nen brief gekregen?

— Ja, zei Willem.

— Van huis?

— Ja.

— Wel, en is t'r nieuws?

— Och nee, nies bizonders, zei Willem, die bang was, dat Verhaage er over zoû gaan spreken as-i 'et vertelde en veel liever onder de onverschilligheid van de gewone horizonten en de gewone sprekerijen zijn innig-warme vreugde stil voor zich alleen in zijn binnenste-ik hield nog wat.

Jules kwam al gauw van de slaapzaal en met hun meê loopen. Jules en Verhaage begonnen te spreken over een paar kapotte schoenen van Verhaage, die, op-zij van voren, op de plaats waar de muizen der groote teenen tegen de schoenen aanschuurden, doorgesleten waren. Verhaage had ze gegeven om te maken, en pas had hij ze te-ruggekregen en weer eens áangehad, of het leer had weer los gelaten. Willem zei niet veel. Jawel, dacht hij, praatte jullie maar ân. Hoe suf keken de gezichten van die twee in hun ernstig bespreken van die schoenen-zaak. Zij waren als neêrslachtig van ernst, in hun gewoonheid.

En, hoestend in de lucht van heimelijke verstandhouding met zich-zelf, liep hij naast hen en maakte eens een sprongetje, keek naar den moddergrond, waar een zwarte blijdschap in glinsterde, deed zijn hoofd naar de hoogte, voor-uit-kijkend als moedig en frisch in de toekomst, en de lucht glinsterde witjes en blauwtjes met wenkende wolkjes. Daar liepen de

jongens onder. De jongens! die vreeselijke jongens, nu konden ze hem niks meer schelen en de professors ook niet. Heerlijk was zijn blijdschap door de heele koerruimte heen. Zoû hij 't nu maar zeggen tegen Jules en Verhaage? Hij likte zijn lippen van plezier. Hij zoû 't later zeggen als ze uitgpraat waren en om niets anders zouden kunnen denken.

De hoofden schuin neêr naar mekaâr toe, namen Jules en Verhaage in familiale samenspraak besluiten over de schoenen. Verhaage zoû dadelijk naar den provisor gaan, de sleutel stak stellig van-buiten op de deur van zijn kamer ten teeken dat hij te spreken was, want 't was precies kwart over tienen, en daar zoû hij zich beklagen. Verhaage ging weg, even een leegte achterlatend, die voortwandelde naast Jules, toen niets meer.

Toen zei Willem gauw en brokkelend in zijn ontroering, er iets van tegen Jules, die er niets van verstond.

— Wát zeg-je? vroeg Jules.

Toen werd Willem kriegel-boos met een warmte naar zijn slapen.

— Nou, precies wat ik zeg, je verstaat toch wel hollandsch.

Zoo had hij nog nooit tegen Jules durven spreken, maar nú dorst hij ook álles.

Jules, kalm en verstandig, meerder, gispte hem niet, maar begon na een even-stilte over iets anders te spreken, over de dooi en Mets, die niet was weggejaagd om dat zaakje van 'em met den prefekt, maar alleen een groot-compareat had gehad.

Het scheen, dat je tegenwoordig lang zoo gauw niet werd weggejaagd als vroeger. Mets had den prefekt op het compareat zelf vergeving moeten vragen en dat was alles geweest.

Willem luisterde met korte grom-andwoorden. Nu had hij niets geen trek meer om 'et te vertellen.

Bloemen en Saalwijn kwamen van binnen, gingen meê loopen, hadden niets te zeggen, verdofd in een stilte van het steeds zelfde gewoonte-leven, met slapende snoeten. Toen spraken alle drie nog kortjes over Mets.

De bel ging, de vrije tijd was uit. Willem droeg zijn heuchelijk geheim meê in de les en in de studie.

In de studie ging hij wat chocola zitten kauwen, van een stukje dat hij, boven, in zijn dartelend briefplezier, in zijn broekzak had gestopt.

Telkens als de professor in den doorgang met zijn rug een eind achter hem was, knakte hij een hapje af en verzoog dat dan stilletjes aan. Hij vond de chocola nu niet zoo lekker als anders en proefde haar niet zoo dóor aan zijn vreugde-slijmerig-dikke tong en keel, maar hij knabbelde door in een zenuwachtige behoefte van zijn mond te bewegen, iets lekkers te hebben en iets verbodens te doen.

Eens nam hij achter den zwarten rug, die voor hem uit heen schoof, juist een half plakje chocola aan zijn lippen, en likte er tongelend aan, het beturend met verlekkerde blikjes, toen, als had hij oogen in zijn achterhoofd gehad, het gezicht van den professer rechts-om rukte, terwijl het achter-hoofd naar links afdraaide en de romp pal bleef staan. Hij keek Willem aan die hem gelijk in de oogen zag. Willem, met een list-gemak, dat hij in zulk een stip tijd in een duurloze begrips-snelheid had zonder aarzelens-bedenken, hield zijn blikken naar de zelfde richting waar zij waren toen de professor zag, ze langzaam doend dalen van de professers-oogen naar de professers-borst en langzaam, langzaam, van de borst ze recht richtend tegen den katheder-voorwand, als bedacht hij iets, het hoofd op, zonder te weten waarheen zijn blikken gingen, over de thema, die hij maakte. Hij hield zijn hand aan zijn

mond, liet zachtjes den wijsvinger de chocola heelemaal bedekken en zijn bovenlip raken en drukte de heele vuist tegen zijn mond als in de zenuwachtige beweging van het zoeken naar een latijnsch woord, daar hij niet op kon komen. En de professer keek een anderen kant in, had niets gemerkt. Willems hart tegen den lessenaar-rand verdofde zijn hard opkloppen en zijn opgewrongen linker voet op den rechter zakte weêr neêr.

Aan het dinee, in de vrijer-heid, voelde Willem zijn hoofd als door de innige pret hooger dan de andere hoofden en als tintelend warm op, als van een ander afzonderlijk leven dan zij die de gewone bewegingen maakten met de vorken en messen, de oogen en monden, en de zelfde gesprekken begonnen zonder vreugde-glans tegen de voorhoofden.

Na het dinee op de koer, sprak hij het eerst Verhaage. Met de warme spijsverteering in zijn maag, kon hij het zwijgen geen minuut langer uithouden, en langzaam zei hij het: Mijn vader en moeder komen hier.

— Zoo, is 't waar? Heeft de direkteur oe dat gezeid?

— Nee, ze hebben 't me geschreve in een brief, van-ochtend.

— Zoo, waarom hè-de dá dan niet eerder gezeid? vroeg Verhaage, die graag gezellig-moederlijk plaagde en uitvroeg, met zijn spitse neus, waarvan de punt als van nieuwsgierigheid tippel-tintelde.

— Och, dat weet ik niet, zei Willem, ik moest het eerst in de studie nog-eens goed overlezen.

Dit vond Verhaage onzin.

— O, zeî Verhaage, 't is zeker niet waar, ge zult me zeker maar wat voorliege. Laat maar 'es zien die brief, zeî hij brutalig-vriendelijk, goedaardig-ruw-vertrouwelijk. Willem kreeg den brief uit zijn zak, maar hij was bang dat Verhaage te veel zoû lezen. Samen gingen ze op een bank zitten, op hun zakdoeken tegen

de nattigheid. Willem deed zijn rechter been hoogschuin op het linker zoo dat het rechter bovenbeen als een baaltje opstak. Toen vouwde hij den brief tot een dik pakje in mekaâr, tot er alleen een klein vakje van vijf regels overbleef. Toen drukte hij zijn vingers nog op de stukjes volzin, waar Verhaage niet meê noodig had, tot er alleen die woorden zichtbaar bleven: vader en ik, wij komen Dinsdag.

— Ja, zei Verhaage, ik zie 't, 'et is zoo, maar ge hoeft dien brief zoo stevig niet vast te houden, ik zal 'em niet opeten. Wel ben-de nou niet blij?

— Ja wel, zei Willem, natuurlijk, maar zijn stem vervaalde in een voorgewende onverschilligheid, want Verhaage keek hem zoo erg bemoeyerig aan en het was kinderachtig om te laten merken, dat je zoo vreeselijk blij bent.

Nog in dat zelfde uur wist de heele kompanjie 'et. En zij spraken er over al dien lang zich verdagenden tijd, met al zijn lui durende tureluursche uren, zij spraken er over tusschen andere dingen door. Dan viel het plotseling in hen, dat Willem zoo stil was en spraken zij er weêr even over: ja, jij zeidt niet veel, jij denkt an je bezoek. Zij spraken er over, maar niet erg, niet heel beleefd of vreeslijk vriendelijk, maar nieuwsgierig en koeltjes met een halve hartelijkheid, die onder onverschillige flinkheid weg trok.

II. DE DONDERDAG.

DE DONDERDAG.

De Donderdag kwam, en was er. Willem trok s'n sondagsche pakkie ân met een schoon half hempie. In de ochtendlessen vroege z'n 'em waarom of-i d'r zoo mooi en opgepoetst uit-zag. Zijn neetoorigheid was heelemaal opgesmolten in een weeke goedaardigheid en hij vertelde aan zijn buurlui, dat hij van-daag bezoek kreeg. Hij was vreeselijk onoplettend en speelsch in de les en professor Mastert, de vet-roode, zeide: Kom, Tiessen, nog een uurtje geduld. Blijf nu rustig, ge zult genoeg genoegen hebben vandaag. Toen werd Willem weêr braaf, van deugdzame oplettendheid doordrongen, van een geheele voegzaamheid in de houding en de andwoorden.

Het werd tien uur. De klas liep uit. Willem wist niets van hoe laat, maar hij begon toch raar en duizelig te worden bij het neergooyen van zijn boeken in den lessenaar.

In den grooten korridor stond Joost de portier, en zijn hoofd ging heen en weer als een windwijzer, de voorbijgaande jongens aan- en afkijkend om er een te vinden. Met zijn dikke rechter wijsvingertje wenkte hij toen Willem, die bleekte en kwam. Willem verstond, dat Joost zei van den parloir, ja wel, 't was goed, en Willem voort in een hol door den zuider gang.

Stroomen gudsten wild van zijn maag naar zijn hoofd en te-rug, in windrukking scheerden de zware wittingen hem langs aan elken kant, en de gang kromp om hem heen als hem rakend, koudetjes rilden op zijn voorhoofd, door zijn haren, zijn oogen waren warm en blikloos boven zijn stompende pompende hart, zijn armen schokten op en neer aan de vuisten naar-voren, zijn voeten bestampten kletsend den steenen grond.

Het lage deurtje door met zijn open- en toeklepping, in het zwaar-betrapkastte voorportaal, rechts af voor de parloir-deur.

Daar bleef hij even staan, hijgend uit zijn wilderig gezicht, juist brak een zonnescheut af uit het lawaayend buiten door de stille ruiten, het hart plompte bonkend rusteloos. Hij timmerde met den rechter wijsvinger-midden-knokkel tegen de deur, met zijn bloemende paneelrand-hoeken, die licht en doorschijnend van gehoorigheid leek. Binnen! zei de stem van zijn moeder. Die stem was hier! en hij hoorde haar vreemd van peilloze zaligheid in het mat en lief en heerlijk bruine portaalhout klinken.

Achter de deur was het onzichtbare geluk, niet aan zijn lijf, maar het zoû aan zijn lijf zijn. Hij gaf een handdruk aan de deurkruk, de deur ging op-zij: drie wezens: de direkteur, staande, recht, toelachend met beminnelijke tanden, zijn vader, staand, kijkend naar de geworden deuropening met de laatste woorden van zijn gesprek met den direkteur half verklankt en opgehouden in zijn mond, zijn moeder, zittend, met glinsterende oogjes in een reis-frisch gezicht, het zwarte vwaletje opgestreken rustend op het voorhoofd.

Zij waren vreemd, stadsch, van-buiten, groote-menschen in leeke-kleêren. Die gezichten, die gezichten van vroeger-altijd in zoo lang-lang niet gezien. In-ééns liepen al de groote leegten vol door wat hij zag, vol met de voelingen van erge liefde-tijdjes van vroeger,

en die voelingen verhevigd door zoo lang te-rugge-houden te zijn geweest. Overvol van voeling, vreugd-verdriet in de hersens, natte het uit zijn oogen in druppelend huilen. Hij zeî niks en zijn tong en verhemelte kleefden tegen mekaâr als zuiger en straatsteen.

— Dag, Willem, zei zijn moeder, liefde-lachend met erger glinsterende oogen, dag, jongetje, — zij had haar kleine armen voor-uit gestoken onder haar wit-bont-gevoerden wintermantel.

Willem zei niets, maar ging schuin tegen-in de zacht-beschermende oud-vrouwelijkheid staan, rakend weêr aan iets bekends en liefs, dat hij vrij en heel mocht raken, hij liet zich gevallen-zijn tegen haar aan, zijn armen om haar hals heen over de zachte schouders, de zachte mantel tegen zijn zijden aan; hij stopte zijn snikkend gezicht tusschen haar schouders en wang, met het frommelend geritsel van de zijden hoed-keele-banden tegen zijn haar en de geur van het bont en het handschoenen-glacé in zijn neus. Hij voelde zijn onverzorgde schooljongens-handen goor aan mekaâr over het zuivere en erg gewasschene van haar gekleedde lijf. Met haar eene bloote kleine teêr gerimpelde hand, als van blank verdund jucht-leêr overtrokken, gaf de moeder zachte slagjes aan Willems rug en deed haar toen aan zijn wang met zachte kneepjes van den wijs- en middenvinger: Wel jongetje, me jonge, ik ben óok zoo blij, dat ik je weêr te-rugzie. En Willem rook het poeyer aan de hand, die uit de nog nieuwe handschoen was gekomen en voelde zich plots aanzienlijk-gemeen-zaam beschermd tegen den direkteur achter hem, waar hij, als in een begin van tarting, zijn hoofd niet naar omdraaide.

— En hoe heb je 't al die tijd gemaakt, zeker goed, hé, en heelemaal een flinke jonge geworde? Je bent groot geworden, hoor, je voelt stevig án. Noû, laat

me je gezicht 'es zien, ik heb je nog niet eens goed gezien.

Willems hoofd ging nu achter-uit. De moedershanden omvatten zijn polsen. Hij stond aan haar schoot, keek, in een verlegenheid voor den direkteur, links af in den penantspiegel, zag zijn hals goor, zijn haar slecht gekamd, voelde zijn lijf pufferig.

— Nou, hoor, je bent groot geworde, en je ziet er gezonder uit als vroeger.

Toen, schuin-op, voor-bij Willems hoofd, naar den direkteur, die met en naast den vader die dicht glanslachte, open glim-lachte, de blikken schuin neêr van de hoog kinnende hoofden:

— Vind-u ook niet, meneer Stigge, dat-i d'r erg goed uit ziet?

De lippen van den direkteur spanden zich lachsprekend om de tanden aan en af:

— Ja zeker, mevrouw, er is geen betere lucht dan hier.

De hoofden van de moeder en van Willem bleven nu even op gelijke hoogte naar mekaâr toe staan, in een blink-blikkend lach-gestaar van mond tot mond en wangen tot wangen, zwijgend, met zachte goedigheidsgrom-lachinkjes in de keel van de moeder. Toen zei de moeder in haar gezelschapstoon van voorname kletserigheid om dat de direkteur er bij was:

— Nu, je vergeet vader, geloof ik, moet je die ook niet goeyen-dag-zeggen?

Willem zei al door niets om dat de direkteur er bij was, ging, los van het lijf, vast in den blik van zijn moeder, naar het hooge vaders-lichaam. Met een verrimpeling en een oogleden-gefladder in bedeesd-minzaamheids-vertrekkingen, kwam het bovenlijf van den koeleren vader zachtjes-aan neer, Willems hand in zijn rechter hand bergend, hoofd aan hoofd met hem

snel-poozend, in dunne droog-zoenen tegen Willems van de eerste ontroering warme roode wangen, in tintelende stilte.

Toen, de blikken van de moeder over Willems rug, het hoofd van den vader bezig met Willems hoofd, kuchte de direkteur van een klein slijmgehaper in zijn keel, keek in de vierkantte, wreef de binnen-handen zoetjes-dik tegen mekaâr, zei ernstig-zacht-zwaar-minzaam: ja, ik heb nog 't een en ander te doen, ik zal u dan zoo met-een weêr komen vinden.

De vader hief het bovenlijf naar recht op het onbewegend onderlijf, had een moeilijkheid van andwoorden en haakte den duim van zijn bloote rechter hand boven in een broekzak.

De moeder, van meer dadelijke wél-op-gevoedbehoorlijke omgangsmanieren, zei in een beleefdheidslach van haar stevig-gezette gezichje: Heel graâg, meneer, maar late we u toch vooral in 't minst niet deranzjeere.

— O neen, mevrouw, ik heb alles zoo geschikt, dat er niet 't minste deranzjement is.

Hij ging en was weg achter de deur, in groot bewegen boven een donker-dicht gestap. Willem, los, was in weifelgang weêr naar de zittende moeder gegaan, zijn heele lijfje, nu klein en alleen, in een rust van de samenzinkende leden, in een verontstrakking van maanden-lange gespannenheid, gevuld met het warme gemak van het weêr-gevonden-hebben, tegen de zuiver warm zacht gekleedde moederleden aan, haar maar zwijgend bekijkend, de zwarte japon en de, met, door krinkelende ribbetjes versierde, stof overtrokken, knoopen, en het gezicht jeugdig van bedaarde bejaardheid, de wangen ongerimpelde blond-rose kussentjes, waartegen het goed was teêre kusjes te geven.

De vader, zich vreemd en naar op reis voelend, in een vervelings-begin, met een vinger-verwondering zacht rondtastend aan zijn achter- en voorzakken met de ongewoonte van onbezige kantoor-handen, was naast de moeder gaan zitten, de ellebogen op de bovenbeenen, spelend met zijn handschoen, het hoofd hooggenekt, de blikken Willem bestreelend. Hij was niet gewoon zich erg met huiselijke of kinderlijke zaken te bemoeyen en daar naar nu vraagjes toch, de bovenoogleden neêr, zonder blikken.

Er was stilte, en de moeder, uit opvoederigheid na het weggaan van den direkteur de gemeenschap niet dadelijk willend verinnigen, zei naar Willem, haar stemvaart brekend op zijn gezicht:

— Zeg 'es, ventje, neem ook 'n stoel en kom hier bij ons zitte om ons alles te vertelle, en kijk 'es of je nergens een voetebankje voor me ziet.

In Willem begon het plezier te wennen, en de opwinding duurde gelijkmatig na de eerste geluksschrikken. In huppelsprongen van de eene voet op de andere, zocht hij; maar er was geen voetenbankje.

Toen naar den portier langs de deur, die hij van pret-drift tegen zijn lijf aan dicht deed. Hij kwam te-rug aan een kniellat uit de kerk, om dat er anders niets was.

In dien tijd was de vader anders gaan zitten, den romp naar achteren geleund tegen de tafel, waar de eene arm op uitgehoekt lag, de bloote vingers in mêkaar gevouwen voor den romp, het hoofd naar de schuine hoogte, om denkende tuur-blikjes boven-aan de vensters heen.

De moeder had de keele-banden los gemaakt, ook alle-bei de handschoenen uit. Willem schoof het voetenbankje naar onder de japon, de moeder haar voeten er op, en, nu heel op haar gemak, smeet zich een

groote teêrheid naar de hoogte, door al haar leden heen, al de gedachtetjes die zij in de stad naar de verte waar Willem was, gehad had, leefden aan in een eindelijke voldoening, en zij pakte hem beet, haar zoontje, toen hij zich hief van haar voeten, nam hem binnen haar armenronding, haar voorarmen over zijn rug heen achter aan zijn schouders, en verknuffelde haar mond tegen zijn gezicht, dan losmondend en pratend warm aan zijn oor: och, me jongetje, och, wat ben ik blij, dat ik je weêr zie,... in 't begin dat je weg was, heb ik erg gehuild thuis, weet je dat wel? En om vier uur, half vijf, toen dacht ik: komt Willem niet haast uit school, en dan viel 't me in-eens in: O nee, hij is t'r niet.... Ik heb je dat, geloof ik, ook al geschreve....

Met korte zetjes drukte zij hem tegen zich aan, en Willem fluisterde: ik ben ook zoo blij, moeder, dat ik u te-rug zie.

— En zeg me'n 'es, zei de moeder, kan je 't hier nog al goed uithouwe, ben-je al een beetje gewend, kan je 't goed met de andere jonges vinde? Het is hier erg groot, en zoo mooi gelegen, hè?

Maar vóor Willem antwoordde, kwam dat andere weêr op, dat zij zoo graâg zeggen woû,: heb-je veel om me gedacht, zeg-'es, onder al die vriendjes, denk-je dan nog wel 'es om je moeder?

— Ja, moeder, heel veel, zei hij, vooral in 't begin.

— Zoo, later niet meer?

— Ja, later ook nog wel, later ook nog heel veel, maar in 't begin al-door, al-door.

Willems hals werd moe van 't áangebogen staan, en, langzaam ontwikkelend aan de omarming, kwam hij weêr los te staan. De moeder bekeek hem van boven naar beneden.

— Je bent al groot geworde in die drie maanden.

— Zoo, vindt u?, zei Willem, die daar maar een

halve prettigheid van had, daar hij graâg al tijd groot geweest had willen zijn, al ging dat niet.

Er was een stilte, met het geschuifer der vingers van den vader om het noticie-boekje van zijn portefeuille, dat hij in zijn handen genomen had. Willem was op een stoel naast de moeder gaan zitten, de onderbeenen schuin-weg op de sport, en zijn hand in zijn moeders hand op haar schoot.

— Kom, nou mot je'n 'es 'n heeleboel van hier vertelle, zei de moeder.

— Nee, vertelt u eerst 'es 'n heeleboel van thuis, zei Willem.

— Goed, zei de moeder, rustig en uitgerust van de reis, en bekomen van de eerste felle vreugde, langzaam sprekend in het geluks-gemak van Willem zoo dicht hij haar te hebben....

— Hoe maakt Mietje 'n 'et?, vroeg Willem in de snelheid van zijn verwondering van dat niet eerder te hebben gevraagd.

— O, heel goed, je moet wel de komplimente van d'r hebbe, en ik moet je'n 'es flink voor d'r zoene.

Willem boog zittend aan, zijn wang ophoudend. De moeder zoende fiksch en frisch haar opdracht af, eerst op de eene wang, toen op de andere, Willems kin tusschen de toppen van haar twee handen houdend.

— Wacht, kom hier, nog twee zoenen van Ina hier op deze wang, en twee van Anton op die, en twee van Elise, die 't me geschreven heeft, weêr op deze, zeî de moeder, en haar zoenen, die zij luid losdrukte, klapten af door de hotellerige kamer.

— Ze maken 'et thuis allemaal goed, goddank, Anton is nu bij de heeren Brusse op 't kantoor, waar hij al een goed inkomen heeft. Ina is zoo als al tijd,... ze heeft veel plezier gehad van een liedje, dat zij bij oom en tante Jagdman gezongen heeft op den verjaardag van tante. En verder gaat alles thuis zijn gewone gang.

— O ja, moet Jules niet komme?, vroeg Willem in-éens.

— Ja, we hebben an de direkteur gevraagd om 'em na den ete te late roepe, om dat wij eerst graag wat met jouw alleen wouwe zijn. De direkteur heeft ons op zijn kamer ten ete gevraagd. Zie-je, dan na het ete, komt Jules. Kunne jullie 't nogal goed vinde same?

— O ja, heel goed, ze zijn alleen 'n beetje vervelend.

— Zoo, zijn ze vervelend, dat zal wel wenne, als je wat meer met hun zal hebben omgegaan, de direkteur heeft ons geschreve, dat je geen betere kameraadjes zoudt kunne vinde. Wie zijn d'r zoo nog al meer in jullie clubje?

Willem noemde ze op en vertelde wat hij van hun families wist. De moeder hoorde de namen, en sprak van andere menschen, die ook zoo heetten en die weêr met de dochter van je-weet-wel getrouwd waren, tegen den vader, die half luisterde en zei van dat dat wel kon wezen.

— Nee-maar, luister nou 's, August, zei de moeder, d'r woonde immers ook nog een jufvrouw Verhaage.... in dat plezier van bejaarde vrouwen om familie-betrekkingen op te rakelen.

Daarna sprak de moeder over Willems kleêren, met zorgelijk nagaan gevulde blikjes over zijn buisje en broek ooggooyend, slikkend achter van op-haar-gemak-zijn samengefronste lippen en knikkend van dat dit pakje zich erg goed hield, dat hij 't zeker ook weinig droeg, dat zij dat wel kon begrijpen.

Toen was er weêr een stilte. De moeder keek de kamer door, en dat het hier zooveel op de spreekkamer van een klooster leek. Ja, 't was hier ook eigenlijk een soort klooster. De moeder zei nog-eens de uitkomst van haar indrukken sinds ze het gebouw gezien had en was binnen gekomen: 't is toch wel

heerlijk voor je om zoo hier te zijn, wat moet alles hier erg groot zijn, en zoo gezond gelegen, en dan met al die jongens. Wordt er op de slaapzaal ook gestookt, en in de eetzaal? Willem keek nu zijn moeders handen, kleine bejaarde handen, met fijne vellaag over trokken, met barstjes en rimpeltjes van strakke rozige teêrheid, met de brosse verbleekt-zilverige nagelranden, waar al het zwart zorgvuldig onder-uit was geschrapt.

Er werd van buiten tegen de deur geklopt, de moeder liet Willems hand los, zei: binnen!

Kijkend naar de deurreet, de vader, uit het gesprek weg, de oogen koel-ernstig in deftigen maatschappelijken omgang, stopte met magere handen zijn noticie-boekje in zijn binnen-jaszak, de provisor kwam binnen, het hoofd waggelkinnend op den buikzak, met kalm-beleefde gezegdetjes uit zijn goedige vet. Het samen-zijn, in de gemeenschaps-spanning tusschen de oogen, was nu heel vol in-eens met den verschen zitter.

Het groote weêrziens-plezier voor Willem was nu geweest, maar nu zoo met den provisor er bij, kwamen de voelingen op in zijn hersens: de provisor en de direkteur, och, dat waren vreemde menschen, daar hij nu niets bang meer voor was, die geen hand naar hem zouden durven uitsteken; maar wat waren zij toch een deftige geestelijken, en hij voelde zich van zijn vader en moeder groote-mensch-achtig vervreemd, als lid van een groot en zwaar menschen-gezelschap, waar zij met hun tweeën klein-alleen bij waren.

Toen de provisor met buiginkjes en mompelingen van „tot later" de deur uit was gezakt, ging Willem dadelijk vertellen van alles hier, zijn heele hoofd liep door den mond óver van blufjok, met fellende oogen: o, 'et was hier vreeselijk groot alles, daar hadden ze

zoo geen idee van, er waren over de vierhonderd jongens, vijftig professers, zestig knechts, honderdtwintig zalen, en moeder moest absoluut de kerk zien, vreeselijk oud en mooi.

Daarna vroeg de moeder naar Willems onder-goed, daar zoû wel veel kapots bij zijn, ja, zij wist hoe of dat ging onder de jongens, hij moest vooral alles goed meêbrengen met de vakancie, zijn hemden, zijn borstrokken, zijn onderbroeken en zijn kousen. Kon hij-zelf nu al een beetje te recht met het naaigereedschap, dat hij had meêgekregen? Anton had heel goed kunnen naayen, zoo goed als een vrouw, toen hij hier was.

Onder het hooren-spreken en het spreken over al die dingen, had er al lang een gedachte in Willem rondgedwarreld, de gedachte aan het iets, dat hij hoopte dat zijn vader en moeder voor hem meê zouden hebben gebracht.

Daar zei de moener het, langzaam begon zij, in goedig bedaarde verklaring, er van te spreken. Vader en zij hadden iets voor hem meêgebracht, een verrassing, zij zouden aan den direkteur permissie vragen of hij hen morgen in Meinrade mocht komen bezoeken, in het lozjement, dáar zou hij het dan krijgen.

In het afkoelende algemeene aangename, als een sfeer in Willems geest, kwam nu dit bijzonder aangename in een hoekje steken. Willem dacht aan een mooi zakpotloodje, aan koek, aan vijgen, aan een inktkoker. Deze gedachte haakte zich er aan een aan zijn amsterdamsche vriendjes vast. Hoe ging 't met hun? Hoorde zijn moeder nog wel eens iets van iemant van hun? Zoo, niet veel meer? Ja, dat begreep hij wel. De vader zei nu iets van den vader van vriendje Lemmers, die een fabriek liet bouwen bij den Amstel. Ja, zoo? zei Willem en zag de fabrieks-schoorsteenen van bij de Raampoort.

Een kort snel-geklop op de deur en te gelijk de kruk die bewoog en de deur die schuin binnende. Achter de deur de direkteur met een veel zwartgevlag van de toog boven de vloer. Met een ruk en een stoot was het prettige praten gedaan. Of zij hem nu het genoegen wilden doen van boven naar zijn vertrekken te komen.

De drie staand, met teuterende wachtingen van de direkteurs handen aan zijn zwarte horlozje-koordje, en de handen van den vader aan zijn hoed, die hij met de handschoenen opschuyerde, want de moeder, dik, deed alles langzaam om een hartkwaal, die rustig moest gehouden worden, zij wilde ook uit nette ordéntelijkheid haar stoel op zijn plaats zetten, en Willem neêrkruipend aan het voetenbankje en dat neêr gekrompen onder den stoel stommelend aan den wand.

De direkteur, uit een mond waarboven de oogen en het voorhoofd de besluiten over de verdere dag-doorbrenging bedachten, met den vader woordend over de hooge administratie en bijbouwing van het gesticht, en, zeker, juist zoo als de vader ópmerkte, dat grijze gebouw daar door de vensters heen te zien, dat was de aula, de komediezaal.

Toen de moeder klaar was met opstaan, met het gelijk-slaan van haar japon, het nemen van haar mof en paraplu, die de vader haar in van-zelf-sprekende beleefdheid weêr onthandde, en met het steken van haar handschoeneni n de mof, in een duidelijke beleefdheidshaasting door haar gemak heen, — de vier naar boven.

De direkteur, zwaar wachtend staand onder-aan de trap, met in het stevig gevleesde aangezicht de bewustheid der wellevendheid, die hij zich als een tweede natuur ontwijfelbaar en zich nooit even vergissend had eigen gemaakt, tot de vader met hem de trap ópging,

om dat men dames nooit het eerst een trap laat ópgaan, — de direkteur deed den aan zijn beurszaken denkenden vader het stappen verhaasten, om dat men ook niet zoo vlak vóor de dames moet blijven, besprekend den vragenden vader over den leeftijd van de trap en de hechtheid van deze gebouwen in 't algemeen, Willem naast de langzame moeder in getemperd prettige stilte achter.

Boven de moeder, eerst hijgend van het trap-beklim, toen uitend over de mooiheid van de kamer, de direkteur van haar mantel toch vooral afdoen, haar hoed afzetten, hij haar daar 'es meê helpen.

Het was hier lekker, en van een aanzienlijke en gezellige warmte, als Willem van geen tijden zich herinnerde.

In-eens in hem hevig en veel te-rugleven van het huis thuis, toen hij, zich keerend van de vensters, waar uit hij had geteuter-tuurd, de moeder in haar kamerkleeren op de kanapee zag zitten, zijn moeder met het beminde hoofd en de grijze haren, hoog in het midden aan de scheiding, laag naar de voorhoofdzijden glad op-zij gestreken en half over de ooren heen van achteren opgehouden, als kleine gordijntjes van zwaar dof zilveren stof; en de schouders en de armen smetteloos zwart, het heele lijf nu kleiner, inniger, gemeenzamer, de kleine handen haar japon lichtelijk schikkend over de kanapee-zitting.

Willem naast voor haar op een stoel, met zijn blikken haar broche liefkozend, vragend naar haar horlozje, schertsend over de doorborinkjes van haar oorlelletjes, waar zij in haar jeugd belletjes in had gedragen, in een aangenaam herleven van poeteloerig klein-knoeyerige gemeenzaamheidjes.

De direkteur liet aan den vader boeken over opvoeding zien, uit het groote rek; hoog voor de rompen, de aandachtige hoofden neêr.

De moeder aan Willem zachter aan 't spreken over zijn gezondheid, geen duizelingen meer? had hij nog neusbloedingen gehad? Neen, hij was éens erg verkouden geweest, anders niet. Nee, natuurlijk, zei de moeder, het blikloos geoog vooruit tegen den rug van den vader, in de vereering van haar ziekelijk lichaam voor gezondheidszaken en een dertig-jarig gedachte-verschil hierover met haar man, die nooit iets mankeerde en zoo niet geloofde aan de eene luchtstreek, die beter zoû zijn dan de andere.

De direkteur en de vader ook aan de tafel, en de drie groote bovenlijven voort met beleefdheidsbeminnelijkheden, gezegde-verklarende arm-hand-gebaren boven de tafel uit, en hoofde-knikkerijen.

De direkteur sprak, goed-gevoeld ernstig, van een glas likeur te nemen, toen glimlachend-aandringend. De vader, in zijn leer van beminnelijk-aanvaardend te moeten zijn, zeide van graâg, de moeder bedankte, zij gebruikte nooit een druppel wijn, likeur of zoo. De direkteur, de voorarmen op de tafel leunend, zich door wil prijs-gevend in de keuveling, sprak in onderdeelen van de gezondheid van mevrouw, op een fijn beschaafden, toch niet gemaakten toon, uit de zich weekverhoffelijkende gezichts-gezetheid. De direkteur nu schuin het glansjes verlachende groote hoofd, schuin naar Willem af, minzaam schertsend: Willem wilde ook wel een glaasje, niet-waar, een half glaasje zeker, anders was 't te veel, maar neen, zoo'n groote jongen, niet-waar, die kon wel een goed heel glas verdragen.

Terwijl langzaam zijn laching in het vroolijk-kalm blijvend vel verdoofde, stond hij op, zwaar en veel, ging in een achterkamer de likeur halen.

De vader vatte nu tusschen wrijvende wijsvinger- en duimtoppen zijn neus, blies daarna de lippen en

velvakjes er om heen bol uit, als een windkussentje onder den neus, liet daarna den ingehouden adem er uit ontvlieden in een zucht, en het vel slap te-rugvallen, van verveling.

De likeur was anizette, als tot stroopig water opgelost zilver in de glaasjes, die van keuvelkoutende deft dansten voor de donkere rompen. Willem dacht, achter het ingeschonken worden van zijn glaasje, dat de direkteur weêr een naar aardigheidje zoû zeggen, maar het kwam niet. De direkteur keek in schuinen aandacht, om niet te morsen, tegen het klefferig afgepegel, met heel-even-blikjes luisterend naar den vader naast. Hij zei nog naar de moeder: éen druppeltje, mevrouw, een énkel druppeltje, om op uw gezondheid te drinken.

Zij dineerden in den zachten kamerdag. Willem kreeg weêr een glas wijn, en nu kwam het geluksbewustzijn helderder in hem op, verhevigde, sloeg over in den vreugde-staat. De direkteur haalde uit: lekkere spijzen, schoon tafellinnen, mooi zilver, zoo als Willem er vreeselijk lang aan ontwend was. Willem morste wijn, de vader, die zoo veel van nette behandeling der dingen hield, morde. De direkteur gooide het in 't grof-aardige in zijn fijn-beschaafden tongval: Willem had zulke korte dikke handen, zei hij, dáardoor kon hij 't dan ook niet helpen, er ontbreekt maar een velletje tusschen de vingers om ze tot ganzenpootjes te maken.

Willem voelde een hitte van kwaadheid, wrevellachte, het gezicht aanroodend, de handen verkoudend. Maar de direkteur lachte met zijn knersend zwaar-zachten borstlach: hij meende het zoo erg niet. Willem kon toch wel een plagerijtje verdragen.

In den middag was de direkteur weg, die bezigheden had. De vader rechts, de moeder in 't midden, Willem links, wandelden, langs een van-voren-om-weg, dien Willem niet kende, naar het boskè, geleid door den portier.

De vader zijn hoed op, zijn duffelsche overjas aan, de moeder haar hoed op, haar bonten mantel aan, stadsch en kouwelijk door de kale boschmagerte, naast de bevroren knokingen der boomenstammen, onder de breede overbeendering der dorre takken, met de bros-drooge, bruin verkronkelde hard-huiverende bladeren aan lage takken als schimmetjes van vogels.

De vader stampte den als hout harden grond, de moeder duwde haar handen dichter in den mof, Willem blootshoofds, in zijn binnen-huis-pakje laag en naast, met een flinkheids-besef en een beminnen van z'n zijn hier, dat zacht in hem kwam.

Zij drentelden tot vlak bij de koerpoort, want de moeder om haar hartkwaal kon nooit gauw loopen, en juist begon de rekreatie van vóor hallef vijf. Hoor 'es, zei de moeder, wat ze'n 'n leve make! En Willem vond 't heerlijk, dat ze hem niet konden zien en dat hij hen zoo hoorde. Hij was nu in een andere wereld, en ze konden hem niets schelen.

Willem keek vreemd in het boskè rond, en herkende het niet, want hij was nog maar alleen door de groote laan gekomen en nù gingen ze de helling af door kleine laantjes allemaal, en zagen de vier dunnetjes toegevroren vijvers, terrasvormig in de heuvelhelling gemaakt, de eene telkens tien voet hooger dan de ander, en de weilanden aan d'overkant, wittig, als met suiker bestrooid van het nachtvriezen, en den boomgaard, met zijn dun opgewrongen stammen en laag neer-nettende uitgedorde boompruiken. En lief en

lekker waren in de koû de moederwoordjes, uit het beminde naar den grond neêre hoofd, over hoe heerlijk hier de natuur 's zomers moest zijn. De moeder snoof door haar smalle neus de lucht aandachtig op, om haar te proeven, zeide van erg zuiver. Het werd tijd om naar binnen te-rug te gaan, want Jules zoû nu komen.

III. EEN DAGJE UIT.

EEN DAGJE UIT.

Den volgenden ochtend na het ontbijt mocht Willem gaan. Het duffelsche overjasje, dat drie maanden voor niks in zijn kast had gehangen, deed hij nu aan op zijn kamertje, nádenkend over het plezierig ontbijt tusschen de jongens, die hij minder gelukkig dan hij en ook vriendschappelijker tegen hem gevoeld had dan anders. Toen hij, bij zijn wegstappen uit de eetzaal, langs de groote hollandsche kompanjie was gekomen, had Kramer hem zachtjes tegengehouden aan zijn arm.

— Zeg, je heb bezoek, hè? Je pa en moe zijn hier, hè?

En Toenders, naast Kramer, draaide zich ook half aan, zoo dat er een ovale opening vol vriendelijke blikken tusschen hen was, hij zeî: prettig, hè?

En Goeddag, met de blonde haren donker-nat-omhoog, zei, van den anderen tafelkant, belang-stellend: Zeg, die meneer Tiessen, die in koffie doet in Rotterdam, is dat geen familie van je?

— Ja, een oom, zei Willem.

En geen-een van hun die lachte of zoo, allemaal verstandig en verteederd in een toenadering van volwassenen-omgang, denkend en doend zoo als hun eigen oudere familieleden thuis, om dat Willems familie nu zoo hier was.

Willem liet die gezegdes zich in hem herhalen, allerprettigst in zijn hoofd, terwijl zijn armen achter zijn rug zich stroef in de mouwen duwden van de overjas, die half áan was. Eindelijk was hij aangeheschen, de kraag nog óp tegen den hals. Hij was te nauw geworden, want Willem was erg gegroeid in dien tijd.

Heerlijk nu vooruit, weg, met zijn pet op, die ook nog heel nieuw zag, een paar wollen handschoentjes, die heel vreemd over zijn verruwde handen streken, aan, nog even, heel even, gauw den direkteur gesproken, die lichtelijk onaangenaam was, door hem het uiterlijke uur van te-rug-moeten-zijn te herinneren, als of zijn ouders niet almachtig waren en hem bij hun konden houden zoo lang zij verkozen, en pats! daar kletste de deur dicht, en stond hij, alleen, op het voorplein, met de breede gevelmuur rustig en goedig achter hem, die hem los had gelaten. De grond was hard en zuiver, de lucht was grijs, de koû was pikkend. Hij had een oprisping uit de maag van koffie en brood, maar over zijn wangen en in zijn neus een gevoel, als van iemand die fijne waren heeft gegeten. Het dribbelde aan over den gelig-grijzen grond en joeg als met wring-buigende opklotsende ademgolven om zijn beenen op, warrelend tegen zijn lijf. Daar rechts was de aula, wel zeker, zoo mooi geschilderd, niet waar, hij had onder-tusschen scheit aan de aula, scheit aan al de gebouwen met alles wat er in en bij was, achter zijn rug. Hij stak het puntje van zijn tong uit zijn linker mondhoek tegen de heeleboel in 't algemeen en tegen de aula in 't bizonder uit, links, half-bang dat de aula 't te veel zien zoû als hij 't rechts deed.

Met de oogen neêr in zich zelf gelachen hebbend van plezier, zag hij, bij het opslaan, in-éens professor Gerritsen hem tegen komen, die al dicht-bij was. Een angst gaf een zwaarte in zijn maag en keel, ritselde

op onder zijn pet aan de slapen, dat de professor 't gezien zoû hebben en hij 't later bezuren zoû, maar dadelijk verkalmde de angst in gerustheid, want niemant kon bewijzen, dat hij 't niet gedaan had alleen om zijn mondhoekje schoon te likken, als hij dát zei.

Maar professor Gerritsen had niets gezien en knikte in een vreemd-ópkijkerigen ernst goeyen-dag, toen Willem hem zoo stadsch gekleed voorbij ging en zijn pet af nam.

De poort onder-door, de breede laan uit, den rijksweg schuin over en het pad beloopen van een kwartier lang, dat zich van den rijksweg tot midden-in Meinrade reepte.

Dat pad was over de hoogvlakte, de school was heelemaal weg achter boomen en muren, niemant van dáár die hem meer zien kon, en heerlijk beliep Willem hoog het pad, met den killen winterwind, dien hij alleen frisch vond, in zijn gezicht, zijn handen lekker warm met de handschoenen in de jaszakken, overal naast hem heen, voor hem uit, verre vrijheidsgezichten.

Hij zoû links hebben kunnen gaan als hij woû, zonder door den blik van een overste te worden ingehouden als een paard door een leisel, zonder voor een muur te komen, waar hij te-rug moest, hij zoû hebben kunnen hollen als een gek en heel hard hollandsch spreken en hollandsch zingen, en al-door zijn tong uitsteken en piessen tegen boompies, zonder er dadelijk drukkende narigheden van te hebben.

En hij zuchtte het binnen-jubelen van zijn lijf uit, voelde heerlijk aan zijn achter-hoofd en overal de vrijheid suizen. De prefekt en de klas en de regel en de plicht en de tijd, dat was allemaal ver weg achter hem. Na het zuchten begon hij een deuntje te fluiten, maar er kwam een man aan en hij hield zich weêr stil.

In het lozjement vond hij den vader aan een tafeltje zitten met een krant, die hem flauwtjes goeye-morgen

Willem liet die gezegdes zich in hem herhalen, allerprettigst in zijn hoofd, terwijl zijn armen achter zijn rug zich stroef in de mouwen duwden van de overjas, die half áan was. Eindelijk was hij aangeheschen, de kraag nog óp tegen den hals. Hij was te nauw geworden, want Willem was erg gegroeid in dien tijd.

Heerlijk nu vooruit, weg, met zijn pet op, die ook nog heel nieuw zag, een paar wollen handschoentjes, die heel vreemd over zijn verruwde handen streken, aan, nog even, heel even, gauw den direkteur gesproken, die lichtelijk onaangenaam was, door hem het uiterlijke uur van te-rug-moeten-zijn te herinneren, als of zijn ouders niet almachtig waren en hem bij hun konden houden zoo lang zij verkozen, en pats! daar kletste de deur dicht, en stond hij, alleen, op het voorplein, met de breede gevelmuur rustig en goedig achter hem, die hem los had gelaten. De grond was hard en zuiver, de lucht was grijs, de koû was pikkend. Hij had een oprisping uit de maag van koffie en brood, maar over zijn wangen en in zijn neus een gevoel, als van iemand die fijne waren heeft gegeten. Het dribbelde aan over den gelig-grijzen grond en joeg als met wring-buigende opklotsende ademgolven om zijn beenen op, warrelend tegen zijn lijf. Daar rechts was de aula, wel zeker, zoo mooi geschilderd, niet waar, hij had onder-tusschen scheit aan de aula, scheit aan al de gebouwen met alles wat er in en bij was, achter zijn rug. Hij stak het puntje van zijn tong uit zijn linker mondhoek tegen de heeleboel in 't algemeen en tegen de aula in 't bizonder uit, links, half-bang dat de aula 't te veel zien zoû als hij 't rechts deed.

Met de oogen neêr in zich zelf gelachen hebbend van plezier, zag hij, bij het opslaan, in-éens professor Gerritsen hem tegen komen, die al dicht-bij was. Een angst gaf een zwaarte in zijn maag en keel, ritselde

op onder zijn pet aan de slapen, dat de professor 't gezien zoû hebben en hij 't later bezuren zoû, maar dadelijk verkalmde de angst in gerustheid, want niemant kon bewijzen, dat hij 't niet gedaan had alleen om zijn mondhoekje schoon te likken, als hij dat zei.

Maar professor Gerritsen had niets gezien en knikte in een vreemd-opkijkerigen ernst goeyen-dag, toen Willem hem zoo stadsch gekleed voorbij ging en zijn pet af nam.

De poort onder-door, de breede laan uit, den rijksweg schuin over en het pad beloopen van een kwartier lang, dat zich van den rijksweg tot midden-in Meinrade reepte.

Dat pad was over de hoogvlakte, de school was heelemaal weg achter boomen en muren, niemant van dáár die hem meer zien kon, en heerlijk beliep Willem hoog het pad, met den killen winterwind, dien hij alleen frisch vond, in zijn gezicht, zijn handen lekker warm met de handschoenen in de jaszakken, overal naast hem heen, voor hem uit, verre vrijheidsgezichten.

Hij zoû links hebben kunnen gaan als hij woû, zonder door den blik van een overste te worden ingehouden als een paard door een leisel, zonder voor een muur te komen, waar hij te-rug moest, hij zoû hebben kunnen hollen als een gek en heel hard hollandsch spreken en hollandsch zingen, en al-door zijn tong uitsteken en piessen tegen boompies, zonder er dadelijk drukkende narigheden van te hebben.

En hij zuchtte het binnen-jubelen van zijn lijf uit, voelde heerlijk aan zijn achter-hoofd en overal de vrijheid suizen. De prefekt en de klas en de regel en de plicht en de tijd, dat was allemaal ver weg achter hem. Na het zuchten begon hij een deuntje te fluiten, maar er kwam een man aan en hij hield zich weêr stil.

In het *logement* vond hij den vader aan een tafeltje zitten met een krant, die hem flauwtjes goeye-morgen

voelde een tot barstens spannende woede in zich dijen. Hij bleef bewegingloos zitten, de oogleden neêr, hij voelde een vijandelijkheid in de stilte van den vader en moeder, die met misnoegde gezichten voort-ontbeten. Knorrig hoorde het theestraaltje aan, toen de moeder zich een laatste kopje inschonk. Willem had iets kapot willen slaan, zich stompen tegen zijn eigen hoofd, een kracht doen losbreken, die woedend in hem gezwollen was.

Het ontbijt was gedaan door dat de vader en moeder baden om te danken met in mekaâr gevingerde handen op den tafelrand en makend samen vier maal het teeken-des-kruises. De moeder stond op en haar stoel schoof kners-steunend naar achteren, de moeder ging langzaam naar de plee, de vader nam de krant weêr en stak een sigaar op. Hij dacht er niet aan Willem ook een sigaar te geven, want hij was nog veel te jong.

Toen de moeder na zeven minuten te-rug was bij de deur en Willem haar hoorde, keek hij onverschillig om. Haar wijsvinger wenkte hem bij haar te komen, en zij zachtjes tegen hem terwijl hij de odekolonje rook in haar zakdoek:

— Vraag vader vergeving, anders zal 't vandaag den heelen dag zoo naar zijn.

— Waarvoor? vroeg Willem in een te-rugspartelende halsstarrigheid van den rug tot het achterhoofd, ik heb niets gedáan!

— Ja wel, je weet heel goed, dat je vader veel verdriet heb gedaan, daar-zóo.

— Nee, zei Willem, de oogleden neêr, dat weet ik niet.

De drie zwegen vijf minuten, de vader met zijn krant, de moeder door het venster kijkend, Willem

lijf te krijgen en dronk drie groote koppen van het slappe goed.

De moeder, haar batisten zakdoekje als een gaaswolkje op haar zwarte schoot, at en dronk met aanzienlijk zindelijke handen-netheden, na elk slokje haar mond afvegend, na elk broodreepje dat in den mond was gebracht, de vingertjes schoon-wrijvend.

Willem had geen trek, om dat hij al ontbeten had, maar voor de gezelligheid kreeg hij een kopje thee.

De lozjementhoudster kwam vragen of alles in orde was, lacherig met drie tanden ver van mekaâr onder een zwarte muts.

Achter de lozjementhoudster kwam een groote witte poedel binnen, die in de kamer druilerig bleef staan kijken, toen zijn jufvrouw al weêr weg was. De poedel kwam naast de sporten van Willems stoel staan, langzaam kwispelstaartend. Willem had in geen drie maanden een hond gezien en vond 't plezierig. Hij deed melk op een schoteltje en hield het boven den poedelkop, die naar boven keek met een wipneus. Toen kreeg hij het treiterplezier om langzaam van het schoteltje de melk op de neus van den hond te storten.

— Doe dat niet, Willem, zei de moeder.

— Waarom niet? vroeg Willem.

— Och, dat is niet mooi, om dat arme beest zoo te plage, zet liever het schoteltje op de grond, dat-i 't op kan drinke.

Maar Willem ging door en liet weêr een heel plasje op het gezicht van den poedel vallen. De vader zei nu streng:

— Hoor-je niet wat moeder zeidt? Zet dadelijk het schoteltje op den grond.

Willen schudde van nee en zette het schoteltje ruw op de tafel, dat er nog melk over heen viel. Willem

voelde een tot barstens spannende woede in zich dijen. Hij bleef bewegingloos zitten, de oogleden neêr, hij voelde een vijandelijkheid in de stilte van den vader en moeder, die met misnoegde gezichten voort-ontbeten. Knorrig hoorde het theestraaltje aan, toen de moeder zich een laatste kopje inschonk. Willem had iets kapot willen slaan, zich stompen tegen zijn eigen hoofd, een kracht doen losbreken, die woedend in hem gezwollen was.

Het ontbijt was gedaan door dat de vader en moeder baden om te danken met in mekaâr gevingerde handen op den tafelrand en makend samen vier maal het teeken-des-kruises. De moeder stond op en haar stoel schoof kners-steunend naar achteren, de moeder ging langzaam naar de plee, de vader nam de krant weêr en stak een sigaar op. Hij dacht er niet aan Willem ook een sigaar te geven, want hij was nog veel te jong.

Toen de moeder na zeven minuten te-rug was bij de deur en Willem haar hoorde, keek hij onverschillig om. Haar wijsvinger wenkte hem bij haar te komen, en zij zachtjes tegen hem terwijl hij de odekolonje rook in haar zakdoek:

— Vraag vader vergeving, anders zal 't vandaag den heelen dag zoo naar zijn.

— Waarvoor? vroeg Willem in een te-rugspartelende halsstarrigheid van den rug tot het achterhoofd, ik heb niets gedáan!

— Ja wel, je weet heel goed, dat je vader veel verdriet heb gedaan, daar-zóo.

— Nee, zei Willem, de oogleden neêr, dat weet ik niet.

De drie zwegen vijf minuten, de vader met zijn krant, de moeder door het venster kijkend, Willem

de afhanging van het tafelservet tusschen zijn vingers verkreukelend. De moeder in een tot gewonen ernst getemperde verstoordheid:

— Nou, Auguust, wat moet er nu gebeuren? Gaan we of niet?

De vader, al over zijn knorrigheid heen:

— Zeker, maak-je maar vast klaar, het rijtuig zal zoo met-éen komen.

Het viel van hoog-schuin in Willems hoofd, hij keek vermoedend schuin naar de moeder die hem nádenkend áankeek.

— Wij woûen van-daag naar Aken gaan, zei de moeder, want hier is er niets, en Aken is vlak-bij, met de spoor ben-je-d'r in twintig minuten.

Even stilte. Toen Willem, de oogleden op, naar den vader die met de oogleden neêr zat: vader, wil u me vergeve, dat ik daar-zoó zoo naar tegen u geweest ben?

De vader, zich aankeerend, met plooyen van vriendelijkheid in zijn vest en broek en een dicht-lach over het gezicht en zijn hand tegen Willems hoofd: wel zeker, jongen, ik was 't al weêr vergeten.

De moeder ging toen nog eerst halen wat ze voor hem meê hadden gebracht, het was geen chocola of zoo, maar een mooye schrijfmap om zijn postpapier in te bewaren en zijn brieven er op te schrijven, op het zacht-roode vloei, dat er in vast zat.

Dien avond om zeven uur ging Willem te-rug over het pad van de hoog-vlakte, donker en klein in gauwen loop om de koû, dicht-bij den lagen zwaar nachtenden hemel. Hij had hun goeye-reis gewenscht en zoû ze niet te-rug zien in langen tijd.

Met groote bulten klemde zich zijn duister overjasje

om zijn lijf, want al de zakken zaten vol met zakjes lekkers uit Aken. En hij huilde er boven, met lauwe traantjes, die langs zijn kouwe neus vielen en jeukten op de wangen.

Hij zag den nacht warrelen en bij donker-smeulende schemen verschieten voor hem uit, tot zwart in de donker-grijze duisternis de vastheden der gesticht-gebouwen stonden, de lichtloze daken en muren.

VERANDERING VAN KOMPANJIE.

I. NIEUWE JONGENS.

NIEUWE JONGENS.

Tusschen Venlo en Gladbach, den zestienden April, den dag, dat zij van de Paasch-vakancie te-rug moesten zijn, zwenkte de trein door het snelle rijden juist links schuin als helde de weg, toen Willem schuin onder zijn roodend hoofd zijn rechter hand in de gladde handschoenhand van Arthuur Meerel gaf om vriendschap met hem aan te gaan, en op de bank tegenover hen stillachte mevrouw Meerel, die daarom gevraagd had, zegenend.

— Nu moet je hem maar goed alles wijzen, Willem, en hem voorthelpen, hoor, zei mevrouw, jij bent er nu al goed thuis.

— Ja, mevrouw, zei Willem, maar ik ben d'r óok pas een half jaar.

— Nu ja, maar je zal toch al vrij wel gewend zijn, in zes maanden! 't Is t'r toch zoo naar niet, wel? en Arthuur zal óok wel wennen, niet?

— O ja, mevrouw, 't gaat heel makkelijk, zei Willem, in wien in-eens zijn meerderheid ontbotte, met een wending in het hoofd als naderde zijn lijf de mevrouw.

Meneer Meerel zat achter-uit te rijden tusschen zijn vrouw en Willems vader, pratend met meneer Tiessen

uit zijn tegen de rood trijpen kussening leunende hoofd, de jongens reden vóor-uit, in verlegen vriendschappelijkheid naar mekaâr zit-levend voor-onder de aanmoedigende blik-knippingen van de klein uit-schijnende oogjes in mevrouws bolligen kop.

Meneer Tiessen en meneer Meerel waren groetkennissen van uit de stad. In Utrecht waren ze zoo bij mekaâr komen te zitten en was de gemeenschap begonnen.

. .

Willem had de vakancie-dingen in zijn denken, als een hevig pas-verleden, te erg om zacht-zoete herinnering te zijn in het reis-rumoer. In spijt-vlagen leefde het op, in het worstelen van den overgang zelf, dik-zittend in de keel en dan weêr weggedrukt onder de hoofdkoorts van het spreekleven met die vreemden....

Hij was thuis gekomen met zijn vader, met Anton en Ina van het station af, die hem alle-drie waren komen halen. In het portaal achter den gang, bij de trap, was Mietje gekomen uit de keuken met een lampeglas, dat zij schoon maakte, in haar hand. Mietje, was zij het wel? Was zij dan kleiner geworden? En wat was de trap klein en dicht-bij, wat was het portaal nauw. God, had hij gezeid, wat is alles hier vreeselijk klein! En Mietje, Mie, heb je wat gemankeerd, dat je zooveel kleiner bent geworden. Maar ter-wijl dat hij zich bukte om haar te zoenen, had zij gezeid: wel nee, maar jij bent zoo veel grooter geworden.

Jongen, jongen, had zijn moeder gezeid, die de tràp af kwam, wat beê-je gegroeid! En 't was waar, hij had 't toen zelf gemerkt, in een verwonderend getuur naar beneden over zijn leden, hij was wel een kop grooter geworden.

Toen was hij naar boven-gegaan, natuurlijk achter de anderen, want al was hij nu de gevierde van 't huis, hij bleef toch de minste en een kleine-jongen.

Alleen Anton had hem uit gekheid vóor zich de trap laten oploopen.

Toen had hij de achterkamer gezien, waar het eten klaar stond. Die was ook klein, maar innig met het donkere licht en de zachte gezinnigheid van de tapijten en gordijnen.

Daarna zijn kamertje boven, o, wat een klein-klein kamertje, maar alles was zoo netjes en helder, zonder stof en kreukels. Hij had gehuild van de prettige gezelligheid.

Hij was eens 's ochtends bij Anton op z'n kamer gekomen, die daar naast was, maar Anton had geroepen: verdomd! om dat-i in z'n hemd stond. Daar was Willem vreeselijk van geschrokken. Verdomd! Ze zeiën 't op de kostschool ook wel, maar hier in huis!

Hij was 's nachts eens wakker geworden, het moest al heel laat zijn geweest, door dat Anton zingend langs zijn kamertje liep. Het was een liedje daar een vrouw bij te pas kwam, met je vous adore, dat verstond hij nu wel, want hij kende nu fransch, zeker wel!

Langzaam was hij gaan merken, dat Anton zoo iemant was als de oudere vrienden, waar Van Miersen al die slechte dingen van had gehoord. Later was hij eens 's middags op Anton z'n kamer gekomen, en die had portretjes van vrouwen uit z'n kast gehaald, gekleurde, ze een voor een voor hem op tafel gooyend, vrouwen met bloote halzen, waar je de sleutelbeenen van kon zien. Enfin, Anton had er verder niets van willen zeggen, maar 't waren zeker van die rare vrouwen geweest.

Hij was op straat gaan wandelen met vriendjes van vroeger, voornamelijk Jan Suys, maar och heer, wat een klein en nietig jongetje was dat, zoo alleen, zonder een hoop jongens om hem heen, zooals op de kostschool.

Willem wandelde met zijn horlozje, dat-i nu dragen mocht, met de ketting zoo mooi op z'n kiel, maar dat

was nog niks. Maar bij Staffers, den kleêremaker, was een blauw en groen geruit pakkie van Anton voor hem vermaakt, en toen-i dat voor 't eerst ân had, met de horlozjeketting op het vest en gouwe knoopjes in 't halve-hempie en een gekleurd strikje, toen was-i eenvoudig een meneer geweest. Alle menschen schenen ten minste te kijken, en Suys was jaloersch geweest.

Maar de groote gebeurtenis, dat was geweest, dat-i voor 't eerst in de stad-zelf in een koffiehuis was geweest, ja, met Suys op 'n middag, in 'n klein koffiehuissie op 't Damrak, daar waren ze achter in gaan zitten en hadden een massa konjakkies gedronken. Suys had eerst niet gedurfd, maar Willem, nu eenmaal een bereisde en groote-jongen, had hem er in getrokken. Ze hadden gedamd, om wat te doen, en telkens had Willem gezeid: kom Suys, drink je glaasje leêg, en dan was Willem zelf aan 't buffet versche glaasjes gaan halen, want dien meneer roepen, dat dorsten ze zoo maar niet. Toen had die meneer gezeid, dat ze maar moesten roepen, dat hij ze zelf dan wel brengen zoû, want dat-i dat zoo gewoon was. Nou, dat hadden ze toen ook gedaan, maar ze waren nog meer glaasjes gaan drinken om dien meneer voor z'n moeite te beloonen. Dronken thuis en gauw naar bed dien avond, ja, maar vader en moeder hadden toch niks gemerkt.

De vakancie was in-eens óm geweest. Hij voelde de school nu in de verte, in de vlak-bij-toekomst. Maar 't was lang niet zoo akelig als de eerste keer. Hij zoû nu alles te-rug zien wat-i al kende, en er zouwen nieuwen zijn met eerbied voor hem als oudere. O, wat verlangde hij naar die nieuwen, als ze hem eens zouden vragen waar ze moesten wezen, waar de trap naar de slaapzaal was, waar die en die professer woonde, ernstig, met ontzach voor zijn in-gewendheid en plaatskennis.

Hij keek Arthuur Meerel tegen de rechter zijde van Arthuurs hoofd. Wat zoû die Arthuur vreemd zijn en zich on-thuis voelen daar-ginter. Want hij was bizonder netjes gekleed en gewoon aan lekkere plezierige dingen. Maar Arthuur was niet nederig tegen hem, want hij had zijn ouders bij zich, hij was ouder dan Willem en voelde zich netter en rijker. Wat zoû 't heerlijk geweest zijn als Arthuur wél nederig was en hem naar allerlei dingen gevraagd had en Willem hem dankbaar en vriend-lief gemerkt had om dat-i hem overal de weg wees. O, dat hebben van een jongen die zich minder erkende en daarom lief was, dat was iets heerlijks. Maar Arthuur was trotsch, met zijn glacé-handschoenen, en sprak maar tegen zijn moeder, die hij mama noemde.

De trein ging maar voort met raampjes-gekneuter-grom en het heesche onderstel-gekreun. In Gladbach moesten ze in de wachtkamer van het station tot de andere trein kwam. Het buffet stond glinster-rijk met spiegel-achterwanden, waarin de groene, gele, bruine en roode likeuren zich bekeken, en met lekkere vleeschwaren en gebakjes op den toonbank.

Mevrouw Meerel onthaalde de kinderen op twee groote roomsoezen ieder, ze in wendingen van haar korte armen en een verwijding van den grooten mantel op bordjes van het buffet nemend en ze op de midden-tafel zettend en de kinderen met zachte duwtjes neêr-zettend op stoelen achter de bordjes. Willem merkte warme weelderigheid in de dikke mevrouw en hij at het lekkere gulzig-gauw op, zich vóorveinzend dat er haast was.

Hij had 't op en zat, woelend met den dichten mond en de tong, na te proeven, toen hij bij de vensterdeur in-eens een heel troepje amsterdamsche jongens zag, die stellig ook naar de school gingen, zonder dat-i er iets van wist of ze in de vakancie gezien had.

[illegible] met [illegible] Maar [illegible] stond en zijn [illegible] van zijn vader. [illegible] Hij was al bij [illegible]

— [illegible] ullie [illegible] ... [illegible],... [illegible] ... [illegible] ... en jij [illegible] ... zag Hoeffel en [illegible] Hee, [illegible] of heel [illegible]

— [illegible] met je [illegible] vroeg [illegible] ... [illegible]

— [illegible] vroeg [illegible]

— O. [illegible] we [illegible] al gehoord, zei [illegible]

— Maar zeg, vroeg [illegible] mekaâr [illegible] niet in Amsterdam, we[illegible]?

— Nee, zei Hoeffel, ik, Waayman en De Kauw, die wáren al vrinde, maar met hier, de de Vrijen, Herman, Adriaan en Daniël, hebben we onder-weg kennis gemaakt. En hier, dit is Schüver, mag ik jullie voorstelle, meneer Tiessen, meneer Schüver, zei de lange en mollige Hoeffel, lachend in zijn zoet gezicht, dat boven al de anderen stond.

— Nou, we zien mekaâr van-avond dan nog wel, zei Willem, een stap te-ruggaand naar de tafel, met zijn gezicht nog naar hen toe.

— Jij reist zeker eerste klas?

— Ja, ik ben met mijn vader en de familie Meerel.

— Ja ja, deftig hoor, sjiek! zei Hoeffel en deed zijn mondhoeken naar beneden, en keerde zich af in een gemeesmuil van het groepje.

De trein, aan den anderen kant van het station, kwam voor de vensters, de wachtkamer met een bewegenden donker-schijn vullend, als een schaduw over de oogen van de buffet-jufvrouwen, hun oogvlakjes

verontglansend. De deuren werden kletterend naar-binnen geduwd, en een praat- en staplawaai druischte binnen.

In den trein was Willems denken vroolijk vol met bepeinzingen van de nieuw ontmoetten. Dadelijk, in onophoudende zinnen, sprak hij er tegen Arthuur van, en mevrouw, van d' overkant, lachte hun stil toe, zonder te hooren, hen voort-durend aankijkend en toen in-eens Willem vragend waar hij die mooye veldflesch had gekocht, die aan een groen koord naast zijn heup stond op de bank, als spraken Arthuur en hij over zúlke dingen. Maar Willem vroeg Arthuur of hij een van die jongens kende. Arthuur kende er geen-een van.

— Waar beê-jij eigelijk op school geweest, vroeg Willem.

Toen hoorde mevrouw 'et.

— Hij is niet op school geweest, zei ze, hij heeft een goeverneur gehad.

— O, das prettig hè, vroeg Willem.

— Nee, zei Arthuur, ik zoû liever op school zijn geweest.

— Hè nee, zei Willem, ik had veel liever een goeverneur gehad.

— Och, je weet niet wat 't is, zei Arthuur, al tijd nagezete te worde, geen oogenblik vrij te zijn!

Mevrouw was meer naar hen toe komen zitten en sprak weêr:

— Was je geen oogenblik vrij, arme jongen, zei ze klankloos snik-lachend, dat was jammer, hè?

— Ja, zeker jammer, mama, en als ik ondeugend ben geweest, kwam 't juist dáar door, ik kón dat op 't laatst niet uithoude, en zóo kwam 'et.

— Wat heî-je dan gedaan? vroeg Willem, nu op zijn gemak door de verterende roomsoezen.

— Ik? ik heb niets bizonders gedaan, maar ik was wel-'es stout zoo as ieder-een.

Twee zagen hem ook en knikten met de hoofden met petten, lachloos welmeenend. Maar Willem stond en zijn stoel bleef leeg onder het nagekijk van zijn vader, meneer en mevrouw Meerel en Arthuur. Hij was al bij het troepje:

— Zoo komme jullie ook daar op school, ... Herman, ... Adriaan, ... Daniël, ... en jij ook, Baster, ... dag Hoeffel en De Blauw, in geen eeuwige tijd gezien, hè? Hee, daar staat Waayman ook. Wel, 't lijkt wel of heel Amsterdam komt.

— Jij bent daar-ginter al tijd met je neef, hè, vroeg Herman, ... Kop-en-Kont, 'n suffert.

— Hoe weet jij dat? vroeg Willem.

— O, dat hebben we in Amsterdam al gehoord, zei Hoeffel.

— Maar zeg, vroeg Willem, jullie konne mekaâr toch niet in Amsterdam, wel?

— Nee, zei Hoeffel, ik, Waayman en De Blauw, die wáren al vrinde, maar met hier, de de Vrijen, Herman, Adriaan en Daniël, hebben we onder-weg kennis gemaakt. En hier, dit is Schüver, mag ik jullie voorstelle, meneer Tiessen, meneer Schüver, zei de lange en mollige Hoeffel, lachend in zijn zoet gezicht, dat boven al de anderen stond.

— Nou, we zien mekaâr van-avond dan nog wel, zei Willem, een stap te-ruggaand naar de tafel, met zijn gezicht nog naar hen toe.

— Jij reist zeker eerste klas?

— Ja, ik ben met mijn vader en de familie Meerel.

— Ja ja, deftig hoor, sjiek! zei Hoeffel en deed zijn mondhoeken naar beneden, en keerde zich af in een gemeesmuil van het groepje.

De trein, aan den anderen kant van het station, kwam voor de vensters, de wachtkamer met een bewegenden donker-schijn vullend, als een schaduw over de oogen van de buffet-jufvrouwen, hun oogvlakjes

verontglansend. De deuren werden kletterend naar-binnen geduwd, en een praat- en staplawaai druischte binnen.

In den trein was Willems denken vroolijk vol met bepeinzingen van de nieuw ontmoetten. Dadelijk, in onophoudende zinnen, sprak hij er tegen Arthuur van, en mevrouw, van d' overkant, lachte hun stil toe, zonder te hooren, hen voort-durend aankijkend en toen in-eens Willem vragend waar hij die mooye veldflesch had gekocht, die aan een groen koord naast zijn heup stond op de bank, als spraken Arthuur en hij over zúlke dingen. Maar Willem vroeg Arthuur of hij een van die jongens kende. Arthuur kende er geen-een van.

— Waar beê-jij eigelijk op school geweest, vroeg Willem.

Toen hoorde mevrouw 'et.

— Hij is niet op school geweest, zei ze, hij heeft een goeverneur gehad.

— O, das prettig hè, vroeg Willem.

— Nee, zei Arthuur, ik zoû liever op school zijn geweest.

— Hè nee, zei Willem, ik had veel liever een goeverneur gehad.

— Och, je weet niet wat 't is, zei Arthuur, al tijd nagezete te worde, geen oogenblik vrij te zijn!

Mevrouw was meer naar hen toe komen zitten en sprak weêr:

— Was je geen oogenblik vrij, arme jongen, zei ze klankloos snik-lachend, dat was jammer, hè?

— Ja, zeker jammer, mama, en als ik ondeugend ben geweest, kwam 't juist dáar door, ik kón dat op 't laatst niet uithoude, en zóo kwam 'et.

— Wat heî-je dan gedaan? vroeg Willem, nu op zijn gemak door de verterende roomsoezen.

— Ik? ik heb niets bizonders gedaan, maar ik was wel-'es stout zoo as ieder-een.

— Nou, Arthuur, zei mevrouw, ik zou me geheime nu maar voor me houde. Willem zal ook wel eens stout zijn geweest, niet-waar, Willem, maar, als dat voorbij is, dan is 't voorbij, en wordt er niet meer over gesproke.

— Och, mama, u heeft mij en ons allemaal heelemaal verkeerd opgevoed, en als....

— Tuut, tuut, zei meneer Meerel uit de andere waggon-helft, weê-je wel 'es niet zoo brutaal zijn, blijf ten minste fatsoenlijk in gezelschap.

— Och, papa, u,...

— Zwijg, spreek over iets anders.

Maar Arthuur stampte met zijn linker been op het vloerkleedje:

— Nee, ik wil niet zwijge, zei hij, ik mag net zoo goed spreke as ieder ander....

Arthuur hield in en begon snikkend te huilen, meneer Meerel had zijn hoofd hoog weggedraaid en sprak weêr zijn gesprek met meneer Tiessen, die zijn hoofd naar meneer Meerel toe draaide, waarmeê hij door het venstertje was gaan kijken.

— Hier heb-je 'n 'n zakdoek, zei mevrouw, wees bedaard, kind-lief, je bent zenuwachtig om dat je naar school gaat.

Naar en beschaamd van 'et huilen, zocht Arthuur in zich naar het vorig gesprek om daarmeê weêr voort te gaan, en hij zei naar Willem, ter wijl zijn hoofd naar links en naar rechts keerde, zijn oogen tegen den onbewegelijk gehouden zakdoek afwrijvend, in een huilerig-dreinzige stem:

— ... maar Jules, die ken ik wel, je neef.

Dadelijk nam mevrouw dit over:

— O ja, wij kenne de heele familie van Jules heel goed, en Arthuur woû zich ook bij Jules aansluite, om met Jules z'n club om te gaan, zie je. We hebben al gekeke of we hem niet zage aan 't station in Amsterdam, maar hij was 'r niet.

— Nee, zei Willem, hij mag een dag later komme, om dat zijn vader van-daag jarig is.

Na een half uur zenuwachtig gezeur, waar-tusschendoor de trein van voren floot en met een hortenstooten zijn gang verlangzaamde en de hoofden zich naar de raampjes wendden als was er iets bizonders te zien en de portieren openlamden en er repen kale grond naar-boven binnen schenen vlak onder beenengeloop, en de ruimten van stukken lichte muur en verre hagen gevuld werden met de roepen van de konduukteurs, en het gepraat der stations-beambten bij de wachtkamerdeuren vreemd-stevig klonk als op staal in de wind-verwikkende lucht naast het doffe wagon-binnengepraat, en die duitsche station-bedienden zich als generaals hielden, allen met breede borsten, allen met fier geheven hoofden, allen met vlekkeloze uniformen, — in het wagon-dommelend voortgehol van den trein, bolde meneer Meerel zijn buik naar voren, lichtte zijn horlozje uit zijn vest en zei: we zijn er haast. Toen knikte langzaam Arthuurs hoofd af over de borst, hij begon te snikken, tranen daalden in druppelslierten zijn wangvakjes af en lekten op de handschoenen, biggelend. Zijn lijf kromp in met een hijgend geruchten, de hals dook lager in het boordjes-open, de knieën bibberden, de bovenbeenen aan den buik douwden dieper tegen den bankrug.

— Nou jonge, zei mevrouw, 't is immers niets, we gaan in alle geval nú nog niet van-mekaâr af.

— Och mama, zei hij, laat u me maar. Ik kan er tóch niets aan doen.

Meneer Meerel stootte een groote zucht los en praatte toen weêr door met meneer Tiessen, zwaarzacht, als zoetjes diep-weg gepompt water.

Willem zat schuin-heen te kijken naar Arthuur, weg in de aanschouwing, met een gezicht dat om zich zelf

niet dacht, als ging zijn denken over in het huilende nieuwe vriendje.

Toen keek hij naar mevrouw om te zien of die óók huilde. Mevrouws gezicht lachte met een medelijdend schuingewend van het hoofd, en de linker oogleden wenkten, den blik stukknippend, naar Willem, gauw, en weêr open. Over Arthuurs gezicht streek een vlaag van schamende moedeloosheid, als een windje dat zijn oogleden neêr woei en door het wangenvel afhuiverde.

Toen deed Willem zijn gezicht af en keek door het raampje heen, zijn achter-hoofd naar Arthuur. En de grondvlakten naast den trein, onbewegelijk in de verte als door de torentjes vastgeprikt in de lucht, draaiden, breed schuivend langs den wagon, telkens aan met lappen heide, waarin de landwegen opreepten, men wist niet van waar, men wist niet waar heen.

Eindelijk werden de telegraafpalen langzamer. Ineens stond de trein stil, al de lijven schokten tegen de bankenruggen, met een kreunend gereutelbonk onder de wagens, een hel tendergeklang en een rommelend dof gestommel van wagen tot wagen tot heel achter aan den trein, waar het afbeukte in de leêge lucht.

Meneer Meerel keek in het buiten, dook het hoofd te-rug, zeggend: we zijn er.

— Hee, zei mevrouw, ik zie toch geen station.

— Ja, het station is verder op, de trein is zoo lang, maar wij moeten er hier uit.

II. WILLEM EMANCIPEERT ZICH.

WILLEM EMANCIPEERT ZICH.

Op het perronnetje weekte Willems denken in vervriendelijking, van al de kleine kennissen, die hij zag.

De familie Meerel stapte met Willems vader in een rijtuig, en Willem moest op de bok. Meneer Meerel zei wel van Arthuur, maar Willems vader zei, dat er geen quæstie van was, dat Willem op de bok moest.

De koetsier slobberig in een bultige jas, de hals weg in flardige dassen, een gemeen verweerd hoedje op z'n hoofd, zwenkte hevig met z'n armen, sloeg uitheemsche schreeuwgeluiden uit.

Het paard, met duivelig zwart lomp-zwaar tuig en een stijf hoog ding op den voor-rug, was akeliger dan de amsterdamsche vizjelante-paarden. En Willem zat zoo alleen, schuin boven de andere menschen, daar hij niet tegen spreken kon.

Maar toen ze in het dorp waren, stond hoog de berg daar vóor hem, met groen-knoppig ontbottende boomen-bosschen, en links hoog de muren en torens van de school. En de lucht licht-tintelde van schitterdoorsijpelde gedrevene wolkjes, en in zware wemelmistgolven kwam de blijdschap van het weêrzien af over den weg. Willem verlangde; hier was het leven, waar hij in was gelijfd; hier hoorde hij, het andere was vreemd geworden. Hij zoû weêr wezen in de

groote holten der zalen en gangen, op de platte vlakten buiten, en met de jongens, zoo groot als hij en maar een beetje grooter, zonder groezelige harigheid op de gezichten, met gemeene woorden in de monden en ondeftige manieren.

Het rijtuig schokte en leuterde onder hem en hij moest zich aan het lage leuningstangetje vast houden.

Hij dacht niet aan zijn vader, die daar onder zat, hij zoû Bloemen en Saalwijn en Verhaage te-rug zien en aanraken in het handen-geven, hij zoû Van Miersen te-rug zien. Zij reden tegen den lentewind in, die in een vaart van zwoelheid zijn hoofd wikkelde. Een zaligheid, als een bizondere bewustheid, was in Willems bovenbeenen. Hij deed de knieën tegen mekaâr om het goed te voelen, in een gezelligheid van eenzame vreugde.

In het voorportaal kwam de direkteur die het rijtuig gehoord had, op zijn zwaar schoengetippel de trapping af, en boven de waschmanden en zwarte kisten, grofkeizerlijk onder zijn barret, groette hij rumoerig de familie Meerel en nam Arthuurs twee handen in de zijne.

Arthuur, lief als een schoothondje, keurig in de kleêren, gaf zich in de zwarte hoede, op-lachend, kussende vraagjes mondend.

Maar de direkteur besprak over zijn hoofd heen mevrouw Meerel, die van de mooye omstreken zei.

Toen gingen ze op de trappen en waren in de direkteur z'n kamer. Gedurende het eerste uur werd Willem boos, dat de direkteur zich niet met hem bemoeide. Toen begon hij er op te letten dat de direkteur veel meer sprak met meneer en mevrouw Meerel dan met zijn vader. Toen hoorde hij beneden aan den voorgevel een heele troep jongens aankomen.

De stem van Hoeffel joeg hoog op voor de vensters achter Willems rug. De direkteur lachte tegen de

Meerels over het leven, dat de jongens maakten, waardoor hun gesprek even afbrak, daarna maakte de direkteur het weêr vast, en bij éen te gelijk, spraken ze, kalm en klaar, binnen de rood-bruine omwanding.

Maar Willem hoorde ze niet meer, in zich zelf heen, samenstellend hoe hij zoû doen om met Hoeffel of zoo te loopen in 't vervolg, want van Jules en die had hij nu genoeg.

Den volgenden dag regende het schrikkelijk. Willem had heel goed geslapen en voelde zich thuis. Hij keek uit naar de vreemde gezichten, zocht naar overal heen om nieuwen te ontdekken. Zijn hoofd stond niet stil in de speeltijden, al tijd naar links, naar rechts, naar achteren, of hoog opkinnend om boven den schouder van een ander heen te zien, afhalzend naar op-zij om tusschen twee jongens door te kijken.

Na het dinee zag hij Verhaage in de korridors, die met een vreemden jongen liep. Willem en Verhaage pakten elkaârs rechter handen en deden die op en neêr om te groeten, en, te gelijk, lachspraken ze: zoo, hoe gaat 't... goed, dank-je... wel, en is de vakancie plezierig geweest?...

— Jules komt van-daag pas, hè, vroeg Verhaage, en weet-je wie dát is? hij wees met zijn kin op den nieuwen naast hem, dat is Hortsek uit den Bosch, een ouwe vriend van me, die nu ook hier is.

Hortsek en Willem kniklachten tegen mekaâr, voor Verhaages borst heen. De vensterruitjes huiverden van woeste wind-regen-smeten. Willem keek voor zich uit. Toen zei Hortsek zachtjes iets tegen Verhaage om aan 't spreken te zijn.

— Ja, zei Verhaage, maar 't zal nu toch wel gauw beter worde.

— Wát zeit Hortsek? vroeg Willem.

— Dat 't zoo regent, zei Verhaage.

— Ja, zei Willem, maar onder-weg op reis was 't mooi weêr.

Toen vertelde Verhaage, die in een gezellig humeur was om dat hij zoo tusschen die twee was, die mekaâr niet kenden en daar-i vriendjes van woû maken, van zijn reisje naar Haarlem en hoe hij daar bloemkweekerijen had gezien. Maar hij hield het hoofd te veel naar Hortsek gewend, dan vroeg Willem: wat zeg je, dat laatste heb ik niet verstaan. Toen hield hij 't hoofd weêr te veel naar Willem, en Hortsek vroeg: wat zeg je toch?

Willem werd zachtjes-aan kriegel. En in-éens zag hij, boven het regelmatig loopgestap van zijn beenen door, ter wijl zijn hooren langzaam verstierf uit het gesprek, het reisgevoel weêr, de wachtkamer hevig vol pratende en wacht-rondkijkende menschen en de open-rinkinkende en dicht-klets-rammelende deuren en het koortsig gezit in de spoor, en toen besloot hij nu, vóor dat de speeltijd óm was, tegen Verhaage te zeggen wáar 't op stond. Hij luisterde. Juist hielden allebei zich stil. Zoû hij 't nu zeggen? Zijn hart begon te kloppen. Ja, het moest nu maar.

— En, beê-jij nergens naar toe geweest in de vakancie?, vroeg Verhaage.

— Nee, nergens bizonders.

— Was alles nog bij het oude, thuis?

— Ja, alles bij het oude. En nú ging Willem door:

— Zeg, Verhaage, ik heb iets te zegge.

— Nou, zeg maar op.

— Nee, ik zoû 't je graâg alléen zegge.

— Wel, wel, geheimen? Och, Hortsek, wilde-gij ons niet even alleen laten?

— Alleen laten? ja wel, maar wáar mot ik dan na toe? vroeg Hortsek in die angst van alle nieuwen om ook maar even alleen te zijn.

— Nou, loop maar even tegen de rijen in, als je ons dan weêr tegen komt, mag je weêr bij ons komen.

Hortsek, bedeesd en gehoorzaam, ging achter hen om en was weg.

— Wat is 'et nou? vroeg Verhaage.

Willem keek voor neêr, tegen de billen-broekspleet van den jongen vóor hem, waar stap om stap een plooi-gleuf rechts verdween en links ópkwam en links verdween en rechts ópkwam.

— Hoor 'es, Verhaage, ik kan 't alleen zegge as jij voor-uit zeit dat je niet boos zal worde.

— Boos worde? Wat is 'et dan?

— Zeg eerst, dat je niet boos zal worde.

— Nou goed, ik zal niet boos worde.

— Stellig niet?

— Nee, stellig niet.

— Nou, dan woû ik je zegge, dat ik geloof, dat 'et beter is, dat ik niet meer met jullie loop in 't vervolg.

— Zoo, hee, daar was ik niet op verdacht, en waaróm niet?

— Ja, dat is moeyelijk te zegge, ik zal je zegge, ik geloof, dat mijn karakter zoo heelemaal anders is als jullie karakter....

Verhaage, eerst te verrast, was nu kwaad geworden, voelde zich vernederd.

— Nou, ge mot 't zelf wete, hoor. Ik zal oe niet an de jas vasthouwe as ge weg gaat. Heb-de ge d'r ân Jules al over gesproke in de vakancie?

— Nee, maar 't is dan goed hè, we gaan als goeye vrinde van mekaâr?

— Ja ja, mijn goed, doe maar wâ de wilt, hoor-de.

Verhaage z'n gezicht was als plots vermagerd om de neus, met schaduwtjes van misnoegdheid. Ze liepen zwijgend voort. Daar stond Hortsek tegen de muur

op de zelfde plaats, waar hij van hen van-daan was gegaan.

— Hee, Hortsek, riep Verhaage, ge kunt wel weêr kommen, hoor-de.

Hortsek kwam weêr aan Verhaages anderen kant en dadelijk ging Verhaage hevig met hem spreken. Willem liep nog meê, al tijd meê, aarzelend hoe zich los te maken van hun gang. Zij liepen, liepen. Toen werd Willem wrevelig tegen Verhaage. Zij liepen, en hij behaagde zich in zijn steeds vermeerderenden wrevel. Zij liepen, Willem voelde zijn denken koortsig verward worden, klam aan de binnen-handen en slapen. Verhaages hoofd was al-door schuin naar Hortsek gewend. Toen, aan een gangenhoek, in een warmte in de linker borst en een propperigheid in de keel, ging Willem dóen, en doezelde zijn denken weg, de gangwand rukte wit voort, de vloer verschoof:

— Nou, bonzjoer, zei Willem, zijn gezicht van hen af, zijn lijf draaide naar rechts en met een verdriet in zijn gezicht en een valgevoel door zijn beenen, was hij alleen, loopend naast tegen de rijen in.

De zware lijvenrijen gingen in schrijdenden voortgang van beenentred, met het schoffelkletsend voortvoeten onder de kuitenwrongen, en de flabberende broeken onder de wiegelend vlaggende jassen; — voort de omvleeschde gebeenten, verkalmd in den gewoontegang onder de ongevoeld schurkende kleêren, met de hoofden recht op er uit op, hoofden naast hoofden, hoofden voor hoofden, gedragen door de romping van breed en van dik, met de zwenkende armen en de tjilpende lippen en de donzende haarhoofden om het fronsend en rimpelend snoetenbewegen met het gestoltene vocht van de wiebelende oogen en uitgeluidend één doffe rumoerige drommengromming uit de hoofden van trotsch spreek-plezier.

Toen voelde Willem zich verdrietig-rillerig klein tegen de bedaarde vaart van het zwarte bewegen. En de angst-gedachten zetten in hem op onder de welving van effene witheid en het ondoorboorbaar gesteente van de pletter-hard roerloos zolder-huivende en lijk-achtig ijl ommewandende gangen.

Had hij niet te gauw dat tegen Verhaage gezeid, kon hij bij de anderen zeker te recht? Hij wist 't niet en hij zag ze niet. Hij keek in de onverschillige rijen, die langs hem marcheerden, maar de nieuwe amsterdammers waren er niet bij.

Toen ging hij ze zoeken in de hoeken en uitbouwsels bij de eetzalen, in het gangetje, in de zaal van de infirmerie, toen liep hij en zocht ze in de studiezalen, in de speelzaal, maar zij waren er niet, hij ging op naar zijn slaapzaal, maar vond ze daar niet; hij ging stil in de kerk, maar de kerk was leeg.

En, vreeselijk zoo zonder iemant, nu zijn vader al weêr weg was, herleefde hij het gevoel van den eersten tijd van den vorigen winter. Hij verlangde niet naar huis terug, want hij had de vakancie gehad en er genoeg van gehad, hij verlangde ook niet hier te zijn want een vriend had hij niet. Hij verlangde ook niet ergens anders naar toe te gaan, want hij voelde wel, dat 't nergens was wat hij woû, en hij wist niet wat hij woû. Een oneindige bangheid voor hij wist niet wat kwam in hem. Zijn verstand werkte en herinnerde hem een voor een, ze zettend in zijn verbeelding, zijn moeder, zijn vader zijn broêr, den direkteur, Jules, Bloemen, Verhaage, Hoeffel, en met Hoeffel die anderen. Maar aan geen van die voorstellingen ging zijn gevoel vast. Toen huiverden de leegten in hem op als strekkende armen. En, het hoofd neêr in de kerkstilte, ging hij op zijn oude plaats.

Toen dacht zijn verstand Jezus, hij wilde den naam in zich hooren zeggen en hoorde den naam zeggen.

En, zich herstellend, niet dood-gaand in waanzin, pakten de voelingen Jezus, den inwendigen vriend. En dadelijk, uitgekoortst, voelde hij gerustheid. Wat kon hem zijn alleenheid schelen, want Jezus was in hem. De genade was neêrgedaald. Als een dauw, zeeën de professers in de preêken, ja, als een dauw, hij voelde het wel. Toen, met een groote zachtheid in zijn denken, maakte hij zijn voornemens voor dezen zomer. O, die vakancie, hij voelde haar als een wereldsch en goddeloos feest in zijn verleden, maar neen, daarin was hij zich zelf niet geweest. Hier in de stilte, hier in de gehoorzaamheid, zoû hij goed en braaf worden en gelukkig zijn in dat stille en rustige geluk, dat je alleen krijgt als je 's avonds weet, dat je over-dag je plicht hebt gedaan.

Den volgenden middag in den grooten speeltijd liepen Hoeffel, De Blauw, Waayman en Baster gemakkelijk drentelend op het koerpad.

Hoeffel droeg een nieuw licht grijs pak om zijn mollige leden en een frisch-roode das onder zijn hoog uitstekende honnig dik, room blanke, hoofdje van donzige wangenkussentjes, met een lichten kwijnschijn van bessensaprood doormarmerd, en, over de hoofden van zijn vriendenrijtje heen, bekeek hij links en rechts verre vreemde jongens, als eèn vet-blanke boerin zonder borst en rokken, in langzaam-behagelijke verdraayingen van het effen kinnevleesch, in een kleine schaamteloosheid van onbangheid voor plagen, niet alleen-nieuw tusschen ouden, maar vol zekerheid tusschen zijn vrienden, niemant noodig-hebbend.

De Blauw had een nog-nieuw zwart-en-wit vlekgeweven pak aan, niet een heerenpak zoo als Hoeffel, maar een kiel met sintuur en een smal liggend boordje,

week wit, aan de kielhals vastgenaaid, en met een frisch blauw strikje er voor-onder.

Baster en Waayman waren grooter dan De Blauw en kleiner dan Hoeffel, Baster met een bruinige sproetensnoet, stijf en lodderig met doffe klaas-vaak-oogen, de neus stakig dun mager afgepunt vooruit, het haar stokkerig op, de kin spits af, zonder ronding. Waayman heelemaal stadsig kantoor-bediendig, een leuk en rumoerig strak vaal gezicht met groote bleek-blauwe oogen, het kinnevleesch rechts weggemoet in een lidteeken, de haren dun krullerig op van een knoeyerig ziekelijk vaal-zwart-bruin.

Zij gingen, de een den ander nadoend in een luye gewendheid-voorwendende laten-gaan-zwabbering van de leden, meerder en rentenierend, mekaâr van andere koerjongens zeggend en die dan met weeke mondjes zachtjes en goedig bespot-lachend.

Zij bewogen midden in het geel licht van een leuk en afploeterend lente-zonnetje, en de groote boomen, hoog geschaard bij de mattessen, hoog geschaard bij de schietbaan, en de kleine boomen lang uitgerijd achter-naast en voornaast, het pad afpalend, stoeiden hun roerloze buyen jeugdige groening in de fladderlachjes van het zoele windje boven de oogenloze haarschedels.

III. BIJ DEN KAPPER.

BIJ DEN KAPPER.

Willem kwam de stoep af. Hij had niets overlegd, denkend dat 't van-zelf zoû gaan, maar nu hij de nieuwe amsterdammers zag, rees een wrevelig aarzelen in hem. Wat waren ze op hun gemak, hij zoû hun misschien niet-eens plezier doen met naar hen toe te gaan. Zij schenen ook in 't geheel niet hier thuis te hooren, waren vol dingen van de stad, die hem al-door de stad zouden herinneren, en dát woû hij niet. Zij waren sterk om dat ze met z'n vieren waren, ze hoefden niet geholpen te worden en zouden zelf den weg wel vinden.

Willem ging links af, bij den beugelbaan, naast het terras, staan kijken op een open plekje in de rij van kleine jongens, die in een pratend en kijkend lijven-vierkant er om heen stond. Hij hoorde het licht grommend gepraat van de vrouwelijke stemmen der kleine jongens op de hoogte van zijn hoofd, naast, naast-voor en voor hem, onder-voor het luidere áan-gaan van de beugelenden, die, aangehitst door het spel en de kijkers met dof-roode aangezichten, stonden aan het eind waar de schutting het laagst was, neêr-hurkten, beurtelings, het rechter been naar achteren op de zoolpunt, met een starend kijkgemik uit het hoofd naar den verren lagen ijzeren ring, de dikke houten bal op de rechter binnenhand, en die dan

keilend met een voor-heen-zwaai van den rechter arm tot een doffen klompval op den harden aardgrond een sprong-afstand vóor hen, blijvend hurken nakijkend den bal, de lippen van mekaâr, de onderlip naar binnen gebogen, de oogen in verrassing-wachtend aandacht-getuur.

De bal rolde gauw met grijnslachende vaalglansjes in de neerscheutende zon met een doffen stoot tegen de ringworsting aan, met een schok in de hoogte en terug, rollebollend tegen de zijwanden, en af naar een lagere grondplek, vaal en vergeten; — of wel, in een tippelende rolvaart den ring door en klamp! tegen de achterschutting, die even strakkig rilde en de ballevaart brak, en dan weg naar op zij over den oneffenen grond, naar de omstaanders bol oogeloos opkijkend met verkneukel-lachende pretrollinkjes.

Willem hoorde bij plotse windrukken tegen zijn achterhoofd aangewaaid de stemmen van de koer naast-achter en achter hem stukken zinnen zeggen, en dan weer niets, als waren de jongens even achter hem heen gegaan.

De wind drukte koeltjes op zijn hoofd en schoof de haren plat en streek ze tegen zijn ooren tot gevoeltjes van vlassige onvrijheid.

Toen mengde zich met den wrevel tegen Hoeffel en die anderen de wrevel van zijn besluiteloosheid of hij al of niet zijn haar zoû gaan laten knippen.

Het was de derde woensdag van de maand vandaag, en je kon je haar laten knippen. Willem, denkend binnen in zijn hoofd, de oogen dof, kijkend op het beugelen zonder te zien, zag de heerlijke kapperswinkel weêr in de Kalverstraat, waar hij den eersten vakanciedag naar toe was gegaan. De heer, die hem zoû knippen, had meneer tegen hem gezeid en had om hem heen gesprongen, om hem met een eerbiedige

vlugheid in een wit laken te wikkelen, dat hij al te stijf tusschen zijn hals en zijn boordje vast stopte, maar dat had Willem maar stilletjes verdragen ter wijl er zalvende geurtjes door het wand-spiegelend zaaltje zwierven en in zijn neusgaten opzweefden. Achter hem zat een heer van zestig jaar zoo-wat, en naast hem een van veertig jaar zoo-wat, die óok gekapt werden en zich zelf behagelijk in de spiegels zaten aan te kijken, en het was heerlijk de wereldsche stilte die er was, met gehuppel van de kappers achter de heeren en achter hem, met de rijk-glas-harde tikjes van een doos, een flesch, die op de marmeren tafeltjes werden neêrgezet, en met het als slijp-gerikketik-tjing van de scharen aan de hoofden, die voortbewogen in de kappers-vingers en kwinkeleerden, ook al wachtte de kapper even met knippen. De kapper had hem gezegd, dat zijn haar vreeselijk verwaarloosd was en gevraagd, hóe of-i 't nu woû hebben. Toen had-i gezeid: naar de laatste mode. Toen had de kapper hem zoo half en half ponnie-haar gemaakt. Maar den volgenden dag had Willem 't niet weêr zoo goed kunnen krijgen en den daarna volgenden dag, driftig, had-i 't weêr op de oude manier gedaan: een scheiding opzij, links, en rechts een beetje doezerig naar de hoogte. Het haar werd nu weêr te lang, hij voelde 'n 'et wel, in zijn dagelijksche bedenkingen van hoofdnetheid, die hij van broêr Anton had overgenomen.

Hij keerde weg van den beugelbaan, en ging, met talmende stapjes de stoep op en het terras over, schuin de koer overkijkend zag hij de vier nieuwen nog al tijd drentelen, De Blauw en Baster piekten elkaâr met den wijsvinger tegen de ribben, schalk jokkernijend.

Toen vond Willem, dat ze zoo prettig samen waren, en hij was alleen, dat hij driftig zei in zich zelf van

stellig niet met hen te zullen gaan loopen en dat-i maar met Arthuur Meerel zoû gaan.

Tegen-over de deur van de groote studiezaal, in den donkerigen gang, was het witte hokje, met een hoog raam naar de instituut-binnenplaats, waar Lambert de kok het haar van de jongens knipte.

Lambert was een wit-mooye man, met een kuif van zwart glimmend haar, blauwe oogen, banket-bakkerig geschoren en kort-af met een snibbende hoovaardigheid in de korte effen bakkebaardjes.

Een jongen werd er geholpen, op een stoel middenin het kale kamertje, drie stonden er te wachten, gekheidjes-praatlachend tegen den jongen die zat.

— Och, wat komt-i d'r kaal af!... Net 'n schaap, riepen ze, nou, doe maar 'es blè, blè.

Willem kende den jongen niet van achterhoofd, hij schreed meer naar den raamkant en zag dat 't Arthuur Meerel zelf was.

Arthuur begon dadelijk een leuk-schertsend praatje:

— Zoo, Tiessen, kom jij je ook late kortwieke, je heb gelijk, hoor, je frischt er wát van op. En meneer Lambert kan 't wat goed.

Willem was verwonderd, dat Arthuur, nieuw, zoo vrijmoedig dorst te spreken daar die anderen bij stonden, en vond hem vleyerig tegen Lambert.

— Ken-je die heere? vroeg Arthuur, en hij wees met zijn hoofd, dat even vrij was, naar die andere jongens.

— Nee, zei Willem.

— O, nou, dat zijn de heere Poganoff, poolsche edelen uit Leeuwarden, mijn vrinde, van mijn kompanjie, begrijp je?

De oudste Poganoff, heelemaal een klein meneertje met koffiehuis-manieren, lachte en liet, tusschen breede

